

**AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI
VE TÜRKİYE;
TRA1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Zeynep ÇETİNKAYA

**Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım Politikası ve Yayın Bilim Dalı
Prof. Dr. Tecer ATSAN**

2019

Her hakkı saklıdır

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI VE TÜRKİYE; TRA1
BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Zeynep ÇETİNKAYA

**TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI
Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı**

**ERZURUM
2019**

Her hakkı saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY FORMU

**AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI VE TÜRKİYE: TRA1 BÖLGESİ
ÖRNEĞİ**

Prof. Dr. Tecer ATSAN danışmanlığında, Zeynep ÇETİNKAYA tarafından hazırlanan bu çalışma 02/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı – Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Tecer ATSAN

İmza :

Üye : Prof. Dr. Adem AKSOY

İmza :

Üye : Doç. Dr. Tayfun ÇUKUR

İmza :

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu 16.05.2019 tarih ve 21 ./ 27 nolu kararı
ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARAKAN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI VE TÜRKİYE; TRA1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Zeynep ÇETİNKAYA

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım Politikası ve Yayın Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Tecer ATSAN

Avrupa Birliği (AB)'nin kuruluşundan beri hem birlik içinde ekonomik kalkınmışlık farklılıklarının azaltılması, hem de aday ve potansiyel aday ülkelerin Birliğe tam üye olmalarını sağlamak için mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu tez ile Avrupa Birliğine aday, potansiyel aday ve üçüncü ülkelerin faydalandığı mali yardımların nasıl ortaya çıktığı ve geliştiğinin, Birliğin mali yardım kalemleri içerisinde incelenmesi ve yardım alan tüm ülkelerin günümüze kadar faydalandıkları mali yardımların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin 1964'ten günümüze kadar Avrupa Birliği ile yapılan mali yardımların miktarları ve Avrupa Birliğinden yeterince mali yardım alıp alamadığı konusunda bilgiler verilmiştir. Türkiye'nin yararlandığı yardımlar içerisinde özellikle TRA1 bölgesinin bu yardımlardan yararlanma miktarı incelenmiş ve sonuçları yorumlanmıştır. Çalışmanın materyalini mali yardımlarla ilgili daha önceki çalışmalar ve konu ile bağlantılı kurumların internet sayfalarından derlenen bilgiler oluşturmaktadır. Bu çalışma, AB mali yardımlarının Türkiye için yeterli olup olmadığı ve ödeme taahhütlerinden yüksek başarı sağlanıp sağlanmadığı ile ilgili araştırmalar doğrultusunda belirlenen çalışmaların analiz ve düşüncelerinin derlenmesi şeklinde yapılmıştır. Bu doğrultuda genel bütçe harcamaları çerçevesinde sağlanan mali yardımların ülkemize kazandırdıkları ve bu kazanımlardan TRA1 bölgesinin AB'den aldığı hibeler değerlendirilmiştir.

2019 117 sayfa

Anahtar Kelimeler: AB, Mali yardım, TRA1 bölgesi, AB bütçesi, Proje ve krediler

ABSTRACT

Master Thesis

FINANCIAL AID OF EUROPEAN UNION AND TURKEY; THE EXAMPLE OF TRA1 REGION

Zeynep ÇETİNKAYA

Atatürk University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics
Agricultural Policy and Extension Science Department

Supervisor: Prof. Dr. Tecer ATSAN

Since the founding of the European Union (EU), it has provided financial assistance to reduce both the economic development differences in the union and to enable the candidate and potential candidate countries to become full members of the Union. With this thesis, it is aimed to examine how the financial aid benefiting from the European Union candidate, potential candidate and third countries is developed and developed within the financial aid items of the Union and to evaluate the financial aids which all the countries that have received assistance have benefited. It also has been unable to get enough information about Turkey receive financial assistance from the European Union in 1964 until today, the amount of financial assistance made by the European Union. TRA1 in particular benefit from the assistance of Turkey examined the amount of benefit from this assistance and interpreted the results. The material of the study is based on previous studies on financial assistance and information collected from the websites of the institutions linked to the subject. In this context, the grants received by the TRA1 region from the EU have been evaluated by the financial assistance provided in the framework of the general budget expenditures.

2019, 117 pages

Keywords: EU, Financial aid, TRA1 region, EU budget, Projects and credits

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, değerli bilgilerini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, gösterdiği sabır ve anlayıştan dolayı danışman hocam Sayın Prof. Dr. Tecer ATSAN'a, yüksek lisansa başlamanın konusunda beni destekleyen ve ders aşamasında olsun tez aşamasında olsun her daim yanımda olan ve olmaya devam edeceğini bildiğim sevgili dostum Cemile KARAMAN GEZENOĞLU'na, her zaman yanımda olan ve tezimi bitirmem konusunda beni yüreklendiren sevgili eşime, yorulduğumda bitmeyeceğini düşündüğüm zamanlarda bana ilham veren sevgili oğluma ve bu günlere gelmemde büyük emek harcayan canım anneme ve babama, teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep ÇETİNKAYA

Nisan, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	7
3. MATERYAL ve YÖNTEM	12
3.1. Materyal.....	12
3.2. Yöntem	12
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	13
4.1. Mali Yardım Kavramı ve Önemi.....	13
4.2. Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Sağlama Nedenleri	15
4.2.1. Sosyo-ekonomik dengesizlikler	15
4.2.2. Ortak politikaların finansmanı.....	16
4.2.3. Yeni Katılan ve Aday Ülkelerin Birliğe Uyum Sağlamasının Güçlüğü	17
4.2.4. Dayanışma ilkesi	18
4.3. Avrupa Birliği Bütçe Yapısı.....	19
4.3.1. Avrupa Birliği bütçe yapısının tarihsel gelişimi.....	19
4.3.2. Avrupa Birliği bütçe ilkeleri.....	20
4.3.3. Avrupa Birliği bütçesinin hazırlanması.....	21
4.3.4. AB bütçesinin gelirleri	23
4.3.5. AB bütçesinin harcamaları	25
4.3.6. Avrupa Birliği çok yıllık mali planları	28
4.4. Avrupa Birliği Mali Yardım Çeşitleri	35
4.4.1. Avrupa Birliği üye ülkelere yapılan mali yardımlar	36
4.4.1.a. Bütçeden üye ülkelere sağlanan mali yardımlar	37
4.4.1.b. Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan mali yardımlar	41

4.4.1.c. Küresel kriz sonrası geliştirilen mali yardım mekanizmaları	43
4.4.2. Avrupa Birliği aday ve potansiyel aday ülkelere sağladığı mali yardımlar	47
4.4.2.a. PHARE (Polonya ve Macaristan: ekonominin yeniden yapılandırılması için eylem programı)	48
4.4.2.b. ISPA (Katılım öncesi yapısal politikalar için araç).....	49
4.4.2.c. CARDS (batı balkanlarda yeniden yapılanma, kalkınma ve istikrara yönelik topluluk yardımı)	52
4.4.2.d. SAPARD (Tarımsal ve kırsal kalkınma için özel katılım programı)	53
4.4.2.e. Türkiye için katılım öncesi mali araç	54
4.4.2.f. IPA (Katılım öncesi mali araç) (2007_2013).....	55
4.4.2.g. IPA II (katılım öncesi mali araç) (2014-2020).....	59
4.4.3. Üçüncü ülkelere sağlanan mali yardımlar	63
4.4.3.a. Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) ülkelerine yönelik mali destekler	64
4.4.3.b. Merkezi ve doğu avrupa ülkeleri (MDAÜ)	65
4.4.3.c. Akdeniz ülkeleri	66
4.4.3.d. Bağımsız devletler topluluğu ülkeleri	68
4.4.3.e. Asya ve Latin Amerika ülkeleri.....	68
4.5. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Sağladığı Mali Yardımlar	69
4.5.1. Adaylık öncesi dönem (1963-1999)	70
4.5.1.a. Gümrük birliği öncesi dönem (1964_1996)	70
4.5.1.b. Gümrük birliği sonrası dönem (1996-1999).....	76
4.5.2. Adaylık sonrası dönem (1999 ve günümüz).....	78
4.5.2.a. Katılım öncesi mali yardım dönemi (2000-2006)	78
4.5.2.b. IPA dönemi mali yardımları (2007_2013)	79
4.5.2.c. IPA II dönemi mali yardımları (2014_2020).....	81
4.6. TRA1 Bölgesi AB Mali Yardımları	85
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	99
KAYNAKLAR	109
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR DİZİNİ

AB \ EU	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKP \ ACP	: Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri
ATEC	: Avrupa Topluluğu
ATGYF \ EAGGF	: Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu
Euro	: Avrupa Birliği Para Birimi
AYB \ EIB	: Avrupa Yatırım Bankası
BM	: Birleşmiş Milletler
BoP	: Ödemeler Dengesi
CARDS	: Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı
DAP	: Doğu Anadolu Kalkınma Planı
DIS	: Merkezi Olmayan Yapılanma
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
EAFRD	: Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
ECOFIN	: Ekonomik ve Mali İlişkiler Konseyi
ECU	: Avrupa Para Birimi
EDF	: Avrupa Kalkınma Fonu
EDIS	: Genişletilmiş Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi
EFSM	: Avrupa Mali İstikrar Mekanizması
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EMFF	: Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu
ENPI	: Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı
ERDF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	: Avrupa Sosyal Fonu

ESM	: Avrupa İstikrar Mekanizması
EUROMED	: Avrupa Akdeniz Ortaklığı
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Burosu
FYROM	: Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HES	: Hidro Elektrik Santral
HIV \ AIDS	: İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IMP	: Akdeniz Bütünleştirilmiş Programları
IPA	: Katılım Öncesi Mali Araç
IPARD	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
İSKUR	: Türkiye İş Kurumu
ISPA	: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar İçin Araç
İBBS \ NUTS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KUDAKA	: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MEDA	: Akdeniz Ekonomi Kalkınma Programı
MIPD	: Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
OBNOVA	: Yeniden Yapılanma ve Stabilizasyona Toplumsal Yardım
OCT	: Deniz Aşırı Ülkeler ve Bölgeler
OLAF	: Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Ofisi
OP	: Operasyonel Program
OTP	: Ortak Tarım Politikası
ÖUKP	: Ön Ulusal Kalkınma Planı
PHARE	: Polonya ve Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Eylem Programı
SAPARD	: Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı
SKE	: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim

STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
STKB	: Sivil Toplum Kuruluşları Birliği
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım Progamı
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
TEN	: Trans-Avrupa Ağı
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TKİ	: Türkiye K��m��r İşletmeleri
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
T��İK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UP	: Uyum Politikası
YAP	: Yenileştirilmiş Akdeniz Programı
YHGP	: Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi
ZBK	: Zonguldak, Bartın, Karab��k Projesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. AB bütçesi gelirlerinin payı 2015.....	24
Şekil 4.2. AB bütçesi gelirlerinin payı 2018.....	25
Şekil 4.3. AB Bütçesi harcamaları 2015.....	27
Şekil 4.4. AB bütçesi harcamaları 2018	27
Şekil 4.5. Son üç çok yıllık mali çerçevelerin karşılaştırılması (Milyon Euro).....	35
Şekil 4.6. 2014-2020 Uyum politikası bütçesinin yüzdelik dağılımı.....	41
Şekil 4.7. Bölgesel gelişim planları	86
Şekil 4.8. Düzey I ve düzey II'lerin gruplandırılması	88
Şekil 4.9. Düzey II bölgesi gruplandırılması (26 adet).....	89
Şekil 4.10. TRA1 bölgesi.....	91

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1. AB üyesi ülkelerin üye olmadan ve üye olduktan sonraki kişi başına gelirleri	18
Çizelge 4.2. Avrupa Birliği bütçesinin hazırlanma safhaları	22
Çizelge 4.3. AB mali planları	28
Çizelge 4.4. Birinci mali plan	29
Çizelge 4.5. İkinci mali plan	30
Çizelge 4.6. Üçüncü mali plan	31
Çizelge 4.7. Dördüncü Mali Plan	33
Çizelge 4.8. Beşinci mali plan	34
Çizelge 4.9. Beşinci mali planda OTP harcamaları	39
Çizelge 4.10. Beşinci mali planda uyum politikası harcamaları	40
Çizelge 4.11. AYB tarafından 2016_2017 döneminde sağlanan mali destekler	43
Çizelge 4.12. Katılım öncesi araçların yapısal prensiplerinin evrimi	48
Çizelge 4.13. PHARE kapsamında yapılan yardımlar	49
Çizelge 4.14. ISPA kapsamında yapılan yardımlar	51
Çizelge 4.15. ISPA kapsamında ülkelere ayrılan kaynak	51
Çizelge 4.16. CARDS programı kapsamında yapılan yardımlar	52
Çizelge 4.17. SAPARD programı kapsamında ülkelere yapılan yardımlar	53
Çizelge 4.18. Türkiye'ye yönelik katılım öncesi mali yardım	55
Çizelge 4.19. Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen IPA fonları	58
Çizelge 4.20. IPA II Fonlarının Yıllık Tahsisatı	61
Çizelge 4.21. IPA II kapsamında ülkelere ayrılan tahsisler	62
Çizelge 4.22. Akdeniz Ülkeleri MEDA I ve MEDA II Taahhüt ve Ödenekler	67
Çizelge 4.23. Birinci mali protokol kapsamında sağlanan mali yardımlar	71
Çizelge 4.24. İkinci mali protokol kapsamında sağlanan mali yardımlar	72
Çizelge 4.25. Üçüncü mali protokol kapsamında sağlanan mali yardımlar	73
Çizelge 4.26. Özel işbirliği fonu yardımları	74
Çizelge 4.27. Gümrük Birliği Öncesinde Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardımlar	75
Çizelge 4.28. Gümrük birliği döneminde alınan yardımlar	76

Çizelge 4.29. Türkiye’ye yönelik katılım öncesi mali yardım.....	79
Çizelge 4.30. IPA I Dönemi (2007_2013) Türkiye Mali Yardım Miktarı.....	80
Çizelge 4.31. IPA II Dönemi Türkiye için fon tahsisatı	82
Çizelge 4.32. IPA öncesi-IPA-IPA II dönemi programlarına ilişkin finansal veriler.....	83
Çizelge 4.33. 2007 Yılına kadar bazı ülkelere yapılan hibelerin karşılaştırılması	84
Çizelge 4.34. Düzey III; İller	89
Çizelge 4.35. Erzurum ilinin almış olduğu AB mali yardımları.....	93
Çizelge 4.36. Erzincan ilinin almış olduğu AB mali yardımları.....	96
Çizelge 4.37. Bayburt ilinin almış olduğu AB mali yardımları.....	97

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), insanların yaşam kalitesini iyileştirmeyi ve daha yaşanılabilir bir dünya oluşturmayı sağlamak için çabalayan demokratik bir topluluktur. AB, kuruluşundan günümüze kadar Avrupa'da barışı ve huzuru sağlamış, sermayenin, hizmetlerin ve malların serbest dolaştığı sınırsız tek pazarı meydana getirmiş ve Avrupa Para Birimini (Euro) oluşturmuştur. Bunların yanında AB, büyük ticari bir güç ve çevre koruma ve kalkınma gibi alanlarda sağladığı yardımlarla bir dünya lideri haline gelmiştir. AB'nin altı kurucu ülke ile yola çıkarak son genişlemelerle yirmi sekiz üye ülke sayısına ulaşması ve daha birçok ülkenin üyelik için bekliyor olması Birliğin ne denli başarılı olduğunu gösterir. Bugün ülkemizin de içinde bulunduğu yedi ülke (aday ve potansiyel aday ülkeler) üyelik için beklemektedir.

1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile Belçika, Lüksemburg, Fransa, İtalya, Hollanda ve Federal Almanya'dan oluşan altı kurucu ülke ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (daha sonra AT ve en son AB) kurulmuştur. Roma Anlaşması'ndan buyana uygulanmakta olan politikalar üye ülkeleri siyasi ve ekonomik açıdan yakınlaştırmaktadır. AET'nin amacı, ortak pazarın kurulması ile malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşması sağlanarak ülkeler arasında siyasi bütünlüğün oluşturulmasıdır. Kuruluşundan günümüze kadar ki gelişmeler ve genişlemeler bugün yirmisekiz üyesi olan dünya siyasetinin en büyük güçlerinden biri olan AB'nin, çok çeşitli gelişmişlik düzeyinde olup, çok farklı sosyo-kültürel özellikleri içinde bulunduran üye, aday, potansiyel aday ülkelerin birbirleriyle olan ve mümkün olan en üst düzey uyumlaştırmayı sağlamak amacıyla mali yardımlar sağlamaktadır. AB mali yardımlarının başlangıç tarihi, birliğin kurucu antlaşmalarına kadar uzanmaktadır. Bugün AB, kuruluşunun yegâne amacı olan ekonomik bütünleşme gayesinden çok farklı alanlarda ve amaçlar istikametinde dış yardımlar sunabilmektedir (Kaya 2007; Sancaktar vd 2010; Anonim 2013c).

AB'nin İlk kurulduğu günden günümüze kadar amacı, daha güçlü bir mali yapıya ulaşmak ve ortak bir politika oluşturmaktır. AB, bu hedefini gerçekleştirebilmek için

üye, aday ve potansiyel aday ülkeleri için bir takım şartlar öne sürmektedir. Fakat bu ülkelerin kendi dinamikleriyle AB'nin öne sürdüğü şartları gerçekleştirmesinin zor olacağını bildiğinden birlik kendi kaynaklarından bu ülkelere mali yardımda bulunmaktadır. Ayrıca AB'ne aday ve potansiyel aday ülke pozisyonunda olan ülkeler ile kendisine üye olmayan fakat bazı sebeplerden ötürü ilişki içerisinde bulunduğu üçüncü ülkelere de yönelik mali yardımlarda bulunmaktadır. AB'nin yapacak olduğu yardımların miktarı, aday, potansiyel aday ve üçüncü ülkelerin ekonomik kalkınmışlık, nüfus ve işsizlik oranı gibi bazı kıstaslara göre belirlenmektedir. AB mali yardımlarını, öncelikle ekonomisi zayıf olan ülkelere dağıtmaktadır ve üye ülkeler arasında da ekonomik kalkınmışlık farklarının ortadan kaldırılmasında kullanılan çok önemli bir araç olduğu görülmektedir. AB üye ülkelere ve de üyelik hazırlıkları içerisinde olan aday ülkelere yönelik mali yardımlarını, AB bütçesinden hibe ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) bütçesinden kredi şeklinde temin etmektedir (Kösekahyaoğlu ve Yeğen 2010).

Avrupa Birliği mali sisteminin temel yapı taşlarından birisi de AB bütçesidir. AB

temiz bir çevre, sınırlarında yüksek güvenlik sağlamak, yurt dışında eğitim fırsatları ve kültürel değişim için yardımda bulunur (Anonim 2014a).

AB mali yardımları, birlik bütçesinden ülkelere tahsis edilen hibe şeklinde olmakla beraber, Avrupa Yatırım Bankası'nın geri ödemeli şeklinde olan kredileriyle de yapılabilmektedir. Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği üye ülkelere ve birliğin işbirliği ve ortaklık anlaşması yaptığı ülkelerdeki yatırımlara da kredi vermektedir. AYB birliğin kar amacı gütmeyen özerk bir kurumudur ve finansmanını bankanın öz kaynaklarından sağlamaktadır. AYB sermayesinin 2,5 katı kadar kredi kullanılmasını sağlamaktadır (Özdoğan 2014).

Tarihsel gelişimi olarak mali çerçevelerin ilk defa 1980'li yılların sonunda Birliğin içerisinde bulunduğu mali çıkmazın giderilmesi ve tekrarlanmasının önüne geçilmesi amacıyla uygulamaya konulduğu görülmektedir. 1967 yılında yürürlüğe giren Birleşme

(Füzyon) Anlaşması sonucunda topluluk bütçeleri “genel bütçe” başlığında birleştirilmiş, Parlamento, Konsey ve Komisyonları tek çatı altında toplanmıştır. 1971 yılında yürürlüğe giren Lüksemburg Antlaşması ile mali açıdan “Öz Kaynaklar Sistemi’ne geçilmiş birlik bütçesinin öz kaynakları prelevmanlar, topluluk dışı ülkelerle gerçekleştirilen ithalat işlemleri üzerinden alınan gümrük vergileri, üye ülkelerin katma değer vergisi hasılatlarının belirli bir kısmı ile üyelerin GSMH’lerinin belirli bir oranı olarak sağlanan gelirden oluşmuştur. 1975 yılında üye devletler ile imzalanan Brüksel Antlaşması ile Sayıştay’ın kurulması Konsey ve Parlamento adına Komisyonun bütçe ile ilgili mali işlemlerini denetim altına almıştır. 1984 yılında Fontainebleau Antlaşması ile İngiltere’ye tazminat hakkı sağlanmıştır. İngiltere, birliğe neredeyse en yüksek GSMH payını sağlamasına rağmen, bütçe harcamalarının çok büyük bir kısmını kapsayan piyasa ve tarım desteklemelerinden neredeyse hiç yararlanmamaktadır. Düzenleme ile İngiltere’nin birlik bütçesine net mali katkısı diğer üyeler ile aynı seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. 1980’li yıllarda yapılan önemli bir düzenleme ise özellikle Parlamento ve Komisyon’un faaliyetlerini çeşitlendirerek idari organların fonksiyonlarını yeniden belirleyen ve iç pazarın geliştirilmesini amaçlayan Avrupa Tek Senedi kabul edilerek yürürlüğe girmesidir. Bunun yanında 1987 yılında yayımlanan Delors Raporu ile 1988 yılından günümüze geçen süreçte birlik bütçesi “Çok Yıllı Mali Çerçeveler” eşliğinde hazırlanmaya başlanmıştır. 2014 yılı itibariyle ise 2014-2020 yıllarını kapsayan beşinci mali çerçeve uygulanmaya başlanmıştır. 1988 yılından günümüze Birlik bütçesinin en önemli finansal aracı olan Gayri Safi Milli Hâsıla payının ciddi ölçüde azaltılması planlanmıştır. 2012 yılı için Birlik bütçesi öz kaynaklarının yaklaşık %74’ünü oluşturan GSMH paylarının yapılacak düzenleme sonrasında 2020 yılı itibariyle yaklaşık %40’a düşeceği öngörülmüştür. 2012 yılı için Birlik bütçesi öz kaynaklarının yaklaşık %11’ini oluşturan KDV paylarının yapılacak düzenleme sonrasında 2020 yılı itibariyle yaklaşık %18’ini oluşturacağı saptanmıştır (Bilge ve Çelikay 2016).

AB bütçesi yıllık hazırlanan ve yedi yıllık dönemdeki harcama ve gelirlerinin maksimum miktarlarını gösteren Çok Yıllık Mali Çerçevelere uygun olarak yürütülmek zorundadır. AB bütçesinde, Çok Yıllı Mali Çerçeveler’in harcama kalemleri

ödeneklerin yıllık tavanını önceden tespit eden ve böylece kaynakların birliğin politika öncelikleri doğrultusunda ve etkin bir şekilde dağılımını sağlayan bir araçtırlar. Ayrıca mali çerçeveler aracılığıyla harcamaların çok yıllık bir çerçevede nasıl dağılacığını ve yönetileceğini de göstermektedir (Bilge ve Çelikay 2016) .

Kurucu ülkelerin 1958 yılında aralarında imzaladıkları Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, 31 Temmuz 1959'da Türkiye topluluğa katılmak üzere müracaatta bulunmuştur. Türkiye, Yunanistan'dan sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'ye üye olmak için başvuran ikinci ülkedir. AET ile Türkiye arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüştür ve dört yılın sonunda da bir "ortaklık" kurulmuştur. 12 Eylül 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. 1 Aralık 1964 tarihinde topluluk üyesi ülkeler ile Türkiye'nin parlamentolarında onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiştir (Karluk 2005; Koçak 2009). Siyasi ve ekonomik problemlerden dolayı inişli çıkışlı yürüyen ilişkilere rağmen Türkiye 14 Nisan 1987 yılında tam üyelik başvurusu yapmıştır. Fakat ekonomik, siyasi ve sosyal alanda ki kriterleri yeterli olmadığı bildirilerek üyelik müzakereleri açılmamıştır. Ülkemiz için üyelik sürecinde önemli bir başlangıç olacağını öngörülerek 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı gereğince, 1 Ocak 1996 yılında sanayi ürünlerine tamamen tarım ürünlerine ise kısmen olacak şekilde Gümrük Birliğini tamamlamıştır. Avrupa Birliği ile Türkiye yarım asırdan fazla ilişki içerisinde. Bu zaman zarfında ilişkilerin durduğu, azaldığı ve yükseldiği istikrarsız dönemleri olmuştur. Son yıllar da ise Türkiye, AB'ye tam üyelik aşamasında uyguladığı kararlı, sağlam ve planlı politikalar sayesinde 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü kazanmıştır (Bilgili 2006; Karataş 2010). Lüksemburg'da, 3 Ekim 2005 tarihinde yapılan hükümetler arası konferans ile ülkemiz resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlanmıştır. Daha sonra aynı gün bir basın toplantısı düzenlenerek ülkemiz için Müzakere Çerçeve Belgesi yayımlanmıştır. Böylece, AB ile Türkiye arasındaki inişli çıkışlı ilişki, büyük ve önemli bir süreci aşarak yepyeni bir statü kazanmıştır (Anonim 2016d).

Türkiye AB'ye aday olmasının ardından 2001 yılında Avrupa Komisyonu diğer aday ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'nin AB'ye ekonomik ve sosyal uyumu için katılım

öncesi mali yardımlarının programlaması için stratejik bir çerçeve oluşturmak üzere, 2004-2006 yıllarını kapsayan Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) oluşturulmasını talep etmiştir. AB ile imzalanan müzakereler sonucunda oluşturulan Ön Ulusal Kalkınma Planı, Yüksek Planlama Kurulu'nun 22 Aralık 2003 tarihli ve 2003/61 sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Bundan sonraki aşamada ÖÜKP'nin 4. Eksen; Bölgelerin ekonomik gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması, konusu çerçevesinde ilk olarak on iki İstatistiki Bölge Birimi Düzey2 bölgesinde AB'nin desteklediği bölgesel kalkınma programları faaliyete geçirilmiştir. Bu programlar hem uygulama yapıları hem de kullanılan mekanizma bakımından Türkiye'nin yapısal fonlarının hazırlanması aşamasında kapasite oluşturmak bakımından yardımcı olmaktadır. Türkiye, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile de daha etkin ve işler bir mekanizma oluşturulması açısından Kalkınma Ajanslarının kurulması yönünde kararlı bir tutum ortaya koymuştur (Akkahve 2006).

Türkiye ile AB arasında 2005 yılı itibariyle katılım müzakerelerine başlanmış ve daha sonra yardım olanakları yapı ve miktar olarak değişmiş, giderek de artmıştır. Fakat her ne kadar Türkiye ile AB arasında 55 yıllık bir geçmiş olmasına karşın aldığı mali yardımların yarısından fazlasını adaylık statüsü kazandıktan sonra sağlayabilmiştir (Yeğen 2009).

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm de çalışmayla ilgili genel bilgiler verilmektedir. İkinci bölüm de bu çalışma hazırlanırken derlenen bazı literatürlerin özeti çıkarılmıştır. Üçüncü bölüm de ise çalışmayı hazırlarken elde edilen materyal ve metotlar kısaca anlatılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümü üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım da mali yardımın ne olduğu kısaca belirtilmekte, AB mali yardımlarının önemi ve verilme nedenleri açıklanmaktadır. Avrupa Birliği bütçe harcama kalemleri altında üye ülkelerin, aday ve üçüncü ülkelerin yararlandığı mali yardımların tür ve niteliklerine değinilmiştir. Üye ülkelerin AB bütçesinden aldıkları yardımların anlatıldığı kısımda AB bütçesi detaylı

olarak incelenmiştir. Birliğin bütçe politikası bir yıllık değil birden fazla yıllık mali planlar şeklinde hazırlanmaktadır. 1988 yılından itibaren çok yıllık mali planlar şeklinde ortaya konmaktadır. Bugüne kadar birincisi beş diğer dördü yedi yıllık beş ayrı mali plan hazırlanmıştır. Bu bölümde mali planlar detaylı incelenerek üye, aday-potansiyel aday ve üçüncü ülkelere ne kadar kaynak ayrıldığıyla ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda; geçmişten günümüze AB mali yardımlarının Türkiye için ne kadar kaynak ayırdığı ve Türkiye'nin bu kaynaklardan ne derece faydalandığı iki kısma ayrılarak incelenmiştir. Bu iki kısım adaylık öncesi dönem ve adaylık sonrası dönem şeklinde ayrılmıştır. Bu şekilde ayırmamızın sebebi Türkiye'nin mali yardımların toplam miktarının yarısından fazlasını adaylık sonrasında almış olmasından kaynaklanmıştır. Daha sonra bu kısımda yeni üye olan ülkelerle aldıkları destekler konusunda kıyaslama yapılmıştır. Üçüncü kısımda ise; AB bütçesinin yaklaşık üçte biri kaynak ayırdığı bir konu olan bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi hususunun ülkemizde nasıl yönetildiği ile ilgili bilgiler verilmiştir. AB'nin bölgesel politikalarına uyum bakımından Türkiye'de ilk defa Eylül 2002 tarihinde kabul edilen yasayla üç düzey halinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması(İBBS) tanımlanmıştır. Bu sınıflamaya göre 26 istatistiki bölge birimi Düzey 2 bölgesinden biri olan TRA1 bölgesi tezimin asıl konusunu oluşturmaktadır. AB mali yardımlardan TRA1 bölgesinin ne kadar destek aldığı incelenmiştir. Bu konuda yeterli ve detaylı bilgi olmaması karşılaşılan zorluklar arasındadır.

Çalışmanın beşinci bölümünde derlenen verilerden elde edilen sonuçlar yorumlanmaya ve TRA1 bölgesinin mali yardımlardan nasıl daha fazla faydalanabileceği ile ilgili öngörülerde bulunulmuştur.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Karabacak (2004), Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Prosedürü ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali işbirliği adlı çalışmasında, Avrupa Birliği'nin Genel Bütçe harcamaları ile Avrupa Yatırım Bankası tarafından kullanılan mali yardımlar olarak iki kısma ayrılan konular yardımıyla birliğin mali yardımları konusunda geniş bilgiler verilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği Genel Bütçe harcamaları konusunda üye ülkeler, üçüncü ülkeler ve aday ülkelerin faydalanmış olduğu mali yardımların türü ve nitelikleri bakımından bilgiler verilmiştir. Avrupa Birliği'nin bir Akdenizli ortağı olan Türkiye'nin, Avrupa Akdeniz Programı mali aracı olan MEDA (Akdeniz Ekonomik Kalkınma Programı) Programlarından yararlanmıştır ve PHARE uygulama koşullarına tabi olması dolayısıyla, söz konusu Programların yanında, topluluğun hibe nitelikli yardımlarına ayrıntılı açıklamalar getirilmiştir. Topluluğun mali yardımlarının yararlanacağı projelerin hazırlanması için temel kriterlerin bulunduğu Avrupa Birliği'nin proje yönetimi yaklaşımı ile ilgili bilgiler vermektedir. AB ile aday olan ülkeler arasında mali işbirliği kapsamında ortaya konulan mali yardımların oluşturulacağı projelerin yapısal ve biçimsel özelliklerine yer verilmiştir. Ülkemizin katılım öncesi stratejisinin yanında mali yardımların yasal dayanağını oluşturan veya bunlara yön veren ve Topluluk tarafından hazırlanan temel belgeler ile mali işbirliği programlamasını, ayrıca Topluluk Program ve Ajanslarının yanında hibe ve kredi imkânları gibi konular incelenmiştir.

Karluk (2005), Avrupa Birliği ve Türkiye adlı kitabında Avrupa Toplulukları açıklanmıştır. Topluluğun oluşumu, işleyişi ve izledikleri politikalar, Avrupa parasal birliğinin oluşturulması, Avrupa Birliğinin bütçe yapısı ve Avrupa Yatırım Bankasından geniş çaplı bahsedilmiştir. Daha sonra Türkiye ile olan ilişkilerinin nasıl başladığıyla ve 2005 yılına kadar nasıl geliştiğiyle ilgili detaylı bilgiler verilmektedir.

Reeves (2006), Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma konulu çalışmasında Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasını belirleyen ve destekleyen yapısını ekonomik ve sosyal uyumun temel özelliklerini ve bunların Ülkemiz açısından nasıl uygulanabileceğini incelemektedir. Türkiye'de zengin olan ile yoksul olan bölgeler

arasındaki uçurum çok fazladır, bu neden Türkiye'nin bölgesel kalkınmasına ilişkin Avrupa Birliği'ne katılım stratejisinin en önemli kilit noktasında gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerle kalkınmış bölgeler arasında oluşmuş olan farkın azaltılmasını amaçlayan politika araçları ve bu araçların uygulanması bulunmaktadır. Kalkınmada oluşan bu eşitsizlikler konusundaki AB'nin fon programları yeniden ele alınmaktadır. 2006 yılına kadar geçen zamanda yapısal fonların hedeflerinin yanında özellikle Lizbon stratejisinde belirtilen hedefler açısından 2007–2013 mali dönemi incelenmiştir. Ülkemizin AB üyeliği yolunda uygulayacağı bölgesel politikasının stratejisi katılım öncesi hazırlanmış olan yeni aracın öncelikleri ışığında yorumu yapılacaktır.

Elçi (2008), Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'ndaki gelişmeler, Mali Kontrol ve Denetim Perspektifi konulu çalışmasında, Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'nın antlaşmalar ışığında göstermiş olduğu tarihi gelişimi ve Bölgesel Politika'nın temel kriterleri olan Yapısal Fonları ve Uyum Fonu konusunda bilgiler vermektedir. Türkiye'nin üyeliği sonrası bu fonlardan ne derece yararlanabileceğini katılım öncesi fonlara bakılarak anlaşılabileceğini ortaya koymuştur. Bu bilgiler ışığında 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşen genişlemeler ile AB'ye aday olan ülkeler ve Türkiye ve diğer aday ülkelerin katılım öncesi fonlardan ne oranda yararlandığı da ortaya koyulmuştur. Ayrıca Türkiye'de uygulanan bölgesel politikalar incelenerek AB ile uyum değerlendirilmektedir. AB fonlarının amacına uygun olarak kullanıldığının denetlenmesi Kamu İç Mali Kontrolü, AB Öz Kaynakları kontrolleri ve Dış Denetim ile AB Mali Çıkarlarının Korunması gibi konularda detaylı bilgiler verilmiştir. Türkiye'nin katılım öncesi mali fonlardan diğer ülkeler ile kıyaslandığında daha düşük düzeyde yararlandığı ortaya koyularak yapısal fonlar Maliye Bakanlıklarının kontrolleri ile değerlendirilmiştir.

Güvenç (2010), Avrupa Birliği Bütçesi başlıklı çalışmasında konu başlığından da anlaşılacağı üzere AB bütçesi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. AB bütçesinin mali düzenlemeler ışığı altında, bütçe ilkeleri, bütçenin oluşturulması, yıllık bütçe prosedürü ve çok yıllık mali çerçeve ile kurumlararası anlaşma gibi konulara değinilmiştir. Ayrıca

bütçenin harcama yapısı, 2007-2013 dördüncü yedi yıllık mali plan ana hatlarıyla incelenerek bütçe gelirlerinin yapısı olan öz kaynaklar sistemi açıklanmıştır.

Karataş (2010), Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları konulu çalışmasında dış yardım çerçevesinde mali yardım kavramı tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği mali yardımlarının veriliş nedenleri, verilme çeşitleri incelenmektedir. AB bütçesi detaylı olarak incelenmiştir. Katılım Öncesi Mali Araç (IPA)'ya kadar olan destekler katılım öncesi mali yardımlar ile IPA sonrası yardımlar detaylı olarak incelenmiştir. IPA öncesine kadar Türkiye'ye yapılan mali yardımlara genel hatlarıyla değinilmiştir. Ayrıca IPA kapsamında Türkiye'de yönetilmesine temel olarak kabul edilen esas düzenlemelere değinilmektedir. IPA yardımları bakımından Türkiye'de oluşturulan kurumsal yapılanma konusunda bilgiler verilerek, IPA Bileşenleri'nin ülkemizdeki uygulamaları konusunda bilgiler verilmektedir.

Kösekahyaoğlu ve Yeğen (2010), AB Mali Yardımları ve Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Yeni AB Üyeleri Üzerine Bir Nedensellik Analizi başlıklı çalışmasında, AB'nin mali yardımları hakkında kısa bilgi verilmiştir. Daha sonra Avrupa Birliği'ne henüz yeni üye olan ülkeler arasından seçilen yedi ülke (Bulgaristan, Estonya, Macaristan, Litvanya, Slovenya, Slovakya ve Letonya) ve aday ülke olan Türkiye'ye verilen ve mali yardımlardan bahsedilmiştir. Granger Nedensellik Analizi kullanılarak test edilen bu çalışma da, incelenen ülkelerin aldıkları yardımlar ve bu yardımların milli gelirleri arasında herhangi bir nedensellik olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ele alınan ülkelerin hem üyelik öncesi hem de üyelik sonrası almış oldukları mali yardımlar dikkate alınarak incelemeler yapılmıştır. Yazarın araştırması sonucunda elde edilen verilerin ışığı altında yapılan yardımlar açısından ülkelerin milli gelirlerine bağlı olarak büyümelerinde herhangi bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Bu inceleme sonucu, alınan yardımların ülkelerin milli gelirleri arasında herhangi bir nedensellik bakımından ilişkisine rastlanmamıştır.

Özdoğan (2014), AB Mali Yardımları ve Eşleştirme: Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Tecrübelerinin Karşılaştırılması konulu çalışmasında, Türkiye'nin 1964 yılından bu

yana Avrupa Birliği mali yardımlarından, Ülkemizin ayrılan mali yardımlar ile aday ve potansiyel aday olan diğer ölkelere yapılan mali yardımlar karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar sonucunda Türkiye'ye ayrılan mali yardımların ne derece yeterli olup olmadığı konusunda incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda özellikle mali yardımların incelenmesi bakımından yeni bir dönem olan IPA-II (2014-2020) fon tahsisatlarına ışık tutulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada değerlendirilen ölkelerin denizcilik sektöründeki şuan ki durumları ile denizcilik sektöründe uygulanmakta olan AB proje portföyü ortaya konulmuştur. AB'nin genişleme politikası çerçevesinde yapılan mali yardım mekanizmalarından biri olan eşleştirme hakkında değerlendirmeler yapılarak geniş çaplı bilgiler verilmiştir.

Dinç (2014), 2014-2020 IPA-II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA-I Dönemi ile Karşılaştırılması konulu çalışmasında, IPA-II dönemi için ileri sürülen yenilikler ve bu yenilikler doğrultusunda yapılan mevzuat düzenlemeleri araştırmaları yapılmıştır. IPA-II (2014-2020) döneminin IPA-I (2007-2013) döneminden farklılıkları ve özel de söz konusu yeni düzenlemelerinin ulaştırma sektörüne etkileri incelenmiştir. Ayrıca IPA-I dönemi için edinilen tecrübeler doğrultusunda IPA-II dönemi oluşturulacak programlama, uygulama, izleme ve değerlendirme gibi hükümlere ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Efe (2017), Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Önemi konulu çalışmasında, son dönemlerde, Türkiye ve AB arasında ki ilişkilerde karşılaşılan olumsuzlukların yanında ortaya çıkan diğer bir önemli gündem maddesi Ülkemizin AB'den yararlanmış olduğu katılım öncesi mali yardımlarının verilmemesi sorunu olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada, AB ile Türkiye'nin Ortaklık ilişkisinin temel yapıtaşı ve hukuki altyapısını oluşturan Ankara Antlaşması'nın bir parçası kabul edilen birinci Mali Protokol kapsamında yararlandığı 175 milyon ECU'lük mali yardımlardan başlayıp günümüze kadar yani, IPA-II kapsamında (2014-2020) döneminde alınan 4.5 milyar Euro'luk yardıma kadar, AB'den faydalanmış olduğu mali yardımların tarihsel gelişimi hakkında incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışma da Türkiye'ye yapılan AB mali yardımlarını üç bölüme ayrılarak

oluşturulmuştur. Birinci bölümde 1964-1996 yılları arasında almış olduğu yardımlar, ikinci bölüm de 1996-1999 yılları arası aldığı yardımlar ve üçüncü bölümde 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye’ye adaylık statüsü kazanmasıyla birlikte 2000 yılı sonrasına kadarki dönemde almış olduğu yardımlar şeklinde detaylı açıklamalar yapılmıştır. Alınan yardımların ülkemiz kalkınmasına katkıları analiz edilmiştir.

Yukarıda verilen kaynak zetleri Avrupa Birliği Mali Yardımlarıyla ilgili bilgiler vermektedir. Avrupa birliği yapmış olduğu mali yardımlar ile bir taraftan ye ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine yakınlaşması, diğer taraftan aday ve potansiyel aday ülkelerin üyeliğe hazır hale gelmesini hedeflemiştir.

Küreselleşme politikalarının etkilerine bakıldığında Avrupa Birliği’nin, bölgesel politikalara ve yerel yönetimlere önem vermeye başladığı görülmektedir. AB bölgesel politikasının asıl hedefi; gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, bu doğrultuda ye devletler tarafından oluşturulacak olan bölgesel politikalarının, rekabet ve devlet yardımları ilkeleriyle uyumlu ve koordinasyon içinde oluşturmak ve ilerlemesini sağlamaktır. AB öncelikle bölgesel değerlerin önemsenmesini planlayarak daha gelişmiş insan hakları, çok kültürlülüğe saygılı bir toplum, gelişmiş sosyal yapı ve ekonomik kalkınma gibi kriterlerden oluşturulmuş Bölgeler Politika’lar için finansman kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda politikalar oluşurmaktadır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini konu ile ilgili özellikle AB mali yardımlarını değerlendiren bilimsel çalışmalar oluşturmaktadır. Temel olarak mali yardımlarla ilgili yerli ve yabancı literatürlerden yararlanılmıştır. Ayrıca, çalışmanın kapsamında yer alan mali yardımlar için AB resmi internet sitesi ve Türkiye’deki resmi kurumların yayınlarından faydalanılmıştır.

Avrupa birliği resmi internet sitesi, Türkiye Avrupa Birliği bakanlığı resmi internet sitesi, TÜİK verileri, Merkezi Finans ve İhale Birimi verileri, EUROSTAT verileri ve EIB raporlarından önemli derecede faydalanılmıştır.

Ayrıca, KUDAKA resmi internet sitesi, TKDK resmi internet sitesi, Maliye Bakanlığı’nın AB ve dış ilişkiler dairesi başkanlığı uzmanlık tezleri yayın ve verilerinden ve birçok internet sitesi verilerinden istifade edilmiştir.

3.2. Yöntem

Bu çalışma bir derlemedir. Orijinal veriler toplanarak veya bir yöntemle mevcut veriler analiz edilerek yeni bilgilere ulaşılamamaktadır. Konuyla ilgili daha önce yapılan bilimsel çalışmalar incelenerek çalışmanın amacına yönelik çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. AB mali yardımlarının Türkiye açısından ne derece yararlandığı ve ne gibi faydalar sağladığıyla ilgili incelemelerde bulunulmuştur. Diğer aday ülkelerin aldığı destek miktarlarıyla Türkiye’nin aldığı destek miktarı karşılaştırılmaya çalışılarak daha fazla nasıl yardım alabilir sorusunun cevabı ile ilgili öngörüler sunulmaya çalışılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Mali Yardım Kavramı ve Önemi

Avrupa Birliği mali yardımları; topluluğun hedeflerine ulaşmak için karşılıklı dayanışma politikasına bağlı kalarak, gelişme ve refah seviyesinin tüm topluluğun coğrafyası için yükseltmeyi ve yaymayı hedef alan faaliyetler bütünü şeklinde tanımlanabilir (Şahin 2007). Devlet yardımını düzenleyen ana yasalar AT Antlaşmasının 87-89. Maddeleri ile belirlenmiştir (Givenicius at al 2008).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dış yardım adı altında başlatılan Marshall Planı yardımları, ilk başlarda yalnızca Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından sağlanmaktadır. Marshall yardımları öncelikle Avrupa'nın batı kesimini kalkındırmak için ve Avrupa'yı bütünleştirmek için önemli yardımlarda bulunmuştur. Günümüzde dünyanın nedeysen her ülkesine de ekonomik yapıları dikkate alınarak, ulusal ve bölgesel hedefleri ilkelerine bağlı kalınarak dış yardımlar yapmaktadır (Karataş 2010).

Ülkeler arasında gelişme farklılıkları görülmektedir. Bir takım ülkeler teknoloji ve sermayenin birikmesi açısından diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok daha ileri durumdadır. Gelişme farkları ülkeler arası değil, ülkelerin farklı bölgeleri arasında da kendini gösterebilir. AB, birlik üyeleri arasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak ve sosyo-ekonomik açıdan zayıf olan ülkeleri desteklemek amacıyla bir takım yardım mekanizmaları oluşturmuştur (Ekmen 2008).

AB, kuruluşundan itibaren birliğe üye olan, aday ve üçüncü statüsünde olan ülkelere, kurucu anlaşmalar dâhilinde birçok mali yardımlarda bulunmaktadır. AB'nin çeşitli hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla yapmış olduğu bu yardımlar aracılığıyla, mali yardımdan yararlanan ülkelere, kredi veya hibe şeklinde büyük miktarlarda kaynak aktarılmaktadır. Aday ülkeler açısından bakacak olursak, AB ile yürütülecek olan mali işbirliği ve bu çerçevede yapılacak olan mali yardımlar, AB ve aday ülkeler arasında ki

ilişkinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Aslında bir aday ülkeye yapılan ve yapılacak olan mali yardımlara baktığımızda asıl amacının, aday ülkenin AB müktesebatına uyum ve üyeliğe hazırlanmasını sağlamak olduğu görülmektedir (Dağlıoğlu Zirli, ekonomik birlikteliğinin tam anlamı ile sağlanabilmesi için üyeleri arasındaki ve her üyenin kendi bölgeleri arasındaki farklılıkların asgari seviyeye indirgenmesini amaçlamaktadır. Aynı zamanda aday ülkelere sağlanan çeşitli mali yardımlar aracılığıyla da aday ülkelerin tam üyeliğe hazır hale gelebilmeleri amaçlanmaktadır. Bu konu kurucu anlaşmalarda da yer almaktadır. Bu hususlar doğrultusunda Birliğin hedefleri çerçevesinde birlik seviyesinde dengeli, uyumlu ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma sağlayabilmek için faaliyetler yürütülmesi sayılmıştır. Bu çerçevede bu hedeflere ulaşılabilmesi ve aday ülkelerin üyeliğe hazır hale gelebilmesi amacıyla, Avrupa Birliği bütçesinden bazı mali araçların tahsis edilmesi öngörülmüştür. Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu mali yardımların geçmişi, topluluğun kurucu antlaşmalarıyla başlamaktadır. 18 Nisan 1951 yılında imzalanıp 25 Temmuz 1952 yılında yürürlüğe konulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran anlaşma çerçevesinde kömür ve çelik ürünlerdeki yatırımlar için mali yardım konusuna ayrıca başlık ayrılmıştır (Ekmen 2008).

25 Mart 1957 tarihinde imzalanıp 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe konulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurucu antlaşmasında, antlaşmanın içine giren konular ve konseyin koyduğu kurallar dâhilinde, yatırım maliyetlerinin karşılanmasına yönelik olarak kredi sağlanacağı belirtilmiştir. Yine bu tarihte imzalanıp yürürlüğe konulan Avrupa Ekonomik Topluluğu kurucu antlaşmasında da mali yardımlar ile ilişkili konular ile ilgili bilgiler içermektedir. Birliğin görevleri, ortak pazar oluşturulması ve birlik üyesi devletlerin ekonomik politikalarının zamanla birbirine yaklaştırılmasını sağlamaktır. Daha sonra topluluğun ekonomik faaliyetlerin uyumlu gelişmesini sağlamak, sürekli ve dengeli genişlemesini, istikrarlı bir çerçevede birlik üyesi ülkeler arasındaki sıkı ilişkilerin güçlendirilmesi ve yaşam standartlarının hızlı bir şekilde bütün üyeleri için arttırmaktır (Gençkol 2003).

4.2. Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Sağlama Nedenleri

Avrupa Birliği Mali Yardımları'nın önemli bir nedeni politik nedenlerdir. Gelişmiş Ülkeler arasında yer alan ABD'den ekonomik, sosyal ve siyasal alanda başarılı olabilmek Avrupa Birliği'nin kuruluşundaki nedenlerden bir tanesi olarak gösterilebilir (Armeterong 1990). Birliğin ilk dönemlerinde özellikle sömürge devletlerine mali ve teknik destekler verilmiştir. Birlik mallarının üye ülkelere serbest geçişi sağlanmış ve bir takım ticari ayrıcalıklar gösterilmiştir. Birlik bu sayede sömürge devletlerini etkisi altında tutmayı hedeflemiştir. AB, bağımsızlık hakkı elde eden ülkelere mali yardımlarda bulunarak, yardım sağladığı ülkelere en önce Sovyetler Birliği olmak üzere bu ülkelerin birlik dışında ki ülkelerin ya da siyasi yapıların tesiri altında kalmasını engellenmeye çalışmıştır. AB mali yardımlarının önemli diğer nedeni de ekonomik sebeplerdir. AB yardımları vasıtasıyla sömürge altındaki ülkelerle ticari ilişkiler artırılarak sömürge devletlerinin ham maddeleri kullanılacak ve üretimi yapılan malların bu ülkelere girişi kolaylaştırılacaktır. Ayrıca bu ülkelerin birlik sistemine uyumu için mali yardımlar yapılmıştır. Aday ülkelere yapılan mali yardımlarla ulaşılmak istenen hedef ise bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının giderilebilmesinin yanında üye ülkeler ile aday ülkeler arasında daha kolay bütünleşme sağlamaktır (Karaman 2014).

4.2.1. Sosyo-ekonomik dengesizlikler

AB'ye üye ve aday ülkeler, birbirinden çok farklı ekonomik ve sosyal yapılarından oluşmaktadır. AB'nin kendi içinde yalnız ülkeler arasında değil, ülkelerin bölgeleri arasında da bir takım sosyo-ekonomik farklılıklar oluşmaktadır. Bölgeler arasında ki bu sosyo-ekonomik geri kalmışlık Birliğin Mali yardım sağlamasını kaçınılmaz kılmıştır (Ekmen 2008).

Avrupa Birliği bölgesel problemleri, çevre ve merkez ilişkisinde ki uyumsuzluk şeklinde ortaya çıkmaktadır. Birliğin gelişimi açısından ileri seviyede olan ülkeler merkezde yer alırken, çevrede gelişmesi problemlili bölgeler bulunmaktadır. Özellikle

Akdeniz de yer alan ülkelerin kişi başına düşük gelir seviyesi bakımından öne çıkmaktadır. Bütün bu farklılıklar, birliğin zayıf ekonomiye sahip bölgelere yardımda bulunmaya yönlendirmiştir. Birliğin kuruluş amacı, barış içinde gelişen ve sosyo-ekonomik bakımdan dengeli kalkınmış bir bölge oluşturmaktır. Bunun tersi durumda, sürdürülebilir bir Birlik oluşturulamayacaktır. Bu durum hem AB ülkelerini hem de diğer komşu ve bölge ülkelerini de ilgilendiren önemli uluslararası bir gerçektir. Avrupa ülkeleri yüzyıllardır uzun ve kanlı savaflara sahne olmuştur. Bu savaşların en yıkıcı ve yıpratıcısı II. Dünya Savaşı'dır. Birleşik bir Avrupa Devletler Topluluğu düşüncesi de bu yok edici savaşların etkilerinden doğmuştur (Başer 2008).

1973 yılında ilk genişlemeyle birlikte sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve bölgesel farklılıklar artmaya başlamıştır. Birlik açısından başarı ile tamamlanan her genişleme sürecinin ardından sürekli ve dengeli genişleme ilkesi bu eşitsizlikler nedeniyle geri planda kalmıştır. Bu sebeple AB sosyo-ekonomik dengesizlikleri azaltma yönünde bazı çözümler geliştirme yoluna gitmiştir. Birlik içerisinde yer alan bütün ülkelerin aynı seviyede olması anlayışı çerçevesinde sosyal ve ekonomik açıdan daha geri konumda olan ülke ve bölgelere yardımlarda bulunulmuştur (Ekmen 2008).

4.2.2. Ortak politikaların finansmanı

Avrupa Birliği üye ülkelerin kendi içlerindeki uyumun sağlanması amacıyla bu amaç doğrultusunda ortak politikalar belirlenmiştir. Düzenlenen bu ortak politikalarla bazı konularda tüm üye ülkelerin benimsemesi gereken temel ilkeler belirlenmektedir. Bu ilkelerle farklı uygulamalarından doğabilecek problemlerin ortadan kaldırılması ve Birlik içinde uyumun sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılacak yardımların planları, ülke bölgelerin kalkınmış ekonomik yapısı, nüfus ve işsizlik oranı gibi bazı kriterler ile saptanmaktadır. Topluluk bütçesinin büyük bir kısmı, üye ülkelerin birbirleri arasında ekonomik gelişmişlik farkını en aza indirmek ve bu sayede siyasi ve ekonomik entegrasyonu güçlendirmek amacıyla ortak politikaların finansmanında kullanılacaktır. AB'nin finanse ettiği ortak politikalara örnek verecek olursak bunlar; Ortak tarım

politikası, para politikası, bölgesel kalkınma politikası, sanayi politikası, çevre politikası ve rekabet politikası örnek gösterilebilir (Karataş 2010).

4.2.3. Yeni Katılan ve Aday Ülkelerin Birliğe Uyum Sağlamasının Güçlüğü

Genişleme AB'nin en güçlü politika araçlarından birisidir. Aday ve potansiyel aday ülkelerin birliğe uyumu için gerekli olan istikrar, refah, demokrasi, barış, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi araçların aday ve potansiyel aday ülkelere yaygınlaştırılmasını sağlayan ve bu doğrultuda titizlikle yürütülen bir süreçtir. Avrupa Birliği müktesebatı AB'ye üye ülkelerin uyması gereken otuz beş başlık ve yaklaşık 130.000 sayfadan oluşan kurallar bütününden oluşmaktadır. Adaylık statüsü kazanmış bir ülke mevzuatının büyük bir bölümünü AB yasalarına uygun duruma getirmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için çevre, yargı sistemi, ulaştırma, tarım ve ülkenin bütün sektörlerine kadar toplumu tamamen değişikliğe uğratacak temel yapısal değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Aday bir ülkenin üyelik kazanabilmesi için ulusal ve bölgesel kurumlarını, yargı sistemini, yönetim kapasitesini ve idari yapısını Birlik seviyesine yükseltmesi gerekmektedir. Birlik seviyesine ulaşabilmesi için bağımsız ve aktif çalışan yargı sistemi, verimli ve tarafsız hizmet sunan kamu sektörü ile sağlıklı işleyen, istikrarlı bir kamu idaresinin olması gerekmektedir (Anonim 2016e).

AB'ne aday ve potansiyel aday ülkelerin yeterli seviyede gelişimi ve değişimi için kendi politik ve ekonomik yapısının yetersiz oluşu Birliği bu ülkelere mali yardım da bulunmaya itmiştir. AB bu yetersizliği gidermek adına aday ve potansiyel aday ülkelere mali yardımlar yapmaktadır. Bu yardımlar aday ve potansiyel aday ülkelerin AB sistemine ayak uydurmalarını kolaylaştırması, sosyal ve ekonomik gelişimlerini arttırarak AB düzeyine yükselmesi ve Birlik üyesi ülke konumuna geçtikten sonra kullanabilecekleri fonlara hazır hale gelmelerini sağlamaktadır. Birlik tarafından bunu sağlayacak bazı mali araçlar oluşturulmuştur. Bu araçlar sayesinde aday ülkeler AB'ye üye olmaya hazır hale getirilmesi amaçlanmaktadır (Karataş 2010).

4.2.4. Dayanışma ilkesi

Dayanışma ilkesi, refah seviyesinin Avrupa Birliği içinde uyumlu hale gelmesi için bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması manasına gelmektedir. AB mali yardımları, istenilen hedeflere ulaşmak için, karşılıklı dayanışma içerisinde yapılacak olan, gelişim ve refah seviyesinin artırma ve bütün üye ülke coğrafyasına yaymayı amaç edinmiş faaliyetler bütünü olarak ifade etmek doğru olacaktır. Bu ilke ile beraber, Birlik içinde uyumun sağlanması için mali yardım olanakları en az gelişmiş ülkelere sağlanmaktadır. Dayanışma ilkesi üç temel üzerine kurulmuştur. Bunlar; Genel Dayanışma Sistemleri ve Telafi Yöntemleri, Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikası'dır. Yardım yapılırken bu ilke gereği ekonomisi zayıf olan aday ülkelere öncelik verilmektedir. AB'ye üyelik öncesi zayıf ekonomik yapıya sahip ülkeler bu ilke çerçevesinde faydalandırılacak mali yardımlarının sayesinde Avrupa Birliği'ne üye konumuna geçtikten sonra ekonomik açıdan çok güçlü ve de çok büyük ilerlemeler kat etmişlerdir. Örnek vermek gerekirse, İrlanda devleti Birliğe üye olduğu 1973 tarihinde Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası Birlik ortalamasının %64'ü kadarken, günümüzde üye ülkeler arasında en yüksek Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası (GSYİH)'na sahip ülkelerden biri konumundadır. Yine Yunanistan da üyelik öncesi ve sonrası ekonomik açıdan büyük ilerleme katetmiş ülkeye çok iyi bir örnektir. Bu iki ülkenin AB'ye üye oldukları yıl ile 2000 yılındaki kişi başına düşen milli gelir düzeylerinin karşılaştırılması anlatılmak isteneni daha iyi göstermesi açısından önem teşkil etmektedir (Yeğen 2009; Karataş 2010).

Çizelge 4.1. AB üyesi ülkelerin üye olmadan ve üye olduktan sonraki kişi başına gelirleri (AB Ortalamasının Yüzdesi) (Yeğen 2009)

Ülke	Üyelik Tarihi	Üye Olduğu Yıl Kişi Başına Milli Gelir	2000 Yılında Kişi Başına Milli Gelir
Yunanistan	1981	43	65
İrlanda	1973	55.2	119

Yukarıda çizelgede görüldüğü gibi Yunanistan ve İrlanda ülkelerinin üye oldukları tarihteki kişi başına düşen milli gelirleri ile 2000 yılından sonraki kişi başına milli

gelirleri arasında ciddi farklar vardır. Üye olduktan sonra kişi başına milli gelirleri büyük oranda artmıştır.

4.3. Avrupa Birliği Bütçe Yapısı

Avrupa Birliği bütçesi, Birlik üyesi ülkelerin ortaklaşa belirlediği siyasi ve ekonomik hedefleri, Topluluk anlaşmaları çerçevesinde hayata geçirmek üzere oluşturulmuş en etkili araç olmaktadır. Uluslararası diğer kuruluşlardan AB'yi ayıran en önemli özellik Avrupa Birliği bütçesinin üye ülkelerin yapmış olduğu katkıların yanında ayrıca kendine ait gelir kalemlerinden oluşmasıdır. Avrupa Birliği bütçesinin büyük bir bölümü üye ülkelerin birbirleri arasında ki ekonomik gelişmişlik seviyesinde oluşan farkların azaltılarak siyasi ve ekonomik entegrasyon güçlendirmeyi amaç edinmiş ortak politikaların finansmanını sağlamak için kullanılmaktadır. Birlik bütçesinin hazırlanmasında belirli bazı esas ilkeler doğrultusunda oluşturulmaktadır. Bu ilkeler; doğruluk ilkesi, birlik ilkesi, genellik ilkesi, yıllık olma ilkesi, hesap birimi ilkesi, denklik ilkesi, belli bir amaç için tahsis edilme ilkesi, şeffaflık ilkesi ve güçlü mali yönetim ilkesi kalemlerinden oluşmaktadır (Karaman 2014).

4.3.1. Avrupa Birliği bütçe yapısının tarihsel gelişimi

Avrupa Birliği bütçesi birliğe üye olan ülkelerin siyasi ve ekonomik açıdan gelişmesini ve bütünleşmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir araçtır. Avrupa Birliği, Yönetim Organlarını Birleştirme Antlaşması'nın 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1 Ocak 1986'den itibaren tek bir bütçeye kavuşmuştur. Bütçe yapısı itibariyle kendine ait gelirleri olup, bu gelirler Komisyon'un yürüttüğü politikaların finansmanı için harcanmaktadır. Bütçenin uygulanmasından sorumlu kurum komisyondur. AB bütçesi 1970 yılına kadar Roma Antlaşması'nın 200'üncü maddesinde yer alan ilkeler gereği üye devletlerin yapmış olduğu katkılarla sağlanmıştır. Bu durum 22 Nisan 1970 tarihinde yapılan Lüksemburg Antlaşması'na kadar sürmüştür. Antlaşma sonucunda, üye ülkelerin bütçeye ayırdıkları mali yardımlar yerini öz kaynaklara bırakmıştır (Karlık 2005).

Avrupa Birliği bütçesi, diğer gelirler dışında tamamıyla Birliğin öz kaynaklarından tahsil edilmektedir. Birlik Bütçe'sinin öz kaynakları, belirlenen kriterlere ve kurallara göre saptanmakta, tahsil edilmekte, ödenmekte ve kontrol edilmektedir. Resmi olarak 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe giren Öz Kaynaklar Kararı grüşmelerinde belirlenen öz kaynaklar üç temel gelir kaleminden sağlanacaktır. Üç gelir kalemi şeker vergilerini içene alan geleneksel öz kaynaklar, üye ülkeler için Avrupa Komisyonu tarafından istatistiksel yöntemle hesaplanan KDV kaynağı, gümrük vergileri ve her üye ülke için Komisyon tarafından hesaplanan ait olduğu yıl için tahmin edilen GSMH kaynağı olmaktadır. AB bütçesinin gelir ve giderleri denk olmalıdır (Güvenç 2010).

2014 yılı itibariyle 2014-2020 yıllarını kapsayan beşinci mali çerçeve uygulanmaya başlanmıştır. 1988 yılından günümüze birlik bütçesinin en önemli finansal aracı olan Gayri Safi Milli Hâsıla payının ciddi ölçüde azaltılması planlanmıştır. 2012 yılı için birlik bütçesi öz kaynaklarının yaklaşık %74'ünü oluşturan GSMH paylarının yapılacak düzenleme sonrasında 2020 yılı itibariyle yaklaşık %40'a düşeceği öngörülmüştür. 2012 yılı için Birlik bütçesi öz kaynaklarının yaklaşık %11'ini oluşturan KDV paylarının yapılacak düzenleme sonrasında 2020 yılı itibariyle yaklaşık %18'ini oluşturacağı öngörülmüştür (Bilge ve Çelikay 2016).

4.3.2. Avrupa Birliği bütçe ilkeleri

1605 sayılı Mali Tüzük gereğince, Birlik bütçesi bazı ilkeler ışığında hazırlanması ve uygulanması öngörülmüştür. Bu ilkeler ışığında oluşturulan birlik bütçesi uygulanmasına ait bütün mali düzenlemeler aşağıda açıklaması yapılan 8 ilkeye uygun hazırlanmalıdır. Birlik ve doğruluk ilkesi: Avrupa Birliği bütçesinin gelirleri ve harcamaları bütçeye kayıtlı olmak zorundadır (Güvenç 2010).

Yıllık olma ilkesi: Birlik bütçesi belirli bir mali yıl için oluşturumalıdır. Bütçenin faaliyetlerinin daha kolay kontrol edebillirliği açısından önem arz etmektedir. Maastricht Antlaşması'nda bu ilkelerle ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeler gelir-gider kalemleriyle ilgili tüm maddeler her mali yıl için hesaplanan tahminlerde yer

alması gerekmektedir. Bütçede gösterilen harcamalar her mali yıl için yetkilendirilmiştir. Birlik bütçesinin Mali yılı 1 Ocak ile 31 Aralık arasını kapsamaktadır. Denklik ilkesi: Birlik bütçesinin gelir-gider kalemlerinin denk olması gerektiği ifade etmektedir. Bu ilkeye göre AB giderlerini karşılaması için borç alması mümkün olmamaktadır. Bütçe uygulanırken denklik ilkesinde sapmalar olabilmektedir. Bu durum iki şekilde olmaktadır. Birincisi fazla vermesidir; böyle bir durumda fazlalık gelecek yılın bütçesine aktarılır. İkinci durum harcamalarda açık olması durumudur. Böyle bir durumdada gelecek yılın bütçesine gider olarak kaydedilerek denklik koşulları oluşturulmaktadır (Anonim 2018f).

Hesap birimi ilkesi: Bu ilke Komisyon Tüzüğü'nün 17. Maddesinde oluşturulan bütçe Euro cinsinden hazırlanmakta, uygulanmakta ve tüm hesaplar Euro cinsinden sunulmaktadır. Genellik İlkesi: Toplam gelir toplam gider ödeneklerini karşılamaktadır. 21. Madde belirtildiği üzere, bütün gelir ve giderler herhangi bir ayarlama yapılmadan kaydedilmektedir. Belirli bir amaç için tahsis edilme ilkesi: Belirli konulara ayrılan ödenekler başlık ile bölümler olarak ayrılmakta daha sonra madde ve kalemlere ayrılmaktadır. Başkan, her bölüm içinde bir maddeden diğerine transfer yapabilmektedir. Sağlam mali yönetim ilkesi: Komisyon Tüzüğü'nün 25. Maddesinde Bütçenin ele aldığı tüm konular belirli, ölçülebilir, elde edilebilir, ilgili ve zamanı belirlenmiş şekilde ortaya konulmaktadır. Bütçenin ele aldığı bu konular için hedefe ulaşıp ulaşılmadığını, performans göstergeleri ile izlenmektedir ve başkan tarafından yönetim kuruluna bilgi verilmektedir. Şeffaflık ilkesi: Komisyon Tüzüğü'nün 26. Maddesinde, bütçenin hazırlanması, uygulanması ve hesapların şeffaflığa uygun olarak gerçekleştirilmektedir (Anonim 2003).

4.3.3. Avrupa Birliği bütçesinin hazırlanması

Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 314. maddesi ile belirlenen yıllık bütçe prosedürü 1 Eylül tarihinden 31 Aralık tarihine kadar sürmektedir. Tüm AB kurumları kendi iç prosedürlerine göre kendi tahmin beyanlarını hazırlar ve 1 Temmuz'dan önce Avrupa Komisyonuna iletir (Anonim 2017c).

Çizelge 4.2. Avrupa Birliği bütçesinin hazırlanma safhaları (Özek 2014)

Birlik organlarının (Adalet Divanı, Konsey, Parlamento, Sayıştay ve Ekonomik-Sosyal Komite,) harcama tahminlerinin tespiti	
Komisyonun harcama tahminlerinin iletilmesi	1 Temmuz(En Geç)
Komisyonun ilk taslağı sunması	Temmuz_Ağustos
Bütçe taslağının Konseye sunulması	1 Eylül(En Geç)
Konseyin Bütçe taslağının hazırlanması	Eylül
Tasarının Parlamenta iletilmesi	5 Ekim
Tasarının incelenmesi	En fazla 45 gün
Bütçede değişiklikler yapılmışsa	Parlamento Bütçeyi kabul ederse, Bütçe kesinleşir,
Konsey Parlamentodaki değişiklikleri kabul etmemişse	Konsey Parlamentonun yapmış olduğu değişiklikleri kabul etmişse, Bütçe kesinleşir.
Parlamenta ikinci defa gider	Parlamento Bütçeyi onaylarsa, Bütçe kesinleşir,
Parlamento Konseyden gelen tasarıyı kabul etmezse	
Uzlaşma Prosedürü	Anlaşma olursa Bütçe kabul edilir ve yürürlüğe girer.
Bütçe Parlamento tarafından reddedilir	
Konsey yeni Bütçe tasarısı hazırlar.	Prosedür yeniden başlar

Bütçenin hazırlanmasında Komisyon, birinci derecede sorumludur. Komisyon yaptığı hazırlık sonunda bütçe taslağını hazırlayıp konseye sunmaktadır. Konsey taslağı inceledikten sonra bütçe tasarısına dönüştürerek parlamenta göndermektedir. Parlamento hazırlanan bütçeyi komisyondan aldığı şekliyle kabul ederse, AB bütçesi kesinleşmektedir. Parlamento, Birlik bütçesinde yalnızca zorunlu olmayan harcama kalemlerinde değişiklik yapmaya yetkilidir. Eğer parlamento bütçede değişiklik yaparsa ve konsey değişikliği benimser ise bütçe kesinleşmektedir. Eğer konsey değişikliği benimsemezse tasarıda değişiklik yaparak yeniden parlamenta geri dönmektedir. Parlamento kendisine kez gönderilen bütçeyi aynen kabul ederse, hazırlanan bütçe kesinleşerek yürürlüğe girmektedir. Parlamento tasarıyı kabul etmez ve geri çevirirse karma komisyona gönderilmektedir. Konsey ile Parlamento arasında oluşturulan karma komisyonda uzlaşmaya varılırsa tasarı parlamento tarafından onaylanarak yürürlüğe

girmektedir. Karma Komisyon’da uzlaşma sağlanmazsa tasarının bütünü parlamento tarafından reddedilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşılırsa konsey yeniden bütçe tasarısı hazırlar ve herşey en baştan tekrar işlemeye başlamaktadır (Karluk 2005). Birlik fonlarının usulüne uygun kullanılmasında öncelik ulusal yetkililerin sorumluluğundadır (Moussis 1998).

4.3.4. AB bütçesinin gelirleri

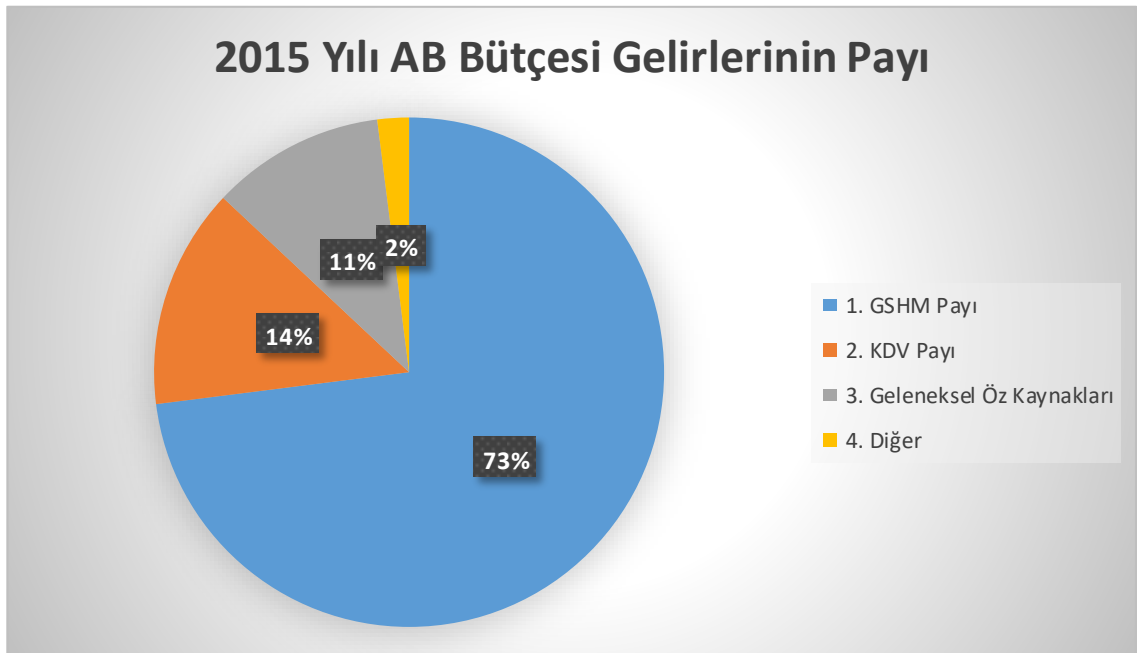
AB bütçesi gelir kalemleri, herhangi bir başka güçlerin kararına bakılmaksızın otomatik bir şekilde Birliğe aktarılan öz kaynaklara ilave diğer gelirlerden oluşmaktadır (Anonim 2016a). Öz kaynaklar bütçenin yaklaşık %98’ini oluşturmaktadır. Yıllık ödeme ödeneklerini kapsayacak toplam kaynak miktarının AB'nin gayri safi milli hasılasının (GSMH) %1,20'sini aşmasına izin verilmemektedir. Kalan bütçe gelirin yaklaşık %2'si diğer gelir kaynaklarından gelmektedir. Bütçenin ana gelirini sağlayan Öz kaynaklar üç kalemden oluşmaktadır. Bunlar; KDV payı, GSMH payı ve geleneksel öz kaynaklar şeklinde üç anabaşlık altında incelenmektedir (Anonim 2017d).

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) Bazlı Öz Kaynak: Birlik üyesi ülkelerin GSMH gelirlerinin toplamına, diğer tüm gelirlerin toplamı yönünde, bütçe yöntemlerine uygun belirlenen oranın uygulanması yöntemiyle oluşturulmaktadır (Güvenç 2008, 2010). AB bütçesinin gelirlerinde en büyük payı %73'lük oranla GSMH oluşturmaktadır. Her üye devlet, GSMH'sının standart bir yüzdesini AB'ye aktarır, bu sistem AB bütçesinin en büyük gelir kaynağı olarak belirlenmektedir (Anonim 2017d).

Geleneksel öz kaynaklar: Avrupa Birliğine üye olmayan ülkelerle arasında yapılan ithalatlatlardan alınan gümrük vergileri ve bunun yanında şeker üretiminden alınan vergilerden oluşmaktadır. Birlik üyesi devletlerden toplanan gümrük vergilerinin %80'i doğrudan Birlik bütçesine aktarılmaktadır. 2015 yılı bütçe gelirlerinde geleneksel öz kaynakların payı %11'dir (Anonim 2016a). 1 Ekim 2017 tarihinden sonra AB'de şeker kotası ve buna bağlı olarak şeker vergisi kaldırılmıştır (Anonim 2017g).

KDV'ye dayalı öz kaynak: Birlik üyesi ülkelerin toplam KDV matrahına her yıl %0,3'lük kısmının uygulanması ile hesaplanmaktadır. 2015 yılı itibariyle Birlik bütçe gelirleri içerisindeki payı %14'tür (Anonim 2016a).

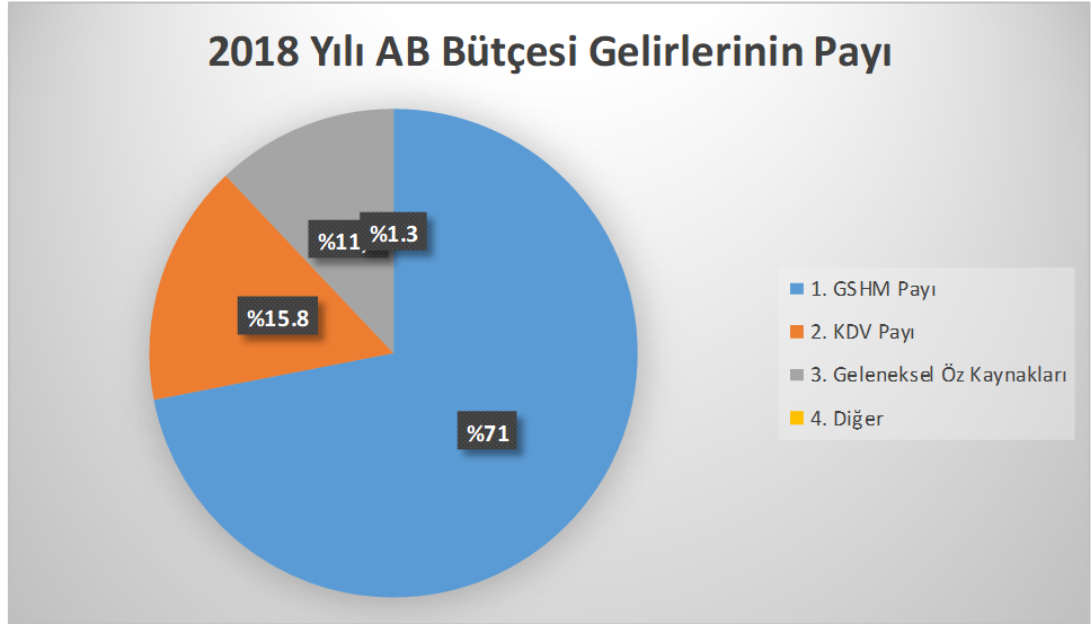
Diğer Kaynaklar: Üçüncü ülkelerin Birlik programlarına katılma katkıları, Birlik çalışanlarının gelir vergisi kesintileri, gecikmiş ödemeler üzerinden alınan faizleri, daha önceki dönemden kullanılmayan AB mali yardımlarının geri ödenmesi ve banka faizlerinden oluşmaktadır. Birlik bütçesinin toplam gelirleri içindeki payı %2'dir. 2015 yılı itibariyle Birlik bütçesine GSMH kaleminden 104,5 milyar Euro, KDV'ye dayalı öz kaynak kaleminden 18,2 milyar Euro ve geleneksel öz kaynaklar kaleminden 16,8 milyar Euro olmak üzere toplam 139,6 milyar Euro gelir elde etmiştir (Anonim 2016a).

Şekil 4.1. AB bütçesi gelirlerinin payı 2015 (Anonim 2016a)

2018 yılı Bütçesi gelirlerinin dağılımına baktığımızda; en büyük gelir kalemi olan GSMH payı 2015 bütçesi içerisindeki paya oranla biraz düşerek %71 seviyesinde kalmıştır. KDV payı %15,8 oranına yükselmiştir. Geleneksel öz kaynaklar %11,8 ile

küçük bir değişim yaşamıştır. Diğer gelirlerin 2015 bütçe gelirlerindeki payı %2 iken %1,3 seviyesine gerilemiştir.

Şekil 4.2. AB bütçesi gelirlerinin payı 2018 (Anonim 2018g)

4.3.5. AB bütçesinin harcamaları

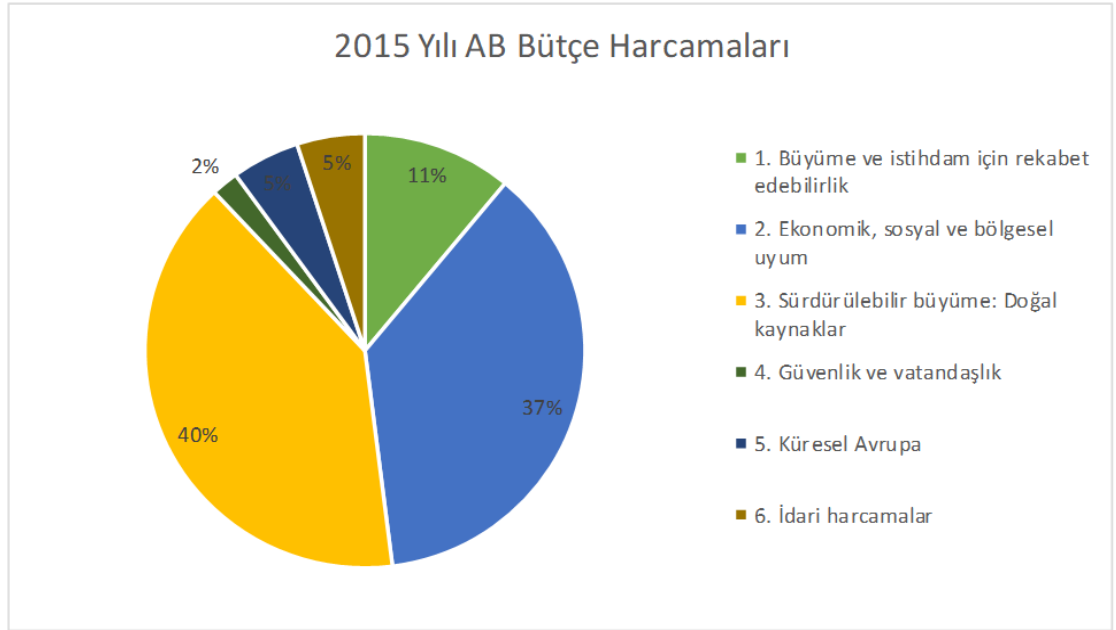
Avrupa Birliği bütçesi harcamalarını zorunlu harcamalar ve zorunlu olmayan harcamalar şeklinde iki şekilde sınıflandırma yapılabilmektedir. Zorunlu harcamalar, uluslararası antlaşmalardan ya da Birliğin kurucu antlaşmalarından oluşan her türlü harcamalardan oluşmaktadır. Bunların dışındaki bütün harcamalar zorunlu olmayan harcamalar olarak ifade edilmektedir. Bütçede bu şekilde yapılan ayırım özellikle Parlamento ve Konsey'in onay vermesi aşamasında çok önemli prosedürlerin oluşmasını neden olmuştur. Bu prosedürler harcama tutarlarında son sözü zorunlu harcamalar için Konsey verirken, zorunlu olmayan harcamalar için Parlamento vermektedir (Bilge ve Çelikay 2010).

Bütçenin harcama kalemleri altı başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; tarım, araştırma, ekonomik uyum ve yapısal fonlar, dış ilişkiler, eğitim ve ulaşım gibi iç politikalar,

genişleme ve idari giderler ana başlıklarından meydana gelmektedir (Erbaş vd 2014). Üye devletlerin ulusal harcamaları GSMH'lerinin %45'ine kadar çıkabilmektedir (Harrop 2000).

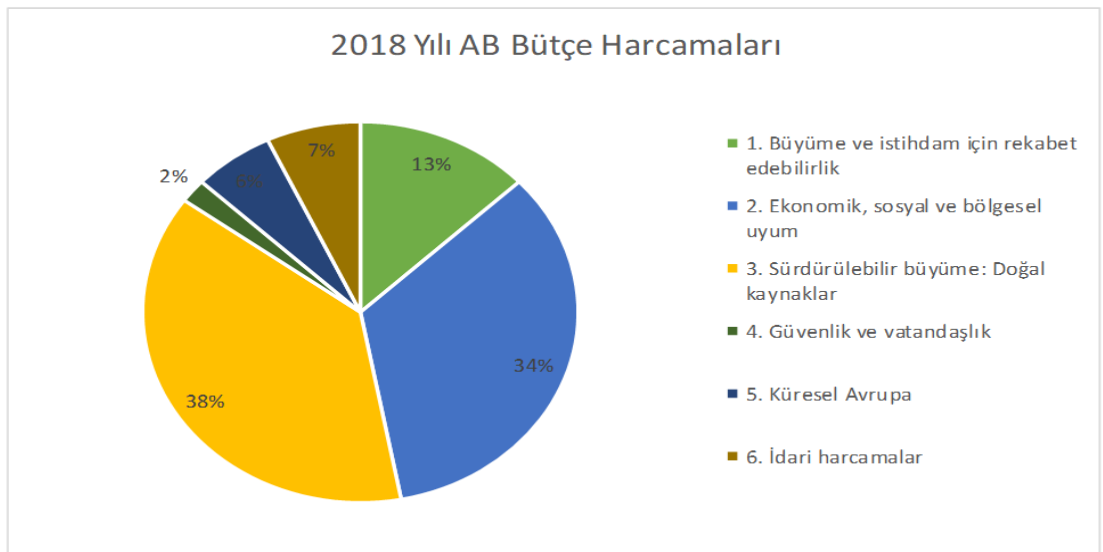
2014-2020 mali plandaki başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır:

Akıllı ve Kapsayıcı Büyüme: Büyüme ve istihdam için rekabet gücü: Eğitim ve öğretim, araştırma ve yeniliği, enerji, telekomünikasyon, sosyal politika, ulaştırmada trans-Avrupa ağları, işletmeler vb. konularını yermaktadır. **Ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum:** Gelişmiş seviyesi bakımında en az gelişim göstermiş AB ülkelerinin ve bölgelerinin gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülke ve bölgeleri yakalamasına, tüm bölgelerin rekabet gücünün artmasına ve bölgeler arası işbirliğinin gelişmesine yardımcı olan bölgesel politikaları kapsamaktadır. **Sürdürülebilir Büyüme: Doğal Kaynaklar:** Kırsal kalkınma ve çevresel önlemleri, Ortak Tarım Politikası, Ortak Balıkçılık Politikası önlemleri yer almaktadır. **Güvenlik ve vatandaşlık:** Göç ve iltica politikası, Adalet ve içişleri, tüketicinin korunması, sınır koruma, halk sağlığı, gençlik, kültür, vatandaşlarla bilgi ve diyalogu geliştirme konularını içermektedir. **Küresel Avrupa:** AB bütçeden Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkeleriyle kalkınma işbirliğine yardımcı olan Avrupa Kalkınma Fonu (EDF) dışında kalkınma yardımı veya insani yardım gibi tüm dış politikaları kapsamaktadır. **İdari Harcamalar:** Tüm Avrupa kurumlarının, emekli maaşlarının ve Avrupa okullarının idari harcamalarından oluşmaktadır. **Tazminatlar:** Geçici ödemeler şeklinde tanımlanmaktadır (Anonim 2018a).

Şekil 4.3. AB Bütçesi harcamaları 2015 (Anonim 2016a)

AB Bütçe harcamalarından Şekil 4.3’de görüldüğü üzere en büyük harcama kalemi %40’lık payla sürdürülebilir büyüme: Doğal kaynaklar kalemine ayrılmıştır. İkinci büyük harcama Ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum kalemi olmaktadır. Bu kaleme de bütçeden %37 pay ayrılmıştır.

Şekil 4.4. AB bütçesi harcamaları 2018 (Anonim 2014b)

AB 2018 yılı harcamalarında oransal olarak en büyük payları 2015 yılı harcama kalemlerinde ki gibi sürdürülebilir büyüme, doğal kaynaklar ile ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum almaktadır.

4.3.6. Avrupa Birliği çok yıllık mali planları

AB'nin bütçe modeli bir yıllık olarak düzenlenmemekte olup, birden fazla yılı kapsayan mali planlar halinde düzenlenerek hazırlanmaktadır (Yeğen 2009). AB bütçesi, birliğin politika ve önceliklerini düzenlemek için 1988 tarihinden beri oluşturulan çok yıllık mali planlar modeli hazırlanarak ortaya konulmaktadır (Anonim 2016a). Kuruluşundan günümüze kadar ki süreçte ortak politika konularıyla ilgili her başlıkta olduğu gibi Birlik bütçesinde de büyük değişiklikler gerçekleştirilmiş (Ellison 2005).

Mali planda her yıl için toplam bir bütçe oluşturulmuş ve oluşturulan bu bütçe üst limit olarak sabitlenmiştir. Çizelge 4.3'de bugüne kadar oluşturulmuş AB mali perspektiflerinin bütçeleri gösterilmektedir.

Çizelge 4.3. AB mali planları (Karaman 2014)

Adı	Dönem	Toplam Bütçesi (Milyar Euro)
1. Mali Plan	1988-1992 (5 yıl)	264
2. Mali Plan	1993-1999 (7 yıl)	505
3. Mali Plan	2000-2006 (7 yıl)	640
4. Mali Plan	2007-2013 (7 yıl)	862
5. Mali Plan	2014-2020 (7 yıl)	1082

Günümüze kadar beş farklı mali plan hazırlanmış, bunların ilki beş yıl olarak hazırlanırken diğer dördü yedi yıllık olarak oluşturulmuştur. Her mali planda belirlenen politikalara ihtiyaçlara göre farklılık gösterilmiştir. 2014-2020 döneminde AB bütçe

harcamaları harcamaların niteliğinin arttırılmasını önemseyen politikalar oluşturmayı, ekonomik büyümeyi artırarak sürdürebilir kılmayı, kaynakları etkin ve ekonomik kullanmayı ve istihdam ve rekabet edilebilirliği arttırmaya yönelik konulara ağırlık vererek ele alınmıştır (Karaman 2014).

1. Mali Plan (1988-1992 Dönemi 5 Yıl):

Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girmesiyle beraber 1992 tarihine kadar dengeli, yeterli ve garantili bütçe kaynağı oluşturulabilmesi için komisyon aracılığıyla yepyeni bir yöntem önerisi sunulmuştur. Komisyonun yeni önerisi (Delors-I Paketi) konseyin 24 Haziran 1988 yılında aldığı karar gereği kabul edilmiştir. Yürürlüğe konulan bu öneri paketi ile topluluğun 1988-1992 dönemindeki ilk beş yıllık mali plan hazırlanarak bu yönde birçok uygulama başlatılmıştır (Özek 2014).

Çizelge 4.4. Birinci mali plan (1988-1992) (Milyon ECU, 1988 Fiyatlarıyla) (Güvenç 2008)

Taahhüt Ödenekleri	1988	1989	1990	1991	1992
ATGYF* Garanti Bölümü	27 500	27 700	28 700	29 000	29 600
Yapısal Fonlar	7 790	9 200	10 600	12 100	13 450
Çok Yıllık Tahsis Yapılan Projeler	1 210	1 650	1 900	2 150	2 400
Yeniden Ödemeler ve Yönetim	5 700	4 950	4 500	4 000	3 550
Diğer Politikalar	2 103	4 385	2 500	2 700	2 800
Parasal Yedek	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Toplam	45 303	46 885	48 900	50 950	52 800
Zorunlu Harcamalar	33 640	32 607	32 810	32 980	33 400
Zorunlu Olmayan Harcamalar	11 605	14 278	16 090	17 970	19 400
Harcama Ödenekleri	43 779	45 300	46 900	48 600	50 100
Zorunlu Harcamalar	33 640	32 604	32 740	32 910	33 110
Zorunlu Olmayan Harcamalar	10 139	12 696	14 160	15 690	16 990
GSMH'nın % si Öz Kaynaklar Tavanı	1.15	1.17	1.18	1.19	1.20
GSMH'nın % si Harcama Ödenekleri	1.12	1.14	1.15	1.16	1.17

*ATGYF: Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu

Yukarıdaki çizelge de ilk mali plan için belirlenen harcama başlıkları ve bu başlıklara yıllar itibariyle ne kadar ödenek tahsis edildiği gösterilmektedir. Beş yıllık ilk plan da altı harcama başlığı yer almaktadır ve en büyük pay tarımsal harcamalara ayrılmıştır. Ayrıca yapısal fonlara ayrılan ödenekler yıllar itibariyle arttırılarak beşinci yılda iki katına çıkarılmıştır.

2. Mali Plan (1993-1999 Dönemi 7 Yıl):

1. Mali Plan uygulandıktan sonra Birlik çok büyük başarılar elde etmesi ve bundan önceki yıllarda karşılaşılan problemlerin çözüldüğünün görülmesi üzerine, bundan sonra oluşturulacak mali planların ve kurumlararası anlaşmalarının daha sonraki dönemler için yeniden yapılmasına ve edinilen bu tecrübeler sayesinde hazırlanan bu planların geliştirilmesi yönünde karar alınmıştır (Güvenç 2008). Komisyon Başkanı Delors-II paketi hazırlamıştır ve hazırladığı ikinci bütçe raporunu 10 Şubat 1992 tarihi itibari ile kabul edilmiştir (Özek 2014).

Çizelge 4.5. İkinci mali plan (1993-1999) (AB-12), (Milyon ECU, 1992 Fiyatlarıyla) (Güvenç 2008)

Taahhüt Ödenekleri	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
OTP	35 230	35 095	35 722	36 023	37 023	37 697	39 389
Yapısal Fonlar	21 277	21 885	23 480	24 990	26 526	28 240	30 000
Yapısal Fon	19 777	20 135	21 480	22 740	24 026	25 690	27 400
Uyum Fonu	1 500	1 750	2 000	2 250	2 500	2 550	2 600
İç Politikalar	3 940	4 084	4 323	4 520	4 710	4 910	5 100
Dış Faliyetler	3 940	4 000	4 280	4 560	4 830	5 180	5 600
Yönetim	3 280	3 380	3 580	3 690	3 800	3 850	3 900
Yedekler	1 500	1 500	1 100	1 100	1 100	1 100	1 100
Parasal Yedek	1 000	1 000	500	500	500	500	500
Dış Faliyetler							
Kredi Garantileri	300	300	300	300	300	300	300
Acil Yardım	200	200	300	300	300	300	300
Taahhüt Toplamı	69 177	69 944	72 485	75 224	77 789	80 977	84 089
Harcama Toplamı	65 908	67 036	69 150	71 290	74 491	77 249	80 114
GSMH'nın % si Harcam Ödenekleri	1.2	1.19	1.20	1.21	1.23	1.25	1.26
GSMH'nın % si Kaynaklar Tavanı	1.2	1.20	1.21	1.22	1.24	1.26	1.27

Çizelge 4.5’de dörüldüğü üzere 2. Mali planda ilk plan da olduğu gibi en büyük pay tarımsal harcamalara ayrılmıştır.

3. Mali Plan (2000_2006 Dönemi 7 Yıl):

Bu Plan¹, 26 Mart 1999 tarihinde Berlin Zirvesi’nde kabul edilmiştir. 2000-2006 dönemini kapsamaktadır. Planın görüşmeleri yaklaşık 20 ay kadar uzun bir süreçte tamamlanabilmiştir. Müzakerelerin bu kadar uzun sürmesinin sebebi, AB üye ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları nedeniyle aralarında yaşanan ödeneklerden daha çok pay alma mücadelesidir. Birlik bu mali planı hazırlarken 1999 yılında aday ülke statüsü kazanan ve Birlik ilişkilerinde yeni döneme giren 10 yeni devletin de Birliğe katılmasının etkileri dikkate alınarak oluşturmuştur (Yeğen 2009).

Çizelge 4.6. Üçüncü mali plan (AB-21) (Milyon Euro, 1999 Fiyatlarıyla) (Güvenç 2008)

Taahhüt Ödenekleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1-Tarım	40 920	42 800	42 900	43 770	44 657	44 657	45 807
OTP	36 620	38 480	39 570	39 430	38 737	39 602	39 612
Kırsal Kalkınma	4 300	4 320	4 330	4 340	5 920	6 075	6 195
2- Yapısal Faaliyetler	32 045	31 455	30 865	30 285	35 665	36 502	37 940
Yapısal Fonlar	39 430	28 840	28 250	27 670	30 533	31 835	32 608
Uyum Fonu	2 615	2 615	2 615	2 615	5 132	4 667	5 332
3-İç Politikalar	5 930	6 040	6 150	6 260	7 877	8 098	8 212
4.Dış Faaliyetler	4 550	4 560	4 570	4 580	4 590	4 600	4 610
5.Yönetim	4 560	4 600	4 700	4 800	5 403	5 558	5 712
6-Yedekler	900	900	650	400	400	400	400
Parasal Yedek	500	500	500				
Acil Yardım Yedeği	200	200	200	200	200	200	200
Garanti Yedeği	200	200	200	200	200	200	200
7-Katılım Öncesi strateji	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120
Tarım	520	520	520	520			
Katılım Öncesi Yapısal Araç	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040	1040	1040
PHARE	1 560	1 560	1 560	1 560			
8-Tazminatlar					1 273	1 173	940
Toplam Taahhüt ödenekleri	91 995	93 385	100 255	102 035	102 985	105 128	106 741
Toplam Harcama Ödenekleri	89 590	91 070	98 270	101 450	100 800	101 600	103 840
GSMH’nın % si Harcama Ödenekleri	1.07	1.08	1.11	1.10	1.08	1.06	1.00
GSMH’nın % si Öz Kaynaklar Tavanı	1.27	1.27	1.24	1.24	1.24	1.24	1.24

Çizelge incelediğimizde üçüncü mali planda diğer iki planda olduğu gibi tarımsal harcamalar bütçenin en büyük kaynak ayrılan kalemi olmaya devam etmiştir. 2000_2006 yılları arasında hazırlanan mali planda yapısal fonlar tarımsal harcamalardan sonra en büyük ikinci kaynak ayrılan bütçe harcama kalemi olmaktadır.

4. Mali Plan (2007_2013 Dönemi 7 Yıl)

2007_2013 Mali Plan'ın hazırlanması çalışmaları 2004 yılının sonlarından itibaren hız kazanmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın da 2007 yılının ocak ayında Birliğe üye olmasının ardından birlik toplam üye sayısı 27'ye ulaşmıştır (Güvenç 2008). Bu genişleme ile AB'ye dış faaliyetler konusunda daha büyük sorumluluklar yüklemiştir. 10 Şubat 2004 tarihinde benimsenen 'Genişlemiş Birlik 2007-2013 Yoluyla Ortak Politika Konularının ve Bütçenin Hazırlanmasına' ilişkin tebliğde birlik için daha etkin yollarla desteklenmiş işbirliği programlarının uygulanmasına yönelik yeni ve sadeleştirilmiş siyasal ve idari yapıya ilişkin çerçeve ortaya konulmuştur. Mevcut tebliğ, komisyonun kendini tekrarlamasından ziyade AB müdahalesinin katma değerini göstermesi, söz konusu siyasi hedeflere ulaşmaya yönelik yaklaşımın ayrıntılı olarak ifade edilmesi ve bunların desteklenmesine yönelik araçların sunulması yolunda atılmış önemli bir adımdır (Anonim 2004).

2007_2013 mali planında AB'nin aldığı ortak kararlar, bütçenin önemli bir bölümünün ekonomik büyüme ve istihdam oluşturması ile ortak çabalar gösterilmesidir. Sürdürülebilir kalkınma, AB'nin en önemli ve öncelikli konularından biri haline gelmiştir. Birlik bu mali planda, daha önce ki planda yer alan bütçe öncelikleri değişmiştir. Daha önceki bütçe önceliklerinde yer alan tarım ve yapısal operasyonların yerini, doğal kaynak yönetimi ile sürdürülebilir kalkınma almıştır (Özek 2014).

Çizelge 4.7. Dördüncü Mali Plan (AB-27) (Milyon Euro, 2004 Fiyatlarıyla)(Anonim 2005)

Taahhüt Ödenekleri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
1-Sürdürülebilir Büyüme	51 090	52 148	53 330	54 001	54 945	56 384	57 841	379 739
a.Büyüme ve İstihdam için Rekabet	8 250	8 860	9 510	10 200	10 950	11 750	12 600	72 120
b. Büyüme ve İstihdam için Uyum	42 840	43 288	43 820	43 801	43 995	44 634	45 241	307 619
2- Doğal kaynakların Korunması ve Yönetimi	54 972	54 308	53 652	53 021	52 386	51 761	51 145	371 244
Pazara Yönelik Harcamalar ve Doğrudan Ödemeler	43 120	42 697	42 279	41 864	41 453	41 047	40 645	293 105
3-Vatandaşlık, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet	1 120	1 120	1 310	1 430	1 570	1 720	1 910	10 270
Özgürlük Güvenlik ve Adalet	600	690	790	910	1 050	1 200	1 390	6 630
Vatandaşlık	520	520	520	520	520	520	520	3 640
4-Küresel Bir Aktör Olarak AB	6 280	6 550	6 830	7 120	7 420	7 740	8 070	50 010
5-Yönetim	6 720	6 900	7 050	7 180	7 320	7 450	7 680	50 300
6. Tazminatlar	419	191	190					
Toplam Taahhüt ödenekleri	120 601	121 307	122 362	122 352	123 641	125 055	126 646	862 363
Toplam Harcama Ödenekleri	116 601	119 535	111 830	118 080	115 595	119 070	118 620	819 380
GSMH'nin % si Harcama Ödenekleri	1.06	1.06	0.97	1.00	0.96	0.97	0.94	0.99
GSMH'nin % si Öz Kaynaklar Tavanı	1.24	1.24	1.24	1.24	1.24	1.24	1.24	1.24

2007-2013 mali planında altı harcama kalemi belirlenmiştir. En büyük pay daha önceki planlarda tarım harcamaları iken bu planda sürdürülebilir kalkınma ve doğal kaynakların korunması ve yönetimine en büyük pay ayrılmıştır.

5. Mali Plan (2014_2020 Dönemi 7 Yıl)

7-8 Şubat 2013 tarihleri arasında yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde AB'nin 2014_2020 dönemi 5. yedi yıllık mali planını oluşturan çok yıllık mali plana ilişkin anlaşmaya varılmıştır. Onaylanan 5. mali plana göre özkaynak miktarı 908 milyar Euro, giderlere göre ödenek miktarı yaklaşık 960 milyar Euro olarak belirlenmiştir. Cari fiyatlara göre 2014_2020 mali planda gider kalemleri 1,082 trilyon Euro ve özkaynaklar 1,023 trilyon Euro olarak belirlenmiştir. 2014_2020 Mali planda Birlik bütçesinde ilk kez kesinti yapmıştır (Özek 2014).

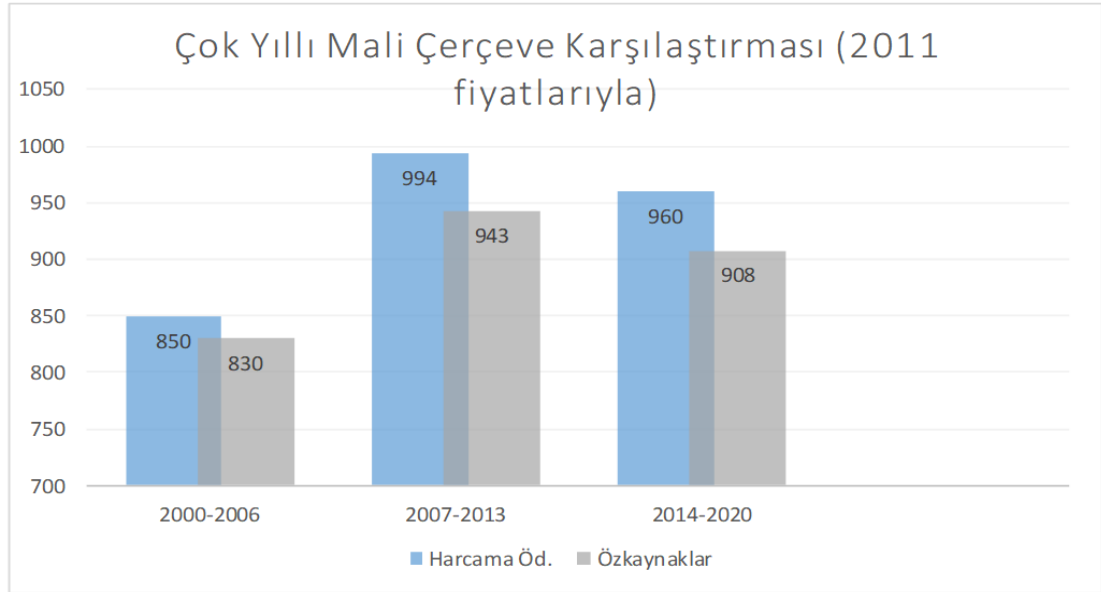
2014-2020 mali planda yıllar içerisinde en büyük payı “Akıllı ve Kapsayıcı Büyüme” kalemine ayrılmıştır. Özellikle 2020 yılında Birliğin gerçekleştireceği harcamaların

yarısının söz konusu kalem kapsamında gerçekleştirileceği görülmektedir. Toplam harcamalar içerisinde 2014-2020 Çok Yıllı Mali Çerçevesinde toplam altı genel harcama kalemi bulunmaktadır. Yeni sınıflandırmanın bir önceki sınıflandırmaya göre daha sade olduğu göze çarpmaktadır. 2007-2013 çerçevesinde ilk iki kalemi 1. Sürdürülebilir Kalkınma, 2. Doğal Kaynakların Korunması ve Yönetimi başlıkları oluştururken, yeni çerçevede bu başlıkların yerini 1. Akıllı ve Kapsayıcı Büyüme, 2. Sürdürülebilir Büyüme: Doğal Kaynaklar başlığı almıştır. Diğer kalemlerde ise kapsam itibarıyla çok fazla bir değişiklik yapılmamıştır (Bilge ve Çelikay 2016).

Çizelge 4.8. Beşinci mali plan (AB-28) (Milyon Euro, 2004 Fiyatlarıyla) (Anonim 2013d)

Taahhüt Ödenekleri	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
1-Akıllı ve Kapsayıcı Büyüme	60 283	61 725	62 771	64 238	65 528	67 214	69 004	450 763
a.Büyüme ve İstihdam için Rekabet	15 605	16 321	16 726	17 693	18 490	19 700	21 079	125 614
b. Ekonomik, Sosyal ve Bölgesel Uyum	44 678	45 404	46 045	46 545	47 038	47 514	47 925	325 149
2- Sürdürülebilir Büyüme: Doğal kaynaklar	55 883	55 060	54 261	53 448	52 466	51 503	50 558	373 179
3- Güvenlik ve Vatandaşlık	2 053	2 075	2 154	2 232	2 312	2 391	2 469	15 686
4- Küresel Bir Aktör Olarak AB	7 854	8 083	8 281	8 375	8 553	8 764	8 794	58 704
5-İdari Harcamalar	8 218	8 385	8 589	8 807	9 007	9 206	9 417	61 629
6-Telafileler	27							27
Toplam	134 318	135 328	136 056	137 100	137 866	139 078	140 242	959 988
Toplam Harcama Ödenekleri	128 030	131 095	131 046	126 777	129 778	130 893	130 781	908 400
GSMH'nın % si Öz Kaynaklar Tavanı	1.23	1.23	1.23	1.23	1.23	1.23	1.23	1.23

Avrupa Birliği bütçesinin 2014_2020 harcama kalemlerinin toplamı 959.988 milyon Euro olarak belirlenmiştir. Harcama giderlerinin miktarı yıllara göre dağılımı birbirine çok yakındır. 2014 yılında bütçe 134.318 milyon Euro iken, 2020 yılında ise bütçe 140.242 milyon Euro olarak belirlenmiştir.

Şekil 4.5. Son üç çok yıllık mali çerçevelerin karşılaştırılması (Milyon Euro) (Anonim 2013a)

AB'nin çok yıllık bütçesinde ilk kez kesintiye gitmiş bunuda 2014_2020 Mali Çerçevesinde yapmıştır. Birliğin şuanki ve gelecekteki tüm mali sorumluluklarını gerçekleştirebilmesini garantiye almak amacıyla, yıllık ödeme tavanlarını belirleyecek kuralları hazırlamak için Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 323. Maddesi'ni oluşturacaklardır (Anonim 2013a).

4.4. Avrupa Birliği Mali Yardım Çeşitleri

Avrupa Birliği Mali Yardımları; ekonomik bütünleşme ve ortak pazar oluşturmayı sağlaması amacıyla, ortak politikaların finansmanı, üye ülkelerin dayanışması ile gelişmişlik farklarının giderilmesi, aday statüsündeki ülkeleri tam üyelik seviyesine çıkması ve üçüncü ülkeler arasında kurulan ilişkilerin kuvvetlendirilmesi amacıyla farklı boyutlarda mali yardımlar sağlamaktadır (Karaman 2014).

Avrupa Birliği mali yardımları temel de iki kaynaktan sağlanmaktadır. Bunlar; topluluk bütçesi hibeleri ile Avrupa Yatırım Bankası'nın uygun koşullu kredileri şeklinde olmaktadır (Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005).

Avrupa Birliği, üye olan 28 ülke ve üye olan aday ve potansiyel aday ülkelere bir takım nedenlerden dolayı ilişkide bulunduğu üçüncü ülkelere de mali yardımlarda bulunmaktadır. Üye olan ülkelere yapılan yardımların amacı üye ülkelerin birbirleri arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının azaltılması yönündeyken, aday ülkelere yapılan yardımlar AB müktesebatına hazır hale gelebilmesi için hukuksal ve idari altyapısının, Birlik standartlarına yakınlaştırmak ve uyumlaştırmak amacı için yapılmaktadır (Yeğen 2009).

Bir diğer mali yardımlar veriliş şekline göre oluşturulmaktadır. Bunlar; hibeler, krediler ve topluluk programları biçimlerinde olmaktadır. Hibeler Birlik bütçesinden finanse edilmektedir. Krediler, Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi şeklinde yapılmaktadır. Topluluk programları da Birlik ile ilişki içerisinde olan, kaynaklarından faydalanma durumunda ki üçüncü ülkelerin her yıl belirlenen oranda ödedikleri ve bu yolla oluşturulmuş fondan yapılan yardımlardır (Karataş 2010).

4.4.1. Avrupa Birliği üye ülkelere yapılan mali yardımlar

1957 yılında altı üye ülke ile başlayan AB başarılı politikalar yürütmesiyle zamanla Avrupa'daki diğer ülkelerin de dikkatini çekmiştir. AB'ye üye olmak isteyen ülkeler zamanla birliğe başvuruda bulunmuşlardır. Sürekli bir genişleme yaşayan AB, ekonomik ve sosyal açıdan farklılıkları gidermek için mali destek sağlamıştır (Yaylı ve Gönültaş 2017).

Avrupa Birliği üye ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları olmasının mali yardım yapılmasında ki en önemli etken olduğu söylenilebilir. Avrupa Birliği'ni kuran Roma Antlaşması'nın ilk kısmında ve ikinci, üçüncü maddelerinde açıkça belirtilen topluluğun kuruluş felsefesinin, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma anlayışıyla uyum içerisinde bir kalkınma olduğu belirtilmektedir (Şahin 2007). AB Bütçe harcamalarından üye ülkelere tarım harcamaları ile yapısal harcamalar adı altında mali yardım sağlanmaktadır. Sağlanan bu yardımlar, üye ülkelerin yapacakları

harcamalar ilk önce komisyon daha sonra bazı Birlik kurumları tarafından denetim altında tutulmaktadır (Karabacak 2004).

4.4.1.a. Bütçeden üye ülkelere sağlanan mali yardımlar

Avrupa Birliği bütçesinden üye ülkelere sağlanan mali yardımlar iki yardım aracıyla yapılmaktadır. Bu araçlar, Ortak Tarım Politikası(OTP) ve Uyum Politikası(UP)'dan oluşmaktadır. Bölgesel ve yapısal politikalardan meydana gelen OTP ve UP Birlik bütçesini etkileyen iki önemli ortak politikalarıdır. Bu önemli politikalara ayrılan ödenekler Birlik bütçesinin %78'ine takabül etmektedir. Yani Birlik kaynaklarının %78'i Birliğe üyesi devletlere geri dönmektedir (Özdoğan 2014).

1. Ortak tarım politikası kapsamında sağlanan mali yardımlar

Ortak Tarım Politikası, AB genel bütçesi çerçevesinde tarım ürünlerinin üretilmesi, ürünlerin işlenmesi ve ticareti gibi konularda ki kuralların tarım harcamaları ile yapısal harcamalar dahilinde Birlik üyesi ülkelere sağlanan mali destekler olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin en çok önem verilen politikalarından biridir. Birlik yirmi sekiz üye devletlerde yaşayan nüfusun yaklaşık %60'ının az gelişmiş yani kırsal alanda yaşaması ve bu bölgelerin Birlik topraklarının %90'ını oluşturması, Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma politikalarını en önemli politika olarak değerlendirmesine yol açmıştır. Ortak Tarım Politikası Birliğin Kurucu Antlaşma'sında yer almaktadır (Karaman 2014; Yaylı ve Gönültaş 2017). Tarımsal üretimin önemli olduğu üye devletlere Avrupa Birliği bütçesinden doğrudan destek sağlanmaktadır (Widgren 2006). Bütçe harcamalarının %80'nini tekabil eden tarım harcamaları ile yapısal harcamalar, üye ülkelerin kendi yönetimleri aracılığıyla yönetilmektedir. Birlik üyesi ülkelerin yapmış olduğu harcamalar ilk önce Komisyon daha sonra çeşitli Birlik kurumları tarafından izlenmekte ve denetlenmektedir (Karaman 2014; Yaylı ve Gönültaş 2017).

Üç temel ilke üzerine inşa edilen OTP'nin birinci ilkesi; Tek Pazar İlkesi'dir. Bu ilke üye ülkelerin tarımsal mallarının üye devletlerde serbest dolaşımını engelleyici sınırlamaların kaldırılması ve Tek Pazar kurulmasını öngörmektedir. Bu şartları sağlayabilmek için ortak fiyat oluşturulması aynı zamanda rekabet ilkelerinin uyumlaştırılması gerekmektedir. Üye devletler için istikrarlı döviz kuru gerekmektedir. Ayrıca dış pazarlara karşı sınır kontrolleri ortak koruma anlayışına dayandırılmalıdır. İkinci ilkesi; Topluluk Tercihi İlkesi'dir. Bu ilkeye göre Birlik ülkeleri tarafından üretilen her türlü ürünlere öncelik verilmesi planlanmaktadır. AB'de imal edilen tarım ürünleri, ilişki içerisinde bulunan üçüncü ülkelerle yapılacak olan ithalata karşı korunur ve ihracat yapıldığı durumlarda da bu ürünlere sübvansiyon yardımı yapılmaktadır. Üçüncü ilke; Ortak Mali Sorumluluk İlkesi'dir. OTP'na dayalı bütün harcamaların üye ülkeler aracılığıyla ortaklaşa üstlenilmesi hedeflemiştir. Buna bağlı olarak Birlik bütçesi içinde Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) kurulmuştur (Anonim 2013b).

Avrupa Birliği, OTP belgelerini tek belge olarak düzenlenmesi amacıyla 21 Haziran 2005 yılı ve 1290/2005/AT sayılı Avrupa Konseyi Tüzüğü'nü onaylamıştır. Tüzükte yer alan FEOGA'yı yürürlükten kaldırarak onun yerine yeni iki fon kurmuştur. Kurulmuş olan yeni fonlar, Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ile Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu'dur. Bu iki fon OTP'yi desteklenmektedir. Avrupa Tarımsal Garanti Fonu aracılığıyla çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler, tarımsal ürünlerin üçüncü ülke devletleri ihracatında yapacakları fiyat desteklemelerinin, şeker endüstrisinde gerçekleştirilecek yapısal düzenlemelerin, tarımsal fiyatların düzenlenmesine ilişkin fiyat müdahalelerinin ve tarım politikasına ilişkin bilgilendirme faaliyetlerinin finanse edilmesi sağlamaktadır (Özdoğan 2014).

AB'de OTP ayrıntılı olmakla beraber karmaşık bir durumda göstermektedir. Bunun için OTP'nin basitleştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. OTP zaman içerisinde sürekli değişime ihtiyaç duyulacaktır. Fakat OTP şuana kadar değişim konusunda ki başarısını kanıtlamış ve Birliğin başarılı ortak politikalarından olarak günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Topçu 2003).

Çizelge 4.9. Beşinci mali planda OTP harcamaları (Özdoğan 2014)

Milyon Euro (Piyasa fiyatları ile)	Toplam	Pay
(EAGF) - Pazar harcamaları ve doğrudan ödemeler	277 851	74%
Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarım Fonu (EAFRD)	84 936	23%
Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu (EMFF)	6 574	2%
Çevre ve İklim Eylemi (Life)	3 057	1%
Ajanlar	343 80	0%
Marjin	416 59	0%
Toplam OTP harcamaları	373 179	100%

Sürdürülebilir büyüme: Doğal kaynaklar harcama başlığı altında destek sağlanan OTP destekleri 2014_2020 dönemi mali panda Sürdürülebilir Büyüme: Doğal Kaynaklar kalemi içerisinde yer alan EAGF ve EAFRD'ye 960 milyar Euro olan toplam bütçesinin 363 milyar Euro'sunu ayırmıştır. Beşinci mali planda yer alan tarımsal kaynaklar bir önce ki planara göre %5,3 civarında gerilemiştir. 6.5 milyar Euro Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonun (EMFF)'na ve 3 milyar Euro Çevre ve İklim Eylem fonuna tahsis edilmiştir (Özdoğan 2014).

2. Uyum politikası kapsamında yapılan mali yardımlar

Uyum Politikası genel olarak üye ülkelerin kendi iç dinamiklerindeki dengesizlik veya eşitsizliklerin giderilmesine yardımcı olmak, fakir bölgelerle zengin bölgeler arasındaki gelir farklarının azaltılmasını sağlamak, sosyal farklılıkların giderilmesi ve istihdamın artırılmasına destek vermek olarak tanımlanabilmektedir (Çimen 2012).

Uyum Politikası Birlik üyesi ülkeleri eşit kalkınmışlık seviyesine yükseltmek amacı güden bölgesel politiları kapsamaktadır. Üye ülkelerin bütün bölgelerinin güçlendirilmesini, bölgeler arasındaki işbirliğinin artırılmasını ve rekabet edebilirliğinin artırılması için harcanan ödeneklerden oluşmaktadır (Karaman 2014).

Bölgesel kalkınma için yapılan çalışmalar yenilik, öğrenme, yönetim ve bilgi transferi ve firma ve iş destek alt yapıları gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bölgesel

kalkınma ekonomik kurumların iş başarısı için ön koşul kabul edilen toplumsal altyapının arttırılmasıyla, toplumsal refahı iyileştirmeye odaklanmaktadır. Bu sebeplerden ötürü iletişim, eğitim, yeniliğe ve kalkınma ajanslarından iş organizasyonlara varıncaya kadar, kurumsal altyapının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (Çimen 2012).

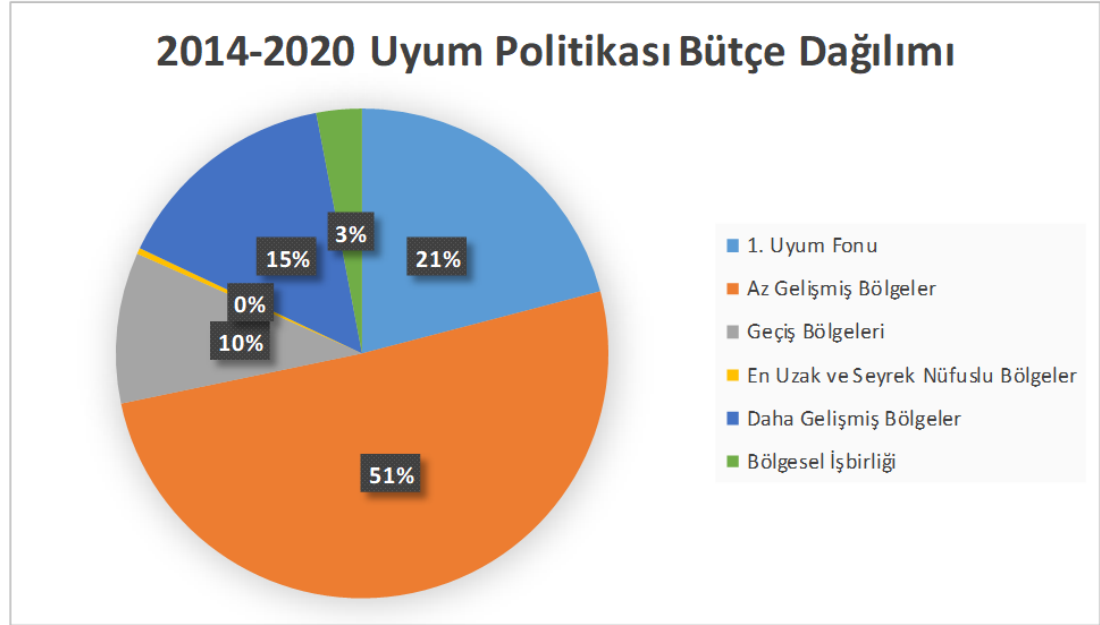
Yapısal fonların asıl amacı Birliğin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Avrupa Sosyal Fonu, Yapısal fonlar, Uyum Fonu, Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarım Fonu, Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, gibi kalemlerden oluşmaktadır (Anonim 2013e; Yaylı ve Gönültaş 2017).

En son genişlemelerden sonra Avrupa Birliği 28 ülke, 273 bölge ile toplam 505,7 milyon nüfusa ulaşan bir birlik olmuştur. Bu çok çeşitlilik bölgeler arasındaki gelişim farklılıklarını daha da arttırmış ve genişlemelerle beraber Bölgesel Politikalar oldukça önem kazanmıştır. Yeni mali planda performansa bağlı mali yardım yaklaşımı oluşturulmuştur. Bunların yanında bütün fonlar Yatırım Fonları ve Avrupa Yapısal kalemleri adı altında toplanmış ve bu fonlarla alakalı ortak uygulama modelleri belirlenmiştir (Anonim 2016b).

Çizelge 4.10. Beşinci mali planda uyum politikası harcamaları (Anonim 2013e)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Milyon Euro, 2011 fiyatları	44 677	45 403	46 044	46 544	47 037	47 513	47 924	325 145

Bu nedenle 2014_2020 son mali planda 325 Milyar Euro, bu da Birlik bütçesinin %34'ü Uyum Politikası'na tahsis edilmiştir (Anonim 2016b).

Şekil 4.6. 2014-2020 Uyum politikası bütçesinin yüzdelik dağılımı (Anonim 2016b)

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi uyum politikası ödeneklerinden en büyük payı %51’lik oranla az gelişmiş bölgeler almaktadır. Burdanda Avrupa Birliğinin gelişmişlik farklarını azaltmaya ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır. Uyum fonu büyük bir pay ile %21’lik oranla 2. sırada yer almaktadır.

Uyum Politikası ile 2014-2020 dönemi için büyümeyi destekleyen onbir hedef belirlemiştir (Anonim 2018b).

4.4.1.b. Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan mali yardımlar

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Roma Antlaşması’nın imzalandığı 1958 tarihinde kurulmuş bağımsız bir bankadır. Bu bankanın kırsal kalkınmayı temin edecek projelerin desteklenmesi ve az gelişmiş bölgelerin gelişmesine yönelik projelerin finansmanı şeklindeki görevlerinin yanında Maastricht Antlaşmasıyla getirilen, şirketlerin modernleştirilmesi ya da yeni üretim faaliyetlerine kaydırılmasına ilişkin projelerin finansmanı gibi desteklerde sağlamaktadır. Bu desteklerle AYB, sosyo-ekonomik sosyal

dengeyi sağlayacak Yapısal Fonların içine giren konular için kaynaklarının üçte ikisini kullanılmaktadır (Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005).

Üye devletlerin kendi bütçe kaynaklarından katkı sağladıkları AYB, Topluluk içerisinde tüzel yapıya ve mali özerkliğe sahiptir. AYB mali yardımları, genellikle proje bazında ve kendine ait öz kaynaklarından finanse olacak şekilde yapılmaktadır (Anonim 2008b). AYB, Avrupa Yatırım Fonu'nun en önemli ve büyük ortağı olmasının yanında ayrıca onun yönetiminde yer almaktadır. 1994 yılında kurulan bu fonun asıl hedefi küçük ve orta ölçekli şirketlerin mali açıdan desteklenmesidir. Birliğin uzun vadeli krediler sağlayan mali kuruluşu özelliği taşımaktadır. Merkezi Lüksemburg'dadır. Kalkınma ve yatırım bankası niteliği taşıması sebebiyle, banka mevduat toplayamamaktadır ve cari hesaplar bulunduramamaktadır. Kâr amacı gütmeyen banka, Birlik bütçesinden para almamaktadır. AYB mali yapısı sayesinde dünyada lider konumda olan uluslararası finans kuruluşları arasında yerini almıştır (Anonim 2018c).

AYB'nin hizmetleri kredinin yanında teknik destek, risk sermayesi, kredi alanlara garanti verilmesi ve mikrofinans gibi birçok hizmetleri bulunmaktadır. AYB'nin yapısında çalışan uzman ekonomist ve mühendisler alınan projelere teknik destek hizmeti sunmaktadır. Bu hizmetler çerçevesinde fizibilite raporları, proje yönetim birimleri ve mevzuat faaliyetleri gibi hizmetler sunulmaktadır (Anonim 2010a).

AYB yalnızca üye veya aday ülkelere yönelik değil neredeyse tüm dünya bölgelerine ve ülkelere mali destek sağlamaktadır. Mali desteklerin büyük kısmını üye ve aday ülkelere sağlayan banka, kalan destek miktarlarını da üçüncü ülkelere dağıtmaktadır. Söz konusu desteklerin yüzde 90'a yakını üye ve aday ülkelere, geri kalan kısmı ise üçüncü ülkelere tahsis edilmektedir. AYB tarafından 2016-2017 döneminde yapılmış olan mali desteklerin bölgeler itibariyle güncel dağılımı aşağıda gösterilmiştir (Yaylı ve Gönültaş 2017).

Şuanki başkanı Werner Hoyer olan ve 1958'den beri mali destek sağlayan AYB bir trilyon Euro'nun üstünde yatırım yapmıştır. 2017 yılında onaylanan 901 Proje ile rekor

sayıya ulaşarak 2016 yılına göre %15 artış sağlamıştır. Bütün bu desteklerin amacı Avrupa'yı daha açık olarak rekabetçi bir duruma çıkararak, uyumlu ve adil hale getirmek ve küresel kalkınmayı sağlamak olmuştur (Anonim 2018h).

Çizelge 4.11. AYB tarafından 2016_2017 döneminde sağlanan mali destekler (Milyar Euro) (Yaylı ve Gönültaş 2017)

BÖLGE	2016-2017
Avrupa Birliği	77 750
EFTA Ülkeleri	374
Aday Ülkeler	2 840
Doğu Avrupa, Güney Kafkasya, Rusya	1 650
Akdeniz Ülkeleri	1 710
Afrika, Karayip, Pasifik Ülkeleri	890
Asya ve Latin Amerika	1 560
Güney Afrika	0
Toplam Miktar	86 783

Çizelge 4.11’de görüldüğü üzere AYB kredilerinin %90’ı AB ülkelerine destek sağlamaktadır. Geri kalan kısmın %3’ü aday ülkelere giderken, %7’si de EFTA Ülkeleri, Güney Kafkasya, Doğu Avrupa, Afrika, Pasifik Ülkeleri, Rusya, Akdeniz Ülkeleri, Güney Afrika, Karayip, Asya ve Latin Amerika Ülkeleri’ne destek sağlamaktadır. AYB’nin toplam mali destekleri içerisinde üçüncü ülkelere sağlamış olduğu miktar çok küçüktür.

4.4.1.c. Küresel kriz sonrası geliştirilen mali yardım mekanizmaları

ABD’de 2008 yılında patlak veren ve evrensel boyutlara ulaşan mortgage piyasasında yaşanan sorunlar krizin temelini oluşturmaktadır. ABD’de meydana gelen ve bütün dünyayı etkisi altına alan problemlerin ana kaynağını, beş yıl önce bazı kredi kuruluşlarının kredi notu düşük olan şahıslara da mortgage kredisi sağlaması oluşturmaktadır (Susam ve Bakkal 2008).

Krizin olumsuz etkileri Avrupa Birliği'nde de büyük bir krize yol açmıştır. 2009 tarihinde Euro bölgesi en büyük daralma ile %4,1 civarında küçülme yaşamıştır. AB daha sonraki yıllarda oluşabilecek başka krizlerin ihtimalini azaltmak için yeni araçlar geliştirmiştir. Geliştirilen bu dört yeni araçlar farklı mali yapılarda ve değişik kurumsal oluşum bünyesinde verilmektedir. 2010 yılında geliştirilen bu yardım araçları; Avrupa Mali İstikrar Aracı (EFSF), Ödemeler Dengesi (BoP), Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM), Avrupa Mali İstikrar Mekanizması (EFSM) ve Yunan Kredi Aracı olan Kredi Havuzu gibi başlıklardan oluşmaktadır. AB'ye üye devletler EFSF, ESM ve EFSM gibi yardım sistemlerinin yanında, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) gibi kurumlardan da yararlanabilmektedir (Özdoğan 2014).

1. Avrupa mali istikrar mekanizması (EFSM)

EFSM kriz sonrası mali sorunlar yaşayan Birlik üyesi devletlere mali yardım kullandırmak için kurulmuş bir araçtır. Evrensel finansal kriz sebebiyle birçok üye devlet bütçe açığı vermesi ile borçlanma problemleri yaşamaya başlaması, ciddi ağırlaşmış borçlanma koşulları ve buna bağlı olarak Euro'nun bütünlüğünün korunması risk altına girmesiyle birliğin mali istikrarının korunamaması mekanizmanın kurulmasını zorunlu kılmıştır. EFSM'nin amacı herhangi bir üye devletin doğal afet veya herhangi bir mali sıkıntı yaşaması durumunda, birliğin sıkıntı içindeki devlete mali yardım sağlamasıdır. Euro bölgesi dışında kalan Birlik üyesi ülkelerin faydalandığı EFSM, Ödemeler Dengesi Fonu'na çok benzeyen bir mekanizmaya sahiptir. Sistem gereği komisyon, Birlik adına piyasalardan kredi sağlamak ve daha sonra sağladığı krediyi faydalanıcı üye devletin kullanımına sunmaktadır. AB bütçesi kredileri garanti altına almaktadır. Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Ofisi (OLAF) ve AB Sayıştay'ı kullanılan kredilerin kontrolünü ve denetimini yapma yetkisi vardır. EFSM mali yardımının kaynak miktarı 60 milyar Euro'dur. EFSM sistemi içerisinde yapılacak bütün işlemler de Euro para birimi kullanma zorunluluğu vardır. EFSM geçici sistem olduğundan dolayı, Haziran 2013 tarihinden sonra yerini Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)'na bırakmıştır. EFSM, antlaşmaya bağlı bir sistem olup tüm Birlik üyesi ülkelerini kapsamaktadır. EFSM yardımı aracılığıyla İrlanda ülkesine aktarılacak

toplam yardım 22,5 milyar Euro ve Portekiz'e aktarılacak yardım 26 milyar Euro civarındadır. Bu ülkelere bu yardımların yanında EFSF ve IMF aracılığıyla mali yardımlar yapılacaktır (Anonim 2011a).

2. Avrupa mali istikrar aracı (EFSF)

EFSF, 9 Mayıs 2010 yılında AB Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi (ECOFIN) tarafından alınan karar ile Lüksemburg yasalarına tabi bir şirket olarak 7 Haziran 2010'da kurulmuştur. EFSF'nin başlıca amacı borç sorunu yaşayan Birlik üyesi ülkelere geçici mali yardım yaparak parasal birliğin mali istikrarını sağlamaktır. EFSF aracı Birlik üyesi bütün ülkelere mali yardım yaparak EFSM'den bu yönüyle farklılık oluşturmaktadır. EFSF aracı, piyasaya sürülmüş büyüklüğü 440 milyar Euro'yu geçmeyecek tahvillerle mali açıdan kriz yaşayan Euro Alanı devletlere kredi temin etmektedir. Geçici bir araç olan EFSF, 2013 yılı ortalarından itibaren yerini sürekli bir mekanizma olan ESM'ye bırakmıştır (Yavuz vd 2013).

3. Avrupa istikrar mekanizması (ESM)

Avrupa İstikrar Mekanizması sürekli istikrar mekanizması olup 8 Ekim 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ESM yeni programların desteklenmesi için yararlanılan temel araç konumuna gelmiştir. ESM, Euro bölgesi Birlik üyesi devletler için temel yardım sistemi olarak Birlik içerisinde güçlendirilmiş ekonomik gözetim sistemi oluşturmuştur. ESM ile borç tedbirleri daha çok önemsenmiş ve ilerleyen yıllarda oluşabilecek bir krizin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. ESM Euro kullanan üye devletlerinin aktarmış olduğu 700 milyar Euro tutarında toplam bütçeye sahiptir. ESM'nin bu bütçesi, 80 milyar Euro ödenmiş sermaye ile 620 milyar Euro istenilebilir sermayelerden meydana gelmektedir. ESM bünyesinde bulunan nominal sermaye 500 milyar Euro civarında kredi verme olanağı sunmaktadır (Özdoğan 2014).

4. Ödemeler dengesi (BoP)

BoP, Euro alanı dışında kalan on Birlik üyesi ülkenin ödemeler dengesinde yaşayacakları muhtemel problemler ve gerçekleşebilecek dış mali güçlüklerin önüne geçilmesi için oluşturulmuştur. BoP, 18 Şubat 2002 tarihinde Roma Antlaşması'nın ödemeler dengesi maddeleri dayanak gösterilerek, konsey tüzüğü aracılığıyla kurulmuştur. Bu fondan yararlanan ülkelerin ödemeler dengelerini sürdürülebilir ve sağlıklı olmasını sağlamak için ekonomi politikası önlemlerini almaları gerekmektedir. Üye ülkeler ve Komisyon aracılığıyla ihtiyaç analizi yapılır daha sonra uyum programı aracılığı ile faaliyete sokulacak şekilde önlemler alınmaktadır. Analiz yapıldıktan sonra yardım talep eden üye ülkelere kredi verilip verilmeyeceği, eğer verilecekse bu kredinin ne kadar olacağı ve nasıl temin edileceğine ilişkin kararı Bakanlar Konseyi verecektir. Kredi onayı çıktıktan sonra, komisyon ve üye ülkeler birbirleri arasında konseyin belirlemiş olduğu koşullarla bir mutabakat zaptı imzalanarak, AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'na sunulmaktadır (Anonim 2011a). Toplam büyüklüğü 50 milyar Euro olan Ödemeler Dengesi Fonu'ndan şimdiye kadar Letonya 3,1 milyar Euro, Romanya 5 milyar Euro ve Macaristan 6,5 milyar Euro destek almışlardır ve geriye 35 milyar Euro'luk bütçe kalmıştır (Özdoğan 2014).

5. Kredi havuzu (Yunan kredi aracı)

Kredi havuzu sadece bir kerelik Yunanistan'a kredi sağlamak için tasarlanmıştır. Küresel mali kriz sonrası yüksek kamu borcu ve bütçe açığı nedeniyle iflasın etme noktasına gelen ve yardım isteyen Yunanistan'a yapılacak yardımlardan oluşmaktadır. Bu fon Euro bölgesi devletlerin Avrupa Komisyonu tarafından 80 milyar Euro ve IMF tarafından 30 milyar Euro olmak üzere toplamda 110 milyar Euro civarında bir borç havuzundan oluşmaktadır. Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin antlaşmanın 136. maddesi ve 126. maddesine dayandırılmıştır. Bu iki madde dikkate alınarak kabul edilen Konsey Kararı ile yapılacak yardımlar karşılığında, Yunanistan'ın atması gereken adımlar ile alması zorunlu kılınan bazı önlemler karara bağlanmıştır (Özdoğan 2014).

4.4.2. Avrupa Birliđi aday ve potansiyel aday űlkelere sađladığı mali yardımlar

AB'nin kuruluşundan günümüze kadar Birlik üyesi devletlere, aday űlkelere ve üçüncü űlke konumundaki űlkelere, kurucu anlaşmalar çerçevesinde mali yardımlar yapmaktadır. Mali yardım alan űlkelere hibe ya da kredi şeklinde büyük miktarda ödeme yapılmaktadır. Aday űlkeler tarafından bakılırsa, Birlik ile sürdürölen mali işbirliği ve yapılan mali yardımlar birlik ile aday űlkeler arasında gerçekleşen etkileşimin önemini göstermektedir. Aday bir űlkeye yapılan mali yardımın ana sebebi aday űlkenin Birlik üyeliđine hazır hale gelebilmesidir (Uzunpınar 2008).

1 Mayıs 2004 tarihinde Güney Kıbrıs ve Malta ile Merkezi ve Dođu Avrupa űlkesi (MDAŬ) Avrupa Birliđi'ne üye olmuşlardır. Bir başka MDAŬ űlkeleri Romanya ve Bulgaristan da 2007 tarihinde üye űlke statüsü kazanmışlardır. Avrupa Birliđi Bütçesi'nin Katılım Öncesi Mali Yardımlar kaleminden, on MDAŬ űlkesinin Avrupa Birliđi'ne katılım hazırlıklarına yönelik programlar oluşturulmuştur (Karabacak 2004). Birliđe aday ve potansiyel aday űlkelerin şüana kadar faydalandığı mali yardımlar şü şekildedir. Polonya ve Macaristan: Ekonominin Yeniden Yapılandırılması için Eylem Programı (PHARE), Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı (SAPARD), Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (CARDS), Katılım Öncesi Yapısal Politikalar için Araç (ISPA), Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç, IPA I (2007_2013) ve IPA II (2014_2020) programlarıdır (Özdoğan 2014).

Avrupa Birliđi daha önce çeşitli adlar altında aday ve potansiyel aday űlkelere yapmış olduğu mali yardımlar olan CARDS, PHARE, SAPARD, ISPA ve Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı programlarını 2007 yılında kabul edilen IPA Tüzüğü'yle ortadan kaldırmıştır. Bu kaldırılan araçların yerine 2007_2013 mali dönemde tek bir çatı altında toplanarak basitleştirilmiş IPA yürürlüğe girmiştir (Çalık 2014; Anonim 2018).

Çizelge 4.12. Katılım öncesi araçların yapısal prensiplerinin evrimi (Denti 2013)

Dönem	Araçlar
1985-1992	IMP (Yunanistan)
1989-sonrası	Yapısal fonlar
1994-sonrası	Uyum Fonları
1990-2006	Katılım Öncesi Yardım
1996-2001	MEDA (Türkiye)
2007-sonrası	IPA Fonları

Yapısal Fonlar: ERDF, ESF, EAGGF

Katılım öncesi yardım: PHARE, SAPARD, OBNOVA, ISPA, CARDS, EDIS + PAI Turkey

4.4.2.a. PHARE (Polonya ve Macaristan: ekonominin yeniden yapılandırılması için eylem programı)

Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra Polonya ve Macaristan ekonomilerinin iyileştirilmesi birlik müktesebatına uyumu için 18 Aralık 1989 tarihinde oluşturulmuştur. Ancak daha sonra Birliğe aday olan bütün MDAÜ ülkeleri bu programa dahil edilmiştir (Yeğen 2009).

PHARE'nin iki tür önceliği olduğu bilinmektedir. Bunlar, Topluluk Müktesebatına uyum ile Kurumsal Yapılanma yatırımlarıdır. Kurumsal yapılanma PHARE için ayrılan kaynağın %30'unu kapsamaktadır. Aday statüsündeki ülkelere sosyo-ekonomik entegrasyonu, idari kapasitenin güçlendirilmesi açısından gereken imkanlar, insan kaynakları strateji, yönetim becerilerinin geliştirilmesi için yapılacak yardımlar olarak tanımlanmaktadır. Topluluk Müktesebatına Uyum ile alakalı yatırımlar PHARE bütçesinin %70'lik kısmını oluşturur ve iki tür faaliyet gerçekleştirmektedir. İlk faaliyeti Birliğe uyum için düzenleyici altyapı yatırımları ya da mevzuat uyumuyla alakalı yatırımlardır. Diğerisi ise ekonomik ve sosyal uyumu destekleme yatırımlarıdır (Çeliktaş 2006; Karataş 2010).

Çizelge 4.13. PHARE kapsamında yapılan yardımlar (1990_2007) (Karataş 2010)

Ülkeler	Taahhütler	Sözleşmeler	Ödemeler
Arnavutluk	621	498	409
Estonya	347	61	10
Macaristan	1 480	1 377	1 357
Bulgaristan	2 360	1 786	1 523
Bosna-Hersek	289	284	241
Çek Cumhuriyeti	917	836	824
Çekoslovakya*	230	232	229
Doğu Almanya	34	29	29
Letonya	424	381	377
Hırvatistan	145	61	10
Makedonya (FYROM)	257	200	157
Litvanya	810	761	744
Polonya	3 996	3 658	3 607
Romanya	3 670	2 943	2 344
Slovakya	718	662	656
Slovenya	360	327	322
Yugoslavya	44	44	44
Çok Ülkeli Programlar	3 357	2 829	2 178
Toplam(Milyar Euro)	20 059	17 218	15 358

* 1 Ocak 1993 tarihinden sonra Çekya ve Slovakya olarak ikiye ayrılmıştır.

1990_2007 yılları arasında PHARE programı çerçevesinde ülkelere toplamda 20 milyar Euro mali yardım kaynağı tahsis edilmiş ise de bu kaynağın 15,358 milyar Euro'su ödenebilmiştir. PHARE kapsamında en büyük yardımı Polonya, Romanya ve Bulgaristan ülkeleri almıştır (Karaman 2014).

4.4.2.b. ISPA (Katılım öncesi yapısal politikalar için araç)

ISPA kapsamında aday ülkelere ulaştırma ve çevre konularında mali yardımlar yapılarak ülkelerin bu alanda Birliğe uyumlu hale gelebilmesi için hız kazandırılacaktır. Bu amaçla ISPA, ulaşım, altyapıların iyileştirilmesi, çevrenin korunması, su ve atık su altyapıları, iletişim sistemleri, karayolları ile demir yollarının modernleştirilmesi, denizyolu, hava limanları ve limanların inşa edilmesi ile buna benzer amaçlar için kullanılmıştır. ISPA ile sağlanan mali yardımlardan Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan,

Estonya, Litvanya, Hırvatistan, Macaristan, Romanya, Letonya, Slovakya, Polonya ve Slovenya ülkeleri faydalanmıştır (Karaman 2014).

2000_2006 tarihleri arasında ekonomik ve sosyal açıdan yardıma gereksinim duyan aday ülkelerin bölgelerinde, büyük çaplı çevre ve ulaştırma altyapı projelerine destek sağlayan ISPA programı 2006 yılı sonuna kadar yılda 1.040 milyar Euro'luk bütçesiyle, 5 milyon Euro ve üzerindeki projeleri desteklemiştir (Aytuğ 2016).

ISPA MDAÜ'nün sekiz üyesi için 1 Mayıs 2004'te, resmi olarak sona ermiştir. Bu ülkelerin hepsi Uyum Fonu için yeterli yapıya ulaşmıştır. Uyum Fonu ile 8 yeni üye ülkeye yapılacak yardım miktarı 750 milyon Euro'dan 2004_2006 tarihleri arasında yıllık ortalama 2,8 milyar Euro'ya çıkarılmıştır. Sadece Romanya ve Bulgaristan 2006 yılı bitimine kadar bu yardımlardan almayı sürdürmüşlerdir. 2004 tarihinde aday ülke olan Hırvatistan 2005 ve 2006 yılında bu yardımlardan faydalanmıştır (Özdoğan 2014).

ISPA'dan yararlanan ülke sayısı 2004 yılından sonra 10 iken bu sayı sekiz ülkenin üye olarak 2'ye düşmesi sebebiyle ISPA kaynaklarını 2004 yılı öncesi ve 2004 yılı sonrası şeklinde incelenmiştir (Karataş 2010).

Çizelge 4.14. ISPA kapsamında yapılan yardımlar (2000-2003) (Karataş 2010)

Ülkeler	Taahhütler	Ödemeler
Bulgaristan	428	61
Çek Cumhuriyeti	293	90
Macaristan	369	114
Estonya	119	33
Litvanya	217	71
Letonya	195	51
Romanya	1 002	136
Polonya	1 454	376
Slovenya	67	22
Slovakya	195	59
TOPLAM (Milyar Euro)	4 340	1 014

ISPA yardımlarına baktığımızda en büyük ödemeyi Polonya'nın aldığı görülmektedir. İkinci en çok yardımında Romanya almıştır. Ayrıca taahhütler karşısında ödemelerinde çok düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.15. ISPA kapsamında ülkelere ayrılan kaynak (2005-2006)(Karataş 2010)

Ülkeler	2004	2005	2006	Toplam
Bulgaristan	136	147	158	441
Hırvatistan		25	35	60
Romanya	317	343	369	1 028
Toplam (Milyar Euro)	452	514	562	1 528

ISPA yardımları kapsamında 2000-2003 döneminde en büyük yardımı Polonya almıştır. En düşük yardımı da Slovenya almıştır. 2004 yılında on ülke birliğe üye olmuştur ve ISPA'dan yararlanan ülke sayısı ikiye düşmüştür. 2004 yılında 452 milyar Euro tahsis edilen desteğin 317 milyar Euro'sunu Romanya almıştır. 2004 yılında Hırvatistan'ında birliğe aday statüsü kazanmasıyla 2005 ve 2006 yıllarında ISPA desteğinden faydalanmıştır.

4.4.2.c. CARDS (batı balkanlarda yeniden yapılanma, kalkınma ve istikrara yönelik topluluk yardımı)

CARDS yardımının öncelikli hedefi ülke ekonomilerini yeniden yapılandırma, demokrasi, bölgenin istikrarı, mültecilere yardım, sivil toplum, azınlık hakları, örgütlü suçlarla mücadele, yoksulluğun azaltılması, hukukun üstünlüğü, bağımsız medya, eğitim ile çevresel iyileştirme, pazar ekonomisinin gelişimi, Birlik ve komşu devletler arasında bölgelerarası, bölgesel ve uluslararası işbirliğini güçlendirmek hedeflenmiştir. Programın amacı Bosna Hersek, Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya ve Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ) ülkelerinin bölgelerinin gelişimine yönelik AB ile uyumu ve üye olma yolunda AB standartlarına ulaşmasını ve gelişimlerini sağlamaktır. 2000_2006 yılları arasında CARDS 4,2 milyar Euro civarında yardımın demokratik istikrar, yeniden yapılanma, ekonomik ve sosyal kalkınma ile kurumsal ve hukuki yapıların geliştirilmesi gibi konulara ayrılması planlanmıştır. CARDS yardımı kapsamında 4,2 milyar Euro taahhüt edilmiş ve bu taahhütün 4,1 milyar Euro kadarıyla sözleşme yapılarak ve bunununda sadece 3,7 milyar Euro'su aday ülkelere ödenmiştir (Karaman 2014).

Çizelge 4.16. CARDS programı kapsamında yapılan yardımlar (2000_2007) (Karataş 2010)

Ülkeler	Taahhütler	Sözleşmeler	Ödemeler
Arnavutluk	292	245	183
Hırvatistan	196	180	172
Karadağ	90	127	122
Bosna-Hersek	482	460	412
Kosova	1 030	1 025	978
Makedonya	299	288	264
Sırbistan *	1 391	1 354	1 192
Bölgesel Program**	457	421	375
Toplam (Milyar Euro)	4 237	4 100	3 699

*2000_2001 tarihleri Karadağ ülkesi içerir. Karadağ ve Sırbistan fonları içerir (2005).

** Geçici sivil yönetimleri kapsamaktadır.

4.4.2.d. SAPARD (Tarımsal ve kırsal kalkınma için özel katılım programı)

SAPARD programı, Gündem 2000 çerçevesinde, 2000_2006 dönemini kapsayan on MDAÜ ülkesi için oluşturulmuş yardımlardır. MDAÜ ülkelerinin aday oldukları süre zarfında AB'ye uyum sağlamaları amaçlamaktadır. SAPARD tarım ve kırsal alana yönelik olmakla beraber, aday ülkelerin tarımsal yapılarının iyileştirilmesi ile kırsal kalkınma ile ilgili çalışmaların desteklenmesi için oluşturulmuştur (Yeğen 2009). SAPARD 2000_2006 dönemi mali yardımların da Birlik kaynaklarının ve aday ülke konumundaki ülkelerin kendi milli kaynaklarının kırsal kalkınma amacı ile oluşturulan projelere destek sağlayan en önemli fon kaynağı olmuştur (Yeğen 2009). Yardımların ülkelere göre nasıl tahsis edileceği, SAPARD Tüzüğü'nün 7. Maddesi'nde yer almaktadır (Oktay ve Çukur 2004).

Çizelge 4.17. SAPARD programı kapsamında ülkelere yapılan yardımlar (2000_2006) (Karataş 2010)

Ülkeler	Taahhütler
Çek Cumhuriyeti	157
Slovenya	45
Litvanya	212
Polonya	1 201
Romanya	1 073
Slovakya	130
Letonya	156
Macaristan	271
Estonya	86
Bulgaristan	37
Toplam (Milyar Euro)	3 703

Çizelge 4.15'i incelediğimizde SAPARD yardımlarından en büyük payı Romanya ve Polonya'nın almış olduğu görülmektedir. En az yardımı alan ülke Slovenya olmuştur.

4.4.2.e. Türkiye için katılım öncesi mali araç

Avrupa Birliği Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde kabul edilmesiyle, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ki ilişkilerde yeni bir sürece girilerek katılım öncesi mali işbirliği başlamıştır (Şahin 2007).

Helsinki Zirvesi ile beraber adaylık statüsü kazanan Türkiye yararlandığı Akdeniz İşbirliği Programları'nın yanında başka kaynaklara ihtiyaç duyulduğu gündeme gelmiştir. İhtiyaçlara rağmen Türkiye diğer aday ülkelerin yararlandığı ISPA, PHARE, SAPARD ve CARDS yararlanamamıştır. AB bu konuda programların bütçelerinin kesinleştiğini ve bu tarihten sonra değiştirilemeyeceği belirterek yardımlardan yararlanamamıştır (Gençkol 2003).

Merkezi Olmayan Yapılanma (DIS) sisteminin 2000_2001 tarihlerinde yeni altyapısının hazırlanamaması sebebiyle programlama çalışmaları, Akdeniz Ekonomi Kalkınma Programı (MEDA) esaslarına göre yapılmıştır. Türkiye için bu yardımlarda 209 milyon Euro 2000 yılında, 214 milyon Euro 2001 yılında olacak şekilde 423 milyon Euro yardım projeler için ayrılmıştır. Ülkemize sağlanan mali yardımların kullanımı için DIS oluşturulmuştur. AB, 17 Aralık 2001 yılında Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük anlaşması kabul etmiş olup Türkiye'ye yapıcak destekler tek bir bütçe kalemi altında toplanmıştır. 2002 yılından sonra Birlikten alınacak mali yardımlar Katılım Öncesi Mali Yardım Programı'nın öngördüğü şekilde planlanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği, program gereği Türkiye'ye 2002 yılında 18 projeye 126 milyon Euro, 2003 de 28 projeye 144 milyon Euro, 2004 de 38 proje için 235,6 milyon Euro, 2005 de 35 projeye 276,7 milyon Euro ve 2006 da 45 projeye 450 milyon Euro hibe şeklinde yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir (Şahin 2007; Karataş 2010).

Çizelge 4.18. Türkiye'ye yönelik katılım öncesi mali yardım (2000_2006) (Milyar Euro) (Karataş 2010)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
209	219	126	144	236	276	450	1 660

AB 2000_2006 yılı döneminde yaklaşık 1,7 milyar Euro mali yardım yapacağını taahhüt etmişse de sözleşmeye bağlanan miktar 1,3 milyar Euro düzeyinde kalmıştır (Karataş 2010).

4.4.2.f. IPA (Katılım öncesi mali araç) (2007_2013)

Katılım Öncesi Mali yardım Aracı (IPA) Avrupa Birliği'nin Türkiye ile Batı Balkanlar'a yapacağı mali yardımlarının daha verimli kaynak aktarımı yapabilmek için hazırlamış olduğu bir mekanizmadır. IPA 2007_2013 döneminde aday ülke statüsünde olan Makedonya, Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Türkiye ve Hırvatistan ile potansiyel aday ülke statüsünde olan Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova, Karadağ ve Sırbistan için mali yardımlar yapılmıştır. Bu dönemde yapılan mali yardımların hassas ve etkili bir düzlemde yapılabilmesi için daha önce uygulanmış mali yardımların hepsi tek bir yardım kalemi altında toplanmış, gerçek katılım öncesi ihtiyaçları karşılayacak düzenlemeler yapılmıştır (Anonim 2008a).

2007_2013 yıllarını içine alan yedi yıllık dönem de AB'nin mali yardım sistemi, aday statüsündeki devletleri tam üyeliğe hazır hale getirmeyi amaçlamaktadır. 17 Temmuz 2006 tarihli 1085/2006 sayılı Çerçeve Tüzüğü hazırlanıp imzalanarak IPA'nın hukuki çerçevesi belirlenmiştir. Bundan önce uygulanan mali yardım programları CARDS, ISPA, SAPARD, PHARE ve Türkiye için katılım öncesi mali yardım programları kaldırılarak yerine, bunları birleştiren tek program ortaya konulmaktadır. Bu sayede katılım öncesi mali yardımlar modernize edilmiş ve hepsi tek bir tüzükte düzenlenmiştir (Dağlıoğlu 2008).

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın 2007_2013 mali dönemde getirmiş olduğu en güzel yenilik yararlanıcı ülkelerin hazırlamış olduğu programlar çerçevesinde ve ülkelerin kendilerinin belirlediği önceliklerine göre kullanılmış olmasıdır (Anonim 2018i).

IPA desteği, birliğin değerlerine uymak için gerekli olan politik, kurumsal, hukuki, idari, sosyal, ekonomik reformları benimsemeyi, uygulamayı, birliğin görüşleri ve kuralları, standartları, politikaları ve uygulamaları ile kademeli olarak uyumlu hale getirmeyi amaçlayan tedbirlere yönelmektedir (Anonim 2017a). IPA programı özellikle demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesini, ekonomik reformların uygulanmasını, kamu idarelerinin reformunu, azınlık haklarını, cinsiyet eşitliğini, insan haklarına saygının yüceltilmesini, sivil toplum kuruluşlarının artırılması ile ileri düzey bölgesel işbirliğini destekleyecek ve sürdürülebilir gelişim ile yoksulluğun giderilmesini sağlayacaktır (Çeliktaş 2006).

Konsey tüzüğüne göre IPA beş bileşenden oluşmaktadır.

1. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma
2. Sınır Ötesi İşbirliği
3. Bölgesel Kalkınma
4. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
5. Kırsal Kalkınma (IPARD) (Dinç 2014)

IPA Çerçeve Tüzüğü'nde belirtilen bileşenler kapsamında uygulanacak yardımlar, faydalanacak aday ve potansiyel aday ülkelerin hangi IPA bileşenlerinden faydalanacaklarına göre ayrıma tabi tutulmuştur. Birinci ve ikinci bileşenler bütün yararlanıcı ülkelerin kullanabileceği kaynaklar iken, 3, 4 ve 5'inci bileşenler sadece aday ülkelerin faydalanabileceği potansiyel aday ülkelerin ise faydalanamayacağı gelir kalemlerdir (Özdoğan 2014).

Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma: Avrupa Birliği Müktesebatı'na uyum, Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni hayata geçirme ve sivil toplum diyalogunun güçlendirilebilmesi konularında aday ve potansiyel aday ülkelere mali yardım yapmaktadır. Demokratik kurumların güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğü, adalet ve içişleri alanlarında reform, temel hak ve özgürlüklerin korunması, sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi kamu yönetimi reformu, mali kontrol yapısının güçlendirilmesi gibi konularda oluşturulacak projeler geçiş dönemi yardımı ve kurumsal yapılanma kalemleri altında desteklenecektir (Dinç 2014).

Sınır Ötesi İşbirliği: Aday ve potansiyel aday ülkelerin aralarında yapılacak işbirliklerinde ya da Birlik üyesi ülkelerle yapacakları sınır ötesi işbirliği ile ilgili konuların desteklenmesi sağlanacaktır. Bu destek ile aday ve potansiyel aday tüm ülkelerin birbirleriyle çıkarları doğrultusunda komşuluk ilişkilerini güçlendirmek, istikrar ve güvenlik sağlayarak refah seviyesini aynı zaman da dengeli ve sürdürülebilir kalkınmalarını arttırmak için yürütülecek çalışmalar desteklenecektir. Bunların yanında sosyo-ekonomik uyum ilkelerini bütünleştiren ortak hedefler sayesinde, komşu ülkelerle sınır bölgelerinde uyumun geliştirilmesi ve komşuluk ilişkilerinin iyileştirilmesi bu bileşen ile desteklenmektedir (Çalık 2014).

Bölgesel Kalkınma: Bölgesel kalkınma sadece aday statüsündeki ülkelerin yararlanacağı bir bileşendir. Program AB uyum politikaları ve yönetimine hazırlanmaları bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca aday ülkelere politika geliştirmelerinde, Uyum Fonlarına ve Avrupa Bölgesel Gelişim Fon'una hazırlıklarında büyük faydalar sağlayacaktır. Bu bileşen hava kalitesi ve atık yönetimi gibi çevresel projelere önem vermesinin yanında ayrıca sürdürülebilir istihdamı sağlayacak, bölgesel rekabet edebilirliği güçlendirecek gibi proje faaliyetlerini desteklemektedir (Çeliktas 2006).

İnsan Kaynaklarının Gelişimi: Bu bileşenden sadece aday ülkeler yararlanabilecektir. Bu bileşenle AB uyum politikası, öncelikle Avrupa Sosyal Fonu mali araçların uygulanmasına, yönetilmesi ve hazırlanabilme olanağı veren politika geliştirmelerine

göre hazırlanan konularda destek sağlamaktadır. Ayrıca, Avrupa İstihdam Stratejisi kapsamında sosyal içerme, eğitim ve istihdam konularındaki öncelikleri ile sosyo-ekonomik uyumunun güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Dinç 2014).

Kırsal Kalkınma: Sadece aday ülkelerin faydalanabileceği bu bileşen AB'nin Ortak Tarım Politikası'nın yönetimi ve uygulanması gibi konuların geliştirilmesi konusunda desteklenmektedir. Ayrıca aday ülkelerin politika geliştirmenin konusunda da yardım sağlamaktadır. Bu bileşenle OTP ve bununla alakalı diğer politikaların Birlik politikalarına uyumlu olmasını sağlamaktadır. Tarım sektörünün ve Kırsal kesimin sürdürülebilir olması ile Ortak Tarım Politikası ve alakalı diğer politikaların Avrupa Tarım Fonu'nu geliştirmesi ve Kırsal Kalkınma'yı artırıcı faaliyetlerin hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır (Karataş 2010).

IPA kapsamında yapılacak mali yardımların kaynağı, Birlik bütçesinin -Küresel Bir Aktör Olarak AB gider kalemi başlığından karşılanmaktadır. Bu başlık birliğin toplam bütçesinin yaklaşık %5,7'sini oluşturmaktadır (Karataş 2010).

Çizelge 4.19. Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen IPA fonları (milyar Euro) (Dinç 2014; Anonim 2018d)

Ülkeler	Yüzölçümü (km)	Euro-km ²	Nüfus-2006	Euro-Kişi	Toplam(Milyar- Euro)(2007- 20013)	Oran(%)
Hırvatistan	56 594	17 634	4 443 000	224 6	998	10
Makedonya	25 594	23 918	2 039 000	301 6	615	6 2
Türkiye	783 562	6 119	72 520 000	66 1	4799	48 2
Arnavutluk	2 875	206 957	3 149 000	188 9	591	6
Bosna Hersek	1 209	12 810	3 843 000	170 7	610	6 6
Karadağ	13 812	17 810	624 000	378 2	236	2 4
Sırbistan	77 474	17 890	7 425 000	186 7	1385	13 9
Kosova	10 887	58 326	2 070 000	306 8	635	6 4
İzlanda*						0 3
Toplam	1 022 126	9 489	96 113 000	103 5	9899	100

AB, 2007-2013 mali dönemi için ülkelere tahsis ettiği IPA fonu 9.899 milyon Euro'dur. Ayrılan bu kaynak nüfus ve yüzölçümü büyüklüğü dikkate alınarak yaklaşık yarısına tekabül eden 4.8 milyon Euro'su Türkiye'ye ayrılmıştır (Dinç 2014). IPA I dönemi için ayrılmış olan kaynağın neredeyse yarısı Türkiye tarafından kullanılmıştır (Yaylı ve Gönültaş 2017).

Türkiye'ye ayrılan fonlar kişi başına düşen Euro cinsinden incelendiğinde diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin çok gerisinde kalmış olduğu görülmektedir.

4.4.2.g. IPA II (katılım öncesi mali araç) (2014-2020)

Avrupa Birliği'nin aday ve potansiyel aday ülkeleri adına hazırladıkları IPA_I (2007_2013) mali yılı olan ilk döneminin sona ermesinden sonra, IPA_II (2014_2020) mali yılı ikinci plan dönemi 2014 yılı itibariyle başlamıştır. AB tüzükleri yürürlüğe girmiş ve IPA_II döneminin hukuksal çerçevesi belirlenmiştir. Komisyon'un 2 Mayıs 2014 tarih ve 447/2014 sayılı Uygulama Tüzüğü ile 2014_2020 mali yardım dönemi IPA II Avrupa Birliği'nin dış yardım finansman prosedürleri genel kuralları belirlemiştir (Anonim 2014c).

Çerçeve Tüzük gereği, IPA_II yardımlarından faydalanmak için aday ya da potansiyel aday olmaları hiçbir fark oluşturmamaktadır. Aday ve potansiyel aday bütün devletler tek bir çerçevede birleştirilip, belirlenen konularda verilecek mali yardımlardan eşit bir şekilde faydalanacaktır (Dinç 2014).

Aday ve potansiyel aday ülke olup mali desteklerden de faydalanan ülkeler arasında Türkiye, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova bulunmaktadır (Anonim 2014c). Bosna Hersek ve Kosova potansiyel aday diğerleri aday ülkelerdir (Anonim 2018j).

IPA II mali yardım planında IPA I planından farklı olarak yardımların miktarında ve şeklinde değişiklik yapılmıştır. Daha planlı ve programlı düzenlenen IPA II mali planı

için Birlik tarafından yardımlardan yararlanacak olan her aday ve potansiyel aday ülke için yedi yıllık strateji belgeleri oluşturulmuştur. Bu şekilde yapılarak mali yardımlardan yararlanacak devletler öncelikle kendi kalkınma planlarını hazırlayarak, belirlenen önceliklerin IPA’da belirlenen kriterlere göre oluşturulması sağlanacaktır. IPA II mali plan bileşenleri, IPA I mali planda belirlenen beş bileşen göz önünde bulundurularak ortaya konulmuştur (Ceyhan ve Özcan 2016).

Tüzüğün 3. maddesinde yer alan politika alanlarına göre programlanmış IPA II mali yardım fonları, IPA I mali planda olduğu gibi bileşen bazında programlanmıştır (Dinç 2014).

Bahse konu politika alanları:

- 1- AB Üyeliğine Geçiş Süreci ve Kapasite Geliştirme
- 2- İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- 3- Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği
- 4- Tarım ve Kırsal Kalkınma
- 5- Bölgesel Kalkınma (Ceyhan ve Özcan 2016).

AB Üyeliğine Geçiş Süreci ve Kapasite Geliştirme: Bu bileşen ile Politik ve ekonomik ölçütlerin yerine getirilebilmesi amacıyla AB Müktesebatı’nın benimsenmesi ve kurumların kapasitelerinin arttırılarak ilgili birimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve aday ve potansiyel aday ülkelerin AB müktesebatına entegre olma döneminde kurumsal kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Bölgesel Kalkınma: Aday ve potansiyel aday ülkelerin kendi bölgeleri arasında oluşan gelişim farklılıklarının giderilmesi, özellikle çevre ve ulaşım konularında projeler üretmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca KOBİ’ler enerji (yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği), ulaştırma, çevre, sağlık, eğitim, bilişim teknolojileri ve altyapıları desteklenmektedir.

İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi: Aday ve potansiyel aday ülkeler Lizbon Stratejisi ve Avrupa İstihdam Stratejisi kriterleri doğrultusunda Avrupa Sosyal Fonu'na hazırlamaktır. Topluluğun kadın-erkek eşitliği, eğitim istihdam ve sosyal içerme gibi konuların kurallarının gözetilmesi gerekmektedir. İstihdam, insan sermayesine yatırım ve sosyal içerme konularında yürütülen faaliyetlere destek vermektedir.

Tarım ve Kırsal Kalkınma: Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, tarımsal işletmelere destek verilmesi, ekonomik girişimlerin arttırılması ve üretici birliklerine teknik ve eğitim desteği verilmeyi amaçlayan bir araçtır.

Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği: Aday ve potansiyel aday ülkelerin kendi aralarında veya üye ülkeler arasında bölgelerarası, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği konuları desteklenmektedir. Üye ülkeler ile üçüncü ülkeler arasında ki sınır ilişkileri bu işbirliğinin dışında kalmaktadır. Bu konuda projeler hazırlanarak Birliğin sınır devletleri ile işbirliğinin geliştirilmesi, çevre, halk sağlığı, organize suç örgütlerine karşı mücadele ile sınır bölgesinin sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmasının sağlanması konularında birlik oluşturulması hedeflenmektedir (Anonim 2015).

Çizelge 4.20. IPA II Fonlarının Yıllık Tahsisatı (Milyar Euro) (Dinç 2014)

Yıl	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Bütçe	1573 8	1605 2	1637 4	1670 1	1703 5	1737 6	1771 1
IPA Toplamı: 11 698 700							

IPA II mali planda aday ve potansiyel aday ülkeler için 11,7 milyar Euro civarında mali yardım yapılması planlanmıştır. IPA II kapsamında ayrılan miktarın 4,45 milyar Euro'su Türkiye'ye taahhüt edilmiştir. Bu vesileyle IPA II'de de bir önceki mali yardımlarda olduğu gibi en çok yardımı alan aday ülke Türkiye'dir (Ceyhan ve Özcan 2016). Toplam tahsisatın %4'ü sınır-ötesi işbirliği programlarına ayrılacaktır. Bu tutar

aday ve potansiyel aday ülkeler ile üye ülkeler arasında paylaşılacaktır. (Özdoğan 2014).

Çizelge 4.21. IPA II kapsamında ülkelere ayrılan tahsisler (2014-2020) (Milyar Euro) (Anonim 2018k)

Ülke	2014	2015	2016	2017	2018-2020	Toplam(2014-2020)
Arnavutluk	83 7	86 9	89 7	92 9	296 3	649 5
Bosna Hersek	39 7	39 7	42 7	43 7	**	165 8
Yugoslavya*	85 7	88 9	91 6	94 9	303 1	664 2
Türkiye	620 4	626 4	630 7	636 4	1 940 0	4 453 9
Kosova	83 8	85 9	88 7	91 .9	295 2	645 5
Sırbistan	195 1	201 4	207 9	215 4	688 2	1 508 9
Karadağ	39 6	35 6	37 4	39 .5	118 2	1 508 9
Çoklu Ülke	348 0	365 0	390 0	410 4	1 445 3	2 958 7

*Eski Makadonya

**Daha sonraki bir aşamada kararlaştırılacaktır.

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde IPA’da olduğu gibi IPA II desteklerinden en fazla pay ülkemize ayrılmıştır. En az desteği Bosna Hersek almaktadır. Destekler yıllar itibariyle sürekli artarak ilerlemektedir.

IPA tahsisleri ülkelerin nüfuslarına göre oranlaması yapıldığında Türkiye için IPA yardımı kişi başına düşen miktar 64 Euro’dur. Türkiye diğer aday ve potansiyel aday ülkelerle kıyaslandığında ortalamanın çok gerisinde kalmaktadır. Aday ve potansiyel aday ülkelerin kişi başına düşen IPA tahsisatı ülkeler kıyaslandığında Türkiye’nin almış olduğu yardım son sırada yer almaktadır. Türkiye’nin almış olduğu mali yardımlar, Birliğin üçüncü ülkelere yaptığı mali yardımlardan da azdır. 2007-2013 yılları IPA I döneminde Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine ve Akdeniz ülkeleri 11,2 milyar Euro, Avrupa Komşuluk Politikası ülkelerine de 21 milyar Euro ve Orta Asya, Latin Amerika ve Güney Afrika devletlerine 16,9 milyar Euro yardım yapılmıştır (Özdoğan 2014).

IPA II (2014_2020) döneminde aday ve potansiyel aday ülkelere ayrılan kaynak 11.698.700.000 milyar Euro'dur. IPA II dönemi 7 yıllık süreci iki çok yıllık mali devreye ayırmıştır. Bu devrelerin birincisi 4, ikincisi 3 yıllık olacak şekilde çoklu medelleme yapılmıştır (Dinç 2014).

IPA II kapsamında birkaç Batı Balkan ülkesinin 2014 yılında benzeri görülmemiş sellere maruz kalması gibi istisnai durumlarda da kullanılmıştır. IPA II komitesi tarafından verilen bir görüşün ardından Komisyon, sel toparlanması konusunda özel bir önlem almıştır. IPA II kapsamında ülkelerin toparlanmasını sağlamak amacıyla Bosna Hersek için 42 milyon Euro ve Sırbistan için 30 milyon Euro kaynak sağlanmıştır. Son dönemde Türkiye ve Batı Balkanlar'da yaşanan göç krizi sebebiyle ilgili birçok faaliyeti desteklemiştir. Örneğin Sırbistan'da, göç akışının yönetilmesine yardımcı olmak için toplam 24,5 milyon Euro katılım öncesi fon tahsis edilmiştir (Anonim 2017a).

4.4.3. Üçüncü ülkelere sağlanan mali yardımlar

AB ilişki içerisinde olduğu birçok üçüncü ülkelere mali yardımlar sağlamaktadır. Yardım edilen üçüncü ülkeler; Akdeniz ülkeleri, Afrika, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, Karayipler ve Asya ve Latin Amerika ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri, Pasifik ülkeleridir. Yapılan bu yardımlar genel bütçeden veya AYB kredi olanakları aracılığıyla yapılmaktadır (Karataş 2010).

AB bütçesinden küresel bir aktör olarak AB başlığı altında üye olmayan ülkelere mali yardım yapılmaktadır. Bu kapsamda aday, potansiyel aday ve üçüncü ülkelere mali yardım verilmektedir. Bu başlık altında üçüncü ülkelere yönelik alt başlıklar olan Avrupa Ortaklık Aracı, Komşuluk Aracı ve Kalkınma İşbirliği Aracı çerçevesinde destek verilmektedir. IPA II kapsamında Mali Perspektif'inde küresel bir aktör olarak AB kalemine 70 milyar Euro kaynak ayrılmıştır. Bu kaynaklardan 16 milyar Euro Avrupa Komşuluk Aracı, 1 milyar Euro Ortaklık Aracı ve 20 milyar Euro Kalkınma İşbirliği Aracı olacak şekilde toplam 37 milyar Euro kaynak sağlanmaktadır. Bu ayrılan kaynak bütçenin yaklaşık 3,7'sine denk gelmektedir (Karaman 2014).

4.4.3.a. Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) ülkelerine yönelik mali destekler

Younde konvansiyonu ile Afrika ve Avrupa Komisyonu aralarında yaptıkları 1963 tarihli bir antlaşma ile ilk ortaklık sağlanmıştır. Bu ortaklık AET ile onsekiz Afrika ülkesi arasında imzalanmıştır. 28 Şubat 1975 tarihinde AET ile Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) arasında ilk Lome Anlaşması imzalanmış ve aralarındaki ilişkilerin temel taşı oluşturulmuştur (Pişkin 2016).

Birçoğu Birlik üyesi devletlerin eski sömürgelerinden oluşan AKP ülkelerinin sayısı 71'e kadar çıkmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) verileri dünyanın en fakir kırk sekiz ülkesinden kırk ikisinin AKP ülkeleri arasında olduğunu göstermektedir. AKP ülkelerine mali destek sağlanmak amacıyla Avrupa Kalkınma Fonu'ndan kaynak ayrılmıştır. Kaynağın büyüklüğü üye devletler tarafından belirlenerek bu miktar milli gelirle orantılı bir şekilde üye ülkeler arasında paylaşılmaktadır. AKP ülkesine yönelik olarak sağlanan mali destekler şu şekilde gösterilebilir; 1964_1975 dönemi: 1.800 milyon Euro hibe ve 288,1 milyon Euro kredi 20 Afrika ülkesine verilmiştir. 1976_1980 dönemi: 3.559,5 milyon Euro hibe ve 498,5 milyon Euro kredi 46 AKP ülkesine yapılmıştır. 1981_1985 dönemi: 5.716 milyon Euro hibe, 897,9 milyon Euro kredi 63 AKP ülkesinin faydalanması için sağlanmıştır. 1986_1990 dönemi: 8.500 milyon Euro hibe, 2.300 milyon Euro tutarında kredi 66 AKP ülkesine ödenmiştir. 1990_1995 dönemi: 12.000 milyon Euro hibe ve 2.025 milyon Euro kredi 68 AKP ülkesine verilmiştir. 2000_2007 dönemi: 58 AKP ülkesine Contonou Anlaşması kapsamında 13.500 milyon Euro hibe ve 1.700 milyon Euro kredi ödenmiştir (Yaylı ve Gönültaş 2017).

Bağımsız Devletler Topluluğu İçin Teknik Yardım Programı ve MEDA Programları dördüncü Mali plan ile beraber bitirilmiş, onun yerine Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı oluşturulmuştur. 2007_2013 mali plan döneminde Birlik bütçesinden 12 milyar Euro civarında kaynak ayırmıştır. Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı başlığı harcama kalemi bu desteği karşılayacaktır. Yararlanıcı ülkeler: Fas, Filistin, Mısır, Cezayir,

Suriye, İsrail, Lübnan, Ürdün, Libya, Ukrayna, Moldova, Tunus, Gürcistan, Beyaz Rusya, Ermenistan ve Azerbaycan olarak belirlenmiştir (Karataş 2010).

1957'de Roma Antlaşması ile kurulan ve 1959'da başlatılan Avrupa Kalkınma Fonu (EDF), AB'nin Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkelerine ve denizaşırı ülkeler ve bölgelere (OCT) kalkınma yardımı sağlayan ana kaynaktır (Anonim 2018m). EDF'den faydalananların çoğu düşük gelirli ülkelerdir, ancak bazıları (Karayip ülkeleri, Nijerya, Botsvana) gibi orta gelirli ülkelerdir (Kitt 2010). EDF genel bütçesinin %12'sine karşılık gelen ve 2008-2013 yıllarını kapsayan AKP ile işbirliği sağlamak için toplam 2.7 milyar Euro tahsis edilmiştir (Anonim 2018l). Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerine yapılan mali yardımların tutarı 2000 yılına kadar olan dönemde yaklaşık 46,5 milyar ECU'dür. 2000-2006 yılları arasındaki dönemde 15,2 milyar Euro yardım sağlanmış ve 2007-2013 yılları için 22,7 milyar Euro'luk bütçe tahsis edilmiştir (Özcan 2008). 2014-2020 dönemi için 11. EDF'nin toplam finansal kaynakları 30,5 milyar Euro'ya ulaşmıştır (Anonim 2018n).

4.4.3.b. Merkezi ve doğu avrupa ülkeleri (MDAÜ)

AB ile MDAÜ arasındaki ilişkiler soğuk savaşın sona ermesinden sonra hızlanmıştır. Berlin Duvarının 1989 yılında yıkılmasından sonra AB ile MDAÜ arasında başlayan diplomatik ilişkiler, Bulgaristan, Estonya, Macaristan, Letonya, Slovenya, Eski Çekoslovakya, Litvanya, Polonya ve Romanya ülkeleri arasında Ticaret ve İşbirliği Anlaşmaları'nın imzalanmasıyla devam etmiştir. Daha sonra AB ile ilişkilerinin temelini oluşturan Ortaklık Anlaşmaları yapılmıştır. 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi'yle MDAÜ'ler genişleme kapsamına alınmıştır. 2002 tarihinde Kopenhag Zirve tarihi itibarıyla Birlik üyesi on aday ülke ile müzakereleri tamamlamıştır. Daha sonra Nisan 2003 tarihinde on beş Birlik üyesi ülke ile on aday ülke aralarında Birliğe Katılım Anlaşması imzalanmıştır. 1 Mayıs 2004 tarihinde bu on yeni ülke Letonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Estonya, Litvanya, G. Kıbrıs, Malta, Slovenya Slovakya birliğe katılmıştır. Bulgaristan ve Romanya ise 1 Ocak 2007 tarihinde birliğin üyesi haline gelmişlerdir. AB'nin aday konumunda olan MDAÜ'lere yaptığı mali yardımların

temel amacı; MDAÜ'lerin gerekli reformları yerine getirmelerine yardımcı olmak ve piyasa ekonomisine geçiş süreçlerini hızlandırmaktır. AB, MDAÜ'lere yaptığı mali yardımları; PHARE, ISPA ve SAPARD programları aracılığıyla yapmıştır. AB'nin SAPARD, PHARE ve ISPA programları yardımıyla MDAÜ'lere 1990_2006 yılları arasındaki dönemde toplam 29,3 milyar Euro tutarında yardım sağlanmıştır. 1990_2005 yılları arasındaki dönemde MDAÜ'lere AYB tarafından verilen kredi miktarı yaklaşık 28 milyar Euro'dur (Özcan 2008).

4.4.3.c. Akdeniz ülkeleri

Akdeniz Ülkeleri, kuruluşundan bugüne değin AB'nin en büyük önemi verdiği ülke gruplarından biri olarak öne çıkmış olup, AB ve Akdeniz Ülkelerinin mali işbirliğinin gerekçeleri için birçok sebep gösterilebilir. AB ile Akdeniz ülkeleri arasında ticari ortaklık 1960'larda imzalanan ayrıcalıklı Ticaret Anlaşmaları ile başlamış olup 1970 yıllarında mali ve ekonomik işbirliğini de içine alacak şekilde genişlemiş ve 1990 yılında Yeni Bir Akdeniz Politikasına Doğru adı altında konsey tarafından benimsenen bildirisi yeni bir aşamaya girilmiştir. Bu sayede Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın ana kriterleri belirlenmiştir. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ile bu ülkelerdeki ekonomik reformların desteklenmesi, özel yatırımlara teşvikin artması, bu ülke grubunun ürünlerine Birlik Pazarı'nın açık tutulması gibi konular benimsenmiştir. Bu bağlamda, uzun yıllar mali protokoller kanalıyla Akdeniz ülkelerine yönelik mali yardımlar 1992-1996 döneminde Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası adı altında yürütülmeye başlanmıştır. Akdeniz ülkelerine yapılan mali yardımlar Türkiye, İsrail, Suriye, Mısır, Fas, G.Kıbrıs, Lübnan, Tunus, Ürdün, Malta, Filistin, Cezayir, Yönetimi'ne verilmektedir. Güney Kıbrıs ve Malta, 2004 yılında AB'ye üye olmalarıyla birlikte mali yardımların kapsamından çıkmışlardır. Avrupa ile Akdeniz ortaklığı çerçevesinde sosyo-ekonomik yapıların reformuna yönelik mali yardım ve teknik destek önlemlerine dair MEDA I adı altında 23 Temmuz 1996 tarih 1488/96 sayılı Konsey Tüzüğü aracılığı ile yapılacak yardımın yasal dayanağı ve ilgili düzenlemeler yapılmıştır. AB, akdeniz ülkelerine yönelik olarak MEDA I programı kapsamında 1995-1999 döneminde 3060 milyon Euro'luk yardım taahhüdünde bulunmuştu. Bu çerçevede

ilgili tüzük karşılaşılan sorunlar dikkate alınarak daha etkin bir işleyiş mekanizmasının sağlanması için 27 Kasım 2000 tarih ve (EC) 2698/2000 sayılı Konsey Tüzüğü ile getirilen değişiklik neticesinde MEDA II programı oluşturulmuştur. AB, Akdeniz ülkelerine yönelik olarak MEDA II programı kapsamında 2000-2006 döneminde 4647 milyon Euro'luk yardım taahhüdünde bulunmuştur (Yücel 2009). AYB'den 6.400 milyar Euro'luk ödenek ayrılmıştır (Özcan 2008).

Çizelge 4.22. Akdeniz Ülkeleri MEDA I ve MEDA II Taahhüt ve Ödenekler (1995-2006) (Yücel 2009)

	MEDA I		MEDA II		Genel Toplam	
	1995-1999		2000-2006		MEDA I+MEDA II	
	Taahhüt	Ödeme	Taahhüt	Ödeme	Taahhüt	Ödeme
Cezayir	164	30	339	142	503	172
Mısır	686	157	592	695	1278	852
Ürdün	254	108	331	345	585	454
Lübnan	182	1	133	182	315	183
Fas	660	128	980	917	1 640	1 045
Suriye	101	0	180	91	281	91
Tunus	428	168	517	489	946	657
Filistin	111	59	522	486	633	546
İkili Anlaşmalar	2 586	651	3 595	3 349	6 182	4 000
Bölgesel İşbirliği	471	223	1 052	712	1 483	934
TOPLAM	3 057	874	4 647	4 061	7 665	4 934

2000_2006 döneminde Akdeniz ülkelerine destek sağlayan MEDA kaldırılmıştır ve 2007_2013 döneminde, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (European Neighbourhood and Partnership Instrument -ENPI) oluşturulmuştur. 2007_2013 mali plan dönemi için destekler ENPI kapsamında yapılacak olup, ENPI kapsamında 2007_2013 mali plan dönemi Birlik bütçesinden karşılanması düşünülen miktar yaklaşık olarak 12 milyar Euro olarak belirlenmiştir (Yücel 2009).

4.4.3.d. Bağımsız devletler topluluğu ülkeleri

1991 tarihinde Rusya Federasyonu, Belarus, ve Ukrayna Devlet Başkanları Minsk kenti yakınındaki Belovejsk isimli yerde çok çekişmeli geçen görüşmeler sonunda, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran antlaşma olan Belovejsk Antlaşması imzalamıştır (Hüseynov 2003).

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri; Kazakistan, Ermenistan, Rusya Federasyonu, Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova Kırgızistan, ülkeleridir. Bu devletlere yapılacak yardımlar TACİS (Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım) fonu aracılığıyla yapılmaktadır. TACİS Programı'nın, ortaklığın ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi, piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş konularını gerçekleştirmek gibi bazı hedefleri vardır. Birlik 1991_1997 tarihleri arasında TACİS kapsamında Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelere 3.286 milyon ECU civarında mali yardım sağlanmıştır. 2000_2006 tarihleri arasında nükleer güvenlik, altyapı ağları, yapısal, ekonomi, hukuki, mevzuat ve idari reformlar ve çevrenin korunması çerçevesinde yeni TACİS Programı kabul edilmiştir (Şahin 2007).

4.4.3.e. Asya ve Latin Amerika ülkeleri

AB, Asya ve Latin Amerika ülkelere daha çok gıda yardımları şeklinde mali yardım yapmaktadır. 1976-2000 yılları arasındaki dönemde, Birlik ile on dört Asya ülkesi arasındaki işbirliği kapsamında 3,75 milyar Euro tutarında mali yardım yapılmıştır. Latin Amerika'ya aynı dönemde yapılan yardım miktarı yaklaşık 1 milyar Euro civarında olmuştur. İspanya ve Portekizin AB'ye üye olmalarının ardından Latin Amerika ülkeleri ile yapılan mali işbirliğinin boyutlarında ciddi oranlı büyüme sağlanmıştır (Özcan 2008).

4.5. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Sağladığı Mali Yardımlar

1958 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmasından kısa bir süre sonra 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye'de Birliğe üye olmak için başvuruda bulunmuştur (Anonim 2017e). Türk politikacılarına göre, Türkiye'nin uzun vadede Avrupa'ya entegre olma isteği için Birlik önemli bir adımdı (Roswitha 1990). AET ve Türkiye arasında 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'ye Ankara Anlaşması gereği gelişim aşamaları öngörülen dönemler belirlendi fakat 14 Nisan 1987 tarihinde tamamlanmasını beklemeden, üyelik başvurusunda bulunmuştur. Daha sonra Ülkemiz ile AET arasında 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanarak hazırlık dönemi bitmiş ve geçiş dönemi koşulları oluşturulmuştur. Katma Protokol 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Bundan sonraki önemli görüşmelerden biri olan Gümrük Birliği görüşmesi 1 Ocak 1996 tarihinde AB ile Türkiye arasında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin adaylığı 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde resmen onaylanmıştır. 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'nde belirlenen Türkiye'nin siyasi kriterleri AB standartlarına ulaştığı kararı ile 2005 yılında müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. Ayrıca kararın alındığı gün basın açıklaması yapılarak Türkiye adına Müzakere Çerçeve Belgesi yayımlanmıştır. AB ile Türkiye'nin 46 yıllık geçmişi önemli bir süreci tamamlayarak yeni bir döneme girmiştir (Anonim 2017e).

AB ve Türkiye arasında günümüze kadar olan mali ilişkilerde bazen hızlandı, bazen durakladı, bazen ise donma noktasına gelmiştir. AB ile Türkiye arasındaki mali ilişkileri, adaylık öncesi ile adaylık sonrası dönem biçiminde ikiye ayrılarak, açıklamak kolaylık sağlayacaktır (Başer 2008).

4.5.1. Adaylık öncesi dönem (1963-1999)

4.5.1.a. Gümrük birliği öncesi dönem (1964_1996)

Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye ile AB'nin resmen başlayan ortaklık ilişkisi sürecinden Gümrük Birliği'ne kadar ki dönemde (1964-1995) yapılan mali yardımlar, mali protokoller çerçevesinde yapılmıştır. AB, Türkiye'nin ekonomik yapısının hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamak ve ortaklıktan antlaşması gereği yapması gereken yükümlülükleri uygulayabilmesi için Ülkemiz'e mali yardım yapmayı taahhüt etmiştir (Yeğen 2009).

1996 tarihinde imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'na kadar geçen zamanda Türkiye için 4 Mali Yardım Protokolü oluşturulmuştur. Yapılan yardımların asıl amacı, Türkiye ekonomisinin kalkınmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktır (Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005).

1. Birinci mali protokol (1964_1969)

AB Birinci Mali Protokol'de 175 milyon ECU'lük destek sağlamıştır. Yardımlar daha çok özel sektörden ve kamu sanayisi ile altyapı projelerine destek verilmiştir. Birinci Mali Protokol çerçevesinde yapılan yardımlar ve projeler Çizelge 4.23'de gösterilmiştir (Gençkol 2003).

Çizelge 4.23. Birinci mali protokol kapsamında sağlanan mali yardımlar (Kredi, ECU)
(Gençkol 2003)

Proje	Kredi
Kosova II	5 000 000
Seka-Çaycuma	10 300 000
Keban Barajı	30 000 000
Gedik Sulama I	15 000 000
Gökçekaya barajı ve HES	7 300 000
Seka-Dalaman I	14 000 000
Samsun Azot	5 600 000
TCDD-Dizelizasyon I	11 000 000
Gökçekaya-İzmir Enerji Nakil Hattı	7 600 000
Bağaz Köprüsü	20 000 000
Petkim-Kauçuk I	9 290 000
Keban Ek finansmanı	10 000 000
Kamu Kesimi Proje Toplamı	145 090 000
Özel sektör Projeleri	
Çelik Halat ve Tel Sanayi	1 500 000
Taç Tekstil	190 000
Arçelik-Emaye	245 000
Mannesman-Sümerbank Boru Projesi	430 000
Şişe-Cam fabrikası Tevsii Projesi	2 125 000
Güney Sanayi	400 000
Türk Prelli	500 000
Sifaş İplik	1 300 000
Mensucat Santrali	720 000
Kadro Antlaşmaları (24 adet)	22 500 000
Özel Sektör Projeleri toplamı	29 910 000
1. Mali Protokol Toplamı	175 000 000

2. İkinci mali protokol (1971_1977)

1970 yılında imzalanan Katma Protokol ile 175 milyon ECU topluluk bütçesinden, 25 milyon ECU Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kredilerinden olacak şekilde toplam 200 milyon ECU kredi yardım sağlanmıştır. 1973 yılında ilk genişlemeyle Birliğe üye olan İrlanda, İngiltere ve Danimarka'nın ikinci protokol'e ne kadar katkı sağladıklarını tespit edebilmek için tamamlayıcı protokol imzalanarak 47 milyon ECU'lük kredinin Türkiye'ye verilmesi belirtilmiştir (Karluk 2005).

Çizelge 4.24. İkinci mali protokol kapsamında sağlanan mali yardımlar (Kredi, ECU) (Gençkol 2003)

Proje	Kredi
Petkim Kauçuk	6 400 000
TCDD-Elektrifikasyon	4 350 000
THY-F28 Alımı	8 650 000
TCDD-Dizelizasyon	23 500 000
Gedik II	10 000 000
Berdan	11 000 000
Afşin-Elbistan I	58 000 000
Afşin-Elbistan II	19 000 000
Seka-Akdeniz I	5 000 000
Seka-Akdeniz II	6 300 000
On Yatırım I	2 000 000
On Yatırım II	1 015 000
TSKB 1973 Global Kredi	14 785 000
SYKB 1976 Global Kredisi	5 000 000
Özel koşullu kredi Toplamı	175 000 000
TSKB 1974 Global Kredi	20 000 000
TSKB 1974 Global Kredisi	5 000 000
AYB Öz kaynaklarından Elde Edilen Krediler Toplamı	25 000 000
2.Mali Protokol Toplamı	200 000 000
Ek Protokol	
İletim Hatları(TEK)	17 000 000
Özlüce Barajı(DSİ)	30 000 000
Ek Protokol Toplamı	47 000 000

Alt yapı projelerine 175 milyon ECU tutarından kredi ayrılmıştır. Ödemesiz süresi sekiz yıl olan 30 yıl vadeli kredilerin faiz oranı %2,5'tur. Tahsis edilen miktarın 155 ECU'sü kamu sektörü için, 20 milyon ECU'sü özel sektör kredilerine ayrılmıştır (Karluk 2005).

3. Üçüncü mali protokol (1979-1982)

Üçüncü Mali Protokol çerçevesinde Ülkemize 90 milyon ECU'sü AYB kredi havuzundan, 220 milyon ECU'sü Birlik bütçesinden olacak şekilde 310 milyon ECU yardım yapılmıştır. 250 milyon ECU kamu altyapı projelerine ayrılan desteklerin 60 milyon ECU'sü özel sektör projeleri için kullanılmıştır (Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005).

Çizelge 4.25. Üçüncü mali protokol kapsamında sağlanan mali yardımlar (Kredi, ECU) (Gençkol 2003)

Proje	Kredi
Seka-Akdeniz	16 000 000
Seka-Dalaman	4 000 000
TSKB 1979 (A) Global Kredisi	15 000 000
STKB 1979 (A) Global Kredisi	5 000 000
TSKB 1979 (B) Global Kredisi	30 000 000
STKB 1979 (B) Global Kredisi	10 000 000
İletim Hatları	10 000 000
AYB Öz kaynaklarından Elde Edilen Krediler Toplamı	90 000 000
Özel Koşullu Krediler	
Seka-Akdeniz	10 000 000
Keban Hes	36 000 000
Afşin Elbistan	75 000 000
Karakaya	85 000 000
Yük tevzii	14 000 000
Özel koşullu kredi Toplamı	220 000 000
3.Mali Yradım Toplamı	310 000 000

4. Dördüncü Mali Protokol (1982_1986)

Dördüncü Mali Protokol kapsamında 600 milyon ECU'lük mali yardım yapılması taahhüt edilmiştir. Bu yardımın 375 milyon ECU'sü Birlik bütçesinden, 225 milyon ECU'sü ise AYB kredi havuzundan sağlanması öngörülmüştür. Bu Protokol Yunanistan vetosuna takılarak Konsey'in onayından geçemediğinden ötürü 1980 yılında dondurulması kararı alınmıştır. Bu protokol AB ile Türkiye arasında imzalanan son protokol olmuştur (Yeğen 2009).

5. Özel İşbirliği Fonu (1980)

1980 yılında acil olarak Özel İşbirliği Fonu hazırlanarak Ülkemiz'in kötü giden ekonomisinin düzeltilmesi amaçlanmaktadır. Topluluk bütçesinden hibe şeklinde sağlanacak mali yardımın toplamı 75 milyon ECU'dür. 1980 yılında Ülkemizde yaşanan askeri müdahale sebebiyle taahhüt edilen bu fonun 29 milyon ECU'sü askıya alınmıştır. Özel Eylem Programı çerçevesinde 1987 tarihinde kullanılmaya başlanmıştır. Projeler enerji, çevre, eğitim, sağlık, turizm, yerel yönetimler ve madencilik alanlarına destek sağlamaktadır (Başer 2008).

Çizelge 4.26. Özel işbirliği fonu yardımları (Gençkol 2003)

Proje	Kredi
1-Beyazarı-Linyit(TKII)	22 000 000
Soma-tunçbilek	16 000 000
Linyit arama(MTA)	8 000 000
1981 Yılı Tahsisleri	46 000 000
II-Batı Anadolu Jeotermal Etüdü (MTA)	8 000 000
Sıtma ile Mücadele (Sosyal Yrd. Bak. ve Sağlık)	1 500 000
AET İş Haftası Toplantısı (DPT)	500 000
1988 yılı Tahsisleri	10 000 000
III-Çeşitli Alanlarda Yirmi Yedi Küçük Proje	19 000 000
Genel Toplam	75 000 000

6. Körfez savaşı dolayısıyla verilen krediler

Körfez Savaşı'nın etkilerinden en çok zarar gören ülkelerinden Türkiye için 175 milyon ECU'lük faizsiz kredi imkânı sağlanmıştır (Efe 2017)

7. İdari İşbirliği

İdari İşbirliği Fonu 1993-1995 yılları arasında Jean Monnet bursları, Ortak Tarım Politikası ve AT Ticaret Politikası eğitimleri, mevzuat uyumu, gümrük görevlisi eğitimi, sosyal konularda işbirliği ve mini iş haftası gibi konularda yürütülecek projelere mali yardım sağlamaktadır. Toplam 6 milyon Euro kaynak ayrılmıştır ve bu da 3 Milyon Euro'luk olacak şekilde iki kısımda ödenmiştir (Yeğen 2009).

Çizelge 4.25'de AB ile mali ilişkilerimizin başladığı 1964 yılı ile Gümrük Birliği öncesi dönemi kapsayan 1995 yılı arasında Türkiye'ye sağlanan mali destekler toplu olarak gösterilmektedir.

Çizelge 4.27. Gümrük Birliği Öncesinde Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardımlar (Milyon ECU) (Gençkol 2003)

Protokol	Dönemi	Toplam Tutar	Kolaylıklılı Kredi/Hibe		Piyasa şartlı kredi
			Miktar	Özellikleri	
1. Mali Protokol	1964-1969	175	175	30 yıl Vadeli, Ödemesiz 7 yıl	
2. Mali Protokol	1973-1976	220	195	Altyapı için	25
Tamamlayıcı Protokol	(1986)	47	47	30 yıl Vadeli, Ödemesiz 8 yıl	
3. Mali Protokol	1979-1981	310	220	40 yıl Vadeli, Ödemesiz 10 yıl	90
Özel İşbirliği Fonu	1980	75	75	Hibe	
1993 AB Bütçesi İdari İşbirliği fonu		3	3	Hibe	
4. Mali Protokol (Dondurulmuştur)	1982-1986	600	375	50 milyon Hibe: Kolaylıklılı kredi: 325 milyon	225
Toplam	1964-1995	830	715		115

1964-1996 yılları arasındaki dönemde, Türkiye için toplam 830 milyon ECU civarında mali yardım yapılması taahhüt edilmiştir. Bu yardımın 78 milyon ECU'lük kısmı hibe şeklinde yapılmış 752 milyon ECU'sü ise kredilerden oluşmaktadır (Gençkol 2003).

4.5.1.b. Gümrük birliği sonrası dönem (1996-1999)

Gümrük Birliği sonrası dönem, Ülkemizin 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile 1999 yılında Helsinki Zirvesi sonrası aday ülke statüsü kazanmasına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Gümrük Birliği sonrası dönemde Birliğin yapmış olduğu mali yardımlar, Ülkemiz'in Gümrük Birliği'ne girmesi sonucu oluşan sıkıntıların çözümüne yönelik yardımlardan oluşmaktadır. Gümrük Birliği sonrası dönemdeki kaynaklar, ortak ticaret politikasına çerçevesinde Türkiye'nin uyumu için rekabet şartlarına adapte olabilmelerini sağlamak, altyapının geliştirilmesi ve oluşacak ekonomik farkların azaltılması sağlamak amacıyla yapılmıştır (Ceyhan ve Özcan 2016).

Gümrük Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'nin olumsuz koşullardan en az zararla çıkması için Birlik bütçesinden ve MEDA programından mali yardım yapılması kararlaştırılmıştır (Şahin 2007). Gümrük Birliği döneminde sağlanan yardımlar aşağıdaki çizelgede gösterilmektedir.

Çizelge 4.28. Gümrük birliği döneminde alınan yardımlar (Milyon ECU) (Gençkol 2003; Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005)

Yardım Kalemi		Miktar	Gerçekleşme	Açıklama
Komisyon Yardımı (Hibe)		375	-	Yunanistan Tarafından Bloke edilmiştir
YAP Kredi		400	339 5	Tamamlanmıştır
Özel AYB Kredileri		750	-	Fiiliyete Girmemiştir
Akdeniz ortaklık Programı	Hibe	375	376 4	MEDA Olarak Gerçekleşmiştir
	Kredi	700	205	EUROMED* olarak Gerçekleştirilmiştir.
Makro Ekonomik Yardım		200	-	Acil Durumlarda Kullanılacaktır.
Toplam		2 800	%33	1999 Yıl Sonu

*EUROMED (Avrupa-Akdeniz Ortaklığı)

AB Komisyonu tarafından hibe şeklinde yapılan bu yardım miktarı yaklaşık 375 milyon Euro'dur. Birlik bütçesinden sağlanacak olan bu yardım, 1996 tarihinden itibaren 5 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu kaynak, Yunanistan'ın vetosu sonucu kullanılamamıştır (Gençkol 2003).

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası Kapsamındaki Yardımlar, 1992-1996 tarihleri arasında Akdeniz ülkeleriyle ekonomik entegrasyonunun kuvvetlendirilmesi, bu ülke mallarının Birlik pazarına girişinin kolaylaştırılması, yatırımların teşvik edilmesi ve gerçekleşmesi ve Birlik gelişimine katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Türkiye, YAP çerçevesinde 339,5 milyon Euro tutarında proje için AYB kredisi kullanmıştır (Şahin 2007).

Gümrük Birliği'ne girmemizin kabulünden sonra, Türkiye'nin kullanması için 1996 tarihinden itibaren 5 yılı kapsayacak şekilde AYB tarafından 750 milyon Euro ek kredi yardımı yapılmıştır. Fakat AYB yönetim kurulunda oybirliği sağlanamadığı için, program uygulamaya geçirilememiştir (Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005).

1996–1999 mali yardımları döneminde MEDA Programı çerçevesinde Türkiye'ye 55 proje için 376 milyon Euro yardım kaynak tahsis edilmiştir. Birlik üyesi olmayan Akdeniz ülkelerine mali yardım sağlamak amacıyla Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi vermesi için oluşturulan EUROMED çerçevesinde, Ülkemize 1997_1999 tarihleri arasındaki dönem için 205 milyon Euro civarında kredi tahsis edilmiştir (Anonim 2016f). Makroekonomik yardımlar ve acil durumlar için 200 milyon Euro destek taahhüt edilmesine rağmen kullanılmaya ihtiyaç duyulmamıştır (Yıldız ve Yardımcıoğlu 2005).

Türkiye'ye 1996_1999 yılları arasındaki dönemde uyuşturucuyla mücadele çalışmaları için 760 bin Euro yardım sağlanmıştır. Ayrıca 1992_1998 yılları arasında aile planlaması ve nüfus politikaları çalışmaları için 3,3 milyon Euro, 1992_1999 yılları arasında, Kalkınmakta Olan Ülkeler ve Life–Üçüncü Ülkeler de Çevre Programları çerçevesinde 4,92 milyon Euro mali yardım almıştır. Bunların yanında 1994_1998

yılları arasında AIDS ile mücadele çalışmaları için 682 bin Euro ve şap hastalığının önüne geçilmesi için 230 bin Euro tutarında yardım almıştır (Çamur vd 2014).

4.5.2. Adaylık sonrası dönem (1999 ve günümüz)

1997 yılında gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi sonrası Türkiye siyasi ilişkilerini askıya almıştır. 11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Başkanlık Bildirgesi'nde Türkiye, birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülke olarak resmen ilan edilmesiyle beraber ilişkiler yeni bir döneme girmiştir (Aykın ve Gürsoy 2011).

Türkiye'nin adaylık döneminde aldığı yardımları, Katılım Öncesi Mali Yardım Dönemi (2000-2006), IPA dönemi (2007-2013) ve IPA II (2014-2020) dönemi şeklinde 3 kısımda incelemek kolaylık sağlayacaktır (Ceyhan ve Özcan 2016).

4.5.2.a. Katılım öncesi mali yardım dönemi (2000-2006)

Türkiye diğer aday ülkelerin yararlanmış olduğu PHARE, SAPARD, ISPA ve CARDS mali yardımlarından faydalanmayı beklerken Birlik bu yardım programlarının bütçe programlarının kesinleştiğini ve değiştirilemez olduğunu açıklamışlardır (Gençkol 2003).

Diğer aday ülkelerin yararlandığı yardımlardan yararlanamayan Türkiye için 2001 yılında onaylanan ve 2002 yılında yürürlüğe konan Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük'ü oluşturulmuştur. Bu Tüzük uyarınca Türkiye'ye yapılması planlanan mali yardımların hukuki temeli belirlenmiş ve yapılacak yardımların tek çatı altında toplanması sağlanmıştır (Çokgezen ve Yıldırım 2007).

Türkiye 2000-2006 döneminde bir Akdeniz ülkesi olarak Avrupa Akdeniz İşbirliği Programı'na dahil edilmiştir. Bundan dolayı, bu süreçte yapılan mali yardımları, 2000-2006 yılları arasında Avrupa Akdeniz İşbirliği (MEDA II) ve 2001-2003 yılları arasında

Katılım Stratejisi Programları ile Deprem Yardımları gibi programlar dahilinde yardımlar almıştır (Demir 2009).

2000_2006 yılları arasında Türkiye'nin almış olduğu mali yardımlar Çizelge 4.29'da gösterilmiştir.

Çizelge 4.29. Türkiye'ye yönelik katılım öncesi mali yardım (2000-2006) (Milyon Euro) (Karataş 2010)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
209	219	126	144	236	276	450	1 660

AB, Ülkemize 7 yıllık süreçte toplam 1,7 milyar Euro yardım yapılmasını taahhüt etse de sözleşmeye bağlanan miktar 1,3 milyar seviyesinde kalmıştır (Karataş 2010).

4.5.2.b. IPA dönemi mali yardımları (2007_2013)

IPAAvrupa Birliği'ne aday statüsündeki ülkelere ve potansiyel aday statüsündeki ülkelere, ekonomik farklılıkları en aza indirmek ve AB Müktesebatı'na uyumu sağlamak amacıyla geliştirdiği bir mali yardımaracıdır.Bu araç AB'ye üye olmasürecinde ülkelerin duyulan ihtiyaçlarına göre oluşturduğu projelere verilen mali yardımlardır. IPA'nın daha önceki mali programlardan farkı, daha önceki mali yardımlar yalnızca proje odaklı yaklaşım sergilerken IPA esasen programlama yaklaşımli yürütülen bir uygulamadır.2007_2013 yılları arasındaki dönem için aday ve potansiyel aday bütün ülkelere IPA kapsamında 11,5 milyar Euro mali yardım taahhüt edilirkenTürkiye'ye en fazla görünsede nüfus dikkate alındığında kişi başına düşen yardım açısından en az alan ülke olarak 4,87 milyar Euro mali yardım ayrılmıştır (Ceyhan ve Özcan 2016).

IPA kapsamında Türkiye'ye yapılması öngörülen mali yardımlar belirlenen ihtiyaç konularının tümünde istenilen seviyede bir değişim yapılabilmesi için yeterli olmayacaktır. Bu sebepten ötürü IPA yardımlarını yüksek başarı seviyesine ulaşması

için uygulamaların sektörel ve coğrafi alanlara odaklanmalıdır. Ayrıca bunlarla beraber Türkiye bölgesel farklılıklarını azaltmak için kendi öz kaynaklarından yararlanmak zorundadır (Efe 2017).

Çizelge 4.30. IPA I Dönemi (2007_2013) Türkiye Mali Yardım Miktarı (Milyon Euro) (Anonim 2017f)

Bileşen	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
1-Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal yapılanma	256 7	256 1	239 6	217 8	231 3	227 5	238 5	1667 5
2-Sınır Ötesi İşbirliği	2 1	2 9	3 0	3 1	5 1	2 2	2 2	20 6
3-Bölgesel Kalkınma	167 5	173 8	182 7	238 1	193 4	356 1	366 9	1778 4
4-İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50 2	52 9	55 6	63 4	77 6	83 2	91 2	474 1
5-Kırsal Kalkınma	20 7	53 0	85 5	131 3	172 5	187 4	204 2	854 6
Toplam	497 2	538 7	566 4	653 7	779 9	856 3	903 0	4795 2

Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi (MIPD)’ne göre Türkiye 3’er yıllık dönemler şeklinde (2009_2011 ve 2011_2013) belirlenmiş yapıya göre destek almıştır. Buna yapıya göre, 2009_2011 tarihleri arasında verilmek üzere taahhüt edilen miktar 2 milyar Euro ve 2011_2013 tarihleri arasında verilmek üzere tahsis edilen miktar ise 2,62 milyar Euro’dur. 2007_2013 IPA dönemi için toplam yapılacak yardım miktarı 4,8 milyar Euro olmuştur (Özdoğan 2014).

Birinci bileşen Geçiş Dönemi Desteği, Türkiye’nin AB’ne uyumu için, girişimcilik ve yenilikçilik anlayışının yerleşmesine odaklanmış ve kamu kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının, işletmelerin ve vatandaşların bu projelere katılması sağlanmıştır. İkinci bileşen çerçevesinde Bulgaristan ile Türkiye Karadeniz Havzası Programı, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI), Sınır Ötesi İşbirliği Programına katılması sağlanmıştır. Bulgaristan’da Burgaz, Hasköy ve Yambol şehirleri ile Türkiye’de Kırklareli ve Edirne illerini kapsayan Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı kapsamında teklif edilen ve kabul edilen 10,6 milyon Euro maliyetindeki projeler

desteklenmiştir. Üçüncü bileşen Bölgesel Kalkınma Bileşeni üç Operasyonel Programı destekleyecektir. Bunlar; çevre, ulaşım ve bölgesel rekabet edebilirlik konularından oluşmaktadır. Çevre Operasyonel Programı kapsamında başlıca öncelikler katı atık ve su yönetimi sektörlerinde sağlanmıştır. Ulaşım Operasyonel Programında öncelik demiryollarına, TEN (M) bağlantılarına ve çok modlu taşımaya verilmiştir. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı'nda öncelikler iş yatırımını desteklemek, KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) rekabetini artırmak ve teknolojik temellerini yükseltmek olarak belirlenmiştir. Dördüncü bileşen, daha fazla insanı istihdama çekip istihdamda tutmak, insan sermayesine olan yatırımı artırmak, işçilerin uyum sağlama becerisini artırmak ve katılımcı iş piyasasını teşvik etmeyi kapsayan başlıca üç müdahale alanını ele alan tek bir Operasyonel Programı (OP) destekleyecektir. Beşinci bileşen Kırsal Kalkınma kapsamında alternatif tarım işletmeleri, üreticileri, üretici birliklerine ve kooperatifleri ile gıda, hayvancılık, balıkçılık, tarım hibe programları ile mali yardım sağlamaktadır. Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı'nda belirlenen önceliklere göre kullanılmaktadır (Anonim 2007; Özdoğan 2014).

4.5.2.c. IPA II dönemi mali yardımları (2014_2020)

2007_2013 IPA döneminin bitmesinin ardından AB, 2014_2020 yılları arasında yürütülmesi düşünülen ikinci dönemi oluşturmuştur. IPA II mali perspektifte yapılacak olan yardımların şekli ve miktarında değişiklikler yapılmıştır. Daha iyi planlanıp programlanması düşünülen IPA II dönemi için başlangıçta AB tarafından sağlanacak desteklerden faydalanan her bir ülke için yedi yıllık strateji belgeleri hazırlanması istenmiştir. Bu ülkeler kendi kalkınma programlarını hazırlarken dikkat etmeleri gereken konu, IPA kapsamında belirlenen kriterlere göre hareket etmeleri gerekmektedir. Bu dönem Birliğe aday ve potansiyel aday ülkeler için IPA II programı kapsamında 11,7 milyar Euro civarında mali yardım ödemeyi taahhüt etmiştir. Bu tutarın 4,45 milyar Euro'luk miktarından Türkiye'nin faydalanması düşünülmektedir. Bir önceki mali planda olduğu gibi IPA II mali perspektifinden en çok malidesteği alacak aday ülke Türkiye'dir (Ceyhan ve Özcan 2016).

2014-2020 IPA II mali yılı AB'nin mali yardım modelinin temel yapı taşı olan Uyum Politikası ile benzer niteliktedir. AB, IPA II mali yardım planı ile hedefi aday ülkeleri kendi uyum ve bölgesel politikalarına yaklaştırmayı hedeflemektedir. IPA I döneminde bileşen yaklaşımı oluşturulan yapı IPA II döneminde sektörel programlama yaklaşımına bırakmıştır. Böylece AB politikaları ile ulusal politikaların yakınlaşmasını sağlamak, ulusal düzeyde sahiplenmeyi artırmak ve tek bir bütçe çerçevesi oluşturmayı amaçlanmaktadır (Dinç 2014).

Çizelge 4.31. IPA II Dönemi Türkiye için fon tahsisatı (Milyon Euro) (Anonim 2018o)

Türkiye	2014	2015	2016	2017	Toplam 2018_2020	Toplam 2014_2020
1-AB Üyelğine Geçiş Süreci ve Kapasite	355 1	196 6	240 3	137 2	652 2	1 581 4
Demokrasi ve Yönetim	540 2				416 3	956 5
Hukukun Üstünlüğü ve Haklar	388 9				236 0	624 9
2-Sosyo-ekonomik ve Bölgesel Gelişim	155 8	265 8	247 0	261 4	595 3	1 525 3
Çevre	297 1				347 5	644 6
Ulaşım	386 0				56 8	442 8
Enerji	59 0				34 4	93 5
Rekabetçilik ve Yenilikçilik	187 8				156 6	344 4
3. İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	37 4	62 9	65 9	68 9	199 9	435 0
Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar	235 1				199 9	435 0
4.Tarım ve Kırsal Kalkınma	72 0	100 9	77 0	158 1	504 2	912 2
Tarım ve Kırsal Kalkınma	408 0				504 2	912 2
Genel Toplam	620 4	626 4	630 8	636 4	1 940 0	4 453 9

IPA yardımları çerçevesinde temel finansman önceliklerini gösteren belge olan Türkiye İçin Endikatif Strateji Belgesi (2014_2020), Komisyon tarafından 26 Ağustos 2014 tarihinde kabul edilmiştir. Toplam 7 yıllık tahsisatımız 4,453.9 milyon Euro'dur ve buda Strateji Belgesi'nde yer almaktadır (Anonim 2017b).

Türkiye AB fonlarını kullanımı ile ilgili önemli deneyimler ve birikimler kazanmış olsa da, mali yardımlardan yeterince etkin bir şekilde yararlanamamaktadır. Pek başarılı olmadığı konusu komisyon tarafından yayımlanan ilerleme raporlarında konu edilmektedir. Komisyon 2014 yılında yüksek risk teşkil eden zamanında kullanılamayan IPA fonlarının 2015 yılında artış gösterdiğini vurgulamaktadır (Aytuğ 2016)

Aşağıdaki çizelgede birlik fonlarından yeterince etkin kullanamadığını kanıtlar niteliktedir. IPA öncesi dönemde tahsis edilen 1.271,88 milyon Euro'nun 1.017,29 milyon Euro'sunu alabilmiştir. IPA I döneminde de durum aynı olmuştur. IPA II dönemin yarısını bitirdiğimiz şu günlerde 20 sözleşme imzalanmıştır. Bu da çok çok düşük seviyelerde kalmıştır.

Çizelge 4.32. IPA I-IPA II dönemi programlarına ilişkin finansal veriler (Anonim 2018u)

30.04.2018 Tarihine göre	Tahsis edilen Bütçe			Sözleşmeye bağlanan Tutar			Sözleşmelere Ödenen tutar			İmzalanan Sözleşme Sayısı
Program	AB Katkısı	Ulusal Katkı	Toplam Tahsil edilen bütçe	AB Katkısı	Ulusal Katkı	Toplam Sözleşmeye Bağlanan Bütçe	AB Katkısı	Ulusal Katkı	Toplam Sözleşmeye Ödenen Tutar	
IPA Öncesi	1 071 94	199 91	1 271 85	917 53	164 43	1 081 96	860 21	157 08	1 017 29	3238
IPA I-I. Bileşen	1 034 08	167 22	1 201 30	891 13	150 48	1 041 61	759 90	122 33	882 23	2387
IPA I-II. Bileşen	7 00	0 78	7 78	6 46	0 72	7,18	5 31	0 59	5 90	44
IPA II	577 62	68 46	646 08	51 51	8 81	60 32	20 27	3 78	24 05	20

*Tablodaki veriler Milyon Euro'dur

**IPA I-I. Bileşen (Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma), IPA I-II. Bileşen (Sınır Ötesi İşbirliği)

***IPA II Dönemi Programları'nın sözleşme imzalama süreci devam etmektedir

Birliğe aday bazı ülkelerin almış olduğu mali yardımlar ile Türkiye'ye yapılan mali yardımların istatistiksel boyutu yukarıda ki çizelge 4.33'de karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Çizelge 4.33. 2007 Yılına kadar bazı ülkelere yapılan hibelerin karşılaştırılması (Yeğen 2009)

Ülkeler	Dönem	Sağlanan net Hibe (Milyon Euro)	Yıl Başına (Milyon Euro)	Nüfusu (Milyon)	Yıllık Kişi Başına Hibe (Euro)
Türkiye	1963-2006 (43 yıl)	3 600	83 72	72	1 16
Yunanistan	1981-2006 (26 yıl)	87 500	3 365	10 5	320
İspanya	1986-2006 (21 Yıl)	118 750	5 654	40	141
2004 yılında Üye olan 10 Ülke	1990-2006 (17 yıl)	40 251	2 367	75	31 56
2007 yılında Üye Olan Romanya ve Bulgaristan	1990-2006 (17 yıl)	12 000	705	30	22 52

Yukarıdaki çizelge Türkiye'nin AB ile olan ilişkisinde ne derece haksızlığa uğradığını kanıtlar niteliktedir. Çok uzun yıllara dayanan Türkiye AB ilişkisi boyunca Türkiye birçok yardım almış fakat alınan yardımlar özellikle Birliğe yeni katılan üye ülkelerle kıyaslandığında farkın çok büyük olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği ile ilişkileri 1990 yılında başlamış 2004 yılında üye olmuş on ülke ile 2007 yılında üye olmuş Bulgaristan-Romanya ülkelerinin 17 yıllık kısa geçmişlerinde Türkiye'nin 43 yıllık geçmişinde aldığı mali yardımların çok üstünde yardım almışlardır. 2004 yılında üyelik kazanan 10 ülke 40.251 milyon Euro mali yardım sağlamış, 2007 yılında üye olan Bulgaristan ve Romanya 12.000 milyon Euro mali yardım almış, Türkiye ise 43 yılda 3.600 milyon Euro yardım almıştır. Kişi başına hibe miktarına bakıldığında Türkiye 1963_2006 yılları arası hesaplandığında yıllık kişi başına hibe miktarı 1.16 Euro olarak en düşük seviyede kalmıştır. Türkiye taahhüt edilen yardımları alamamış ve bu AB ile ilişkilerin yavaş ilerlemesinde neden olmuştur. Alınan yardımların büyük bir kısmında da 1999 yılında aday ülke statüsü kazanmasından sonra gerçekleşmiştir. Adaylık sürecindeki mali yardımlarda çok yetersiz kalmıştır ki Türkiye'ye bir aday ülke gibi değil de bir Akdeniz ülkesiymiş gibi yardımlar yapılmıştır. Türkiye'nin müzakere sürecinde olması sebebiyle mali yardımların üyeliğe yönelik gerekli alanlar da artırılacağı belirtilmiştir. AB'ne yeni üye olan ülkelerin adaylık döneminde almış oldukları yardımlar kıyaslandığında Türkiye'nin almış olduğu yardımlar konusunda haksızlığa uğramış olduğu görülmektedir (Yeğen 2009).

4.6. TRA1 Bölgesi AB Mali Yardımları

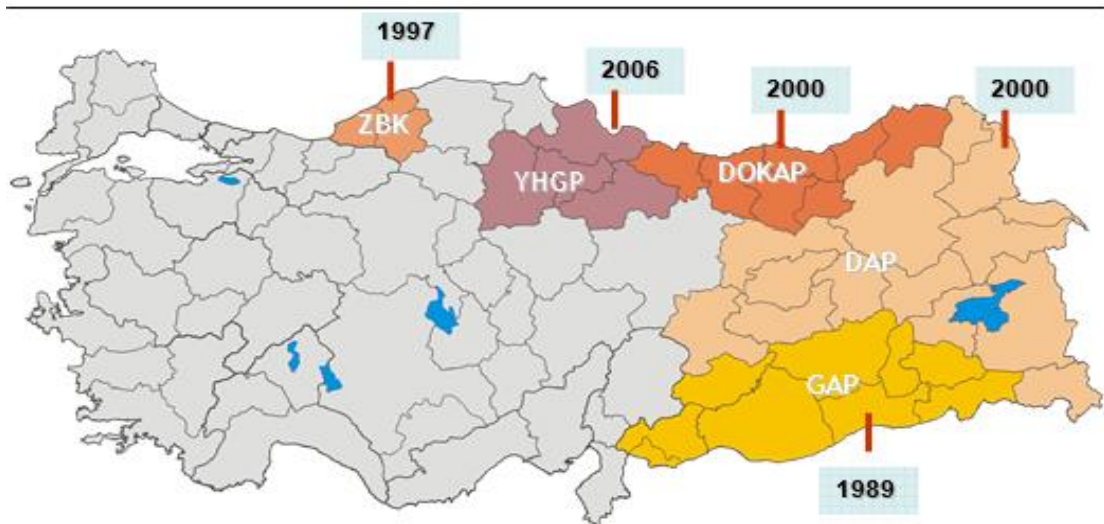
İlk olarak bölge kavramını tanımlarsak; kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip yönetim birimi şeklinde ifade etmek doğru olacaktır (İncekara ve Savrul 2011).

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farklar, AB'nin bütün ülkeleri için önemli bir problemdir. Bu problem, az gelişmiş devletlerde daha çok hissedilmektedir. Gelişmişlik düzeyi bakımından gelişmiş ve az gelişmiş devletler olduğu gibi, devletlerin kendi bölgelerinde de gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler bulunmaktadır. Devletlerin kendi içlerindeki bu gelişmişlik farkları gelişmişlik farkları birçok sosyo-ekonomik sorunlara sebep olmaktadır. Bu sebeplerden ötürü ülke genelinde bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik bütünleşme ve farklılıkları azaltmak için yeni arayışlara gidilmektedir (Akiş 2010).

AB ülkeleri arasında ve ülkelerin kendi bölgeleri arasında eşitsizlikler her dönem varolmaktadır. Avrupa Topluluğu'nun temellerini kuran 1957'deki Roma Anlaşması ile üye ülkelerin yaşam kalitesini artıracak birbirleri ile uyumu sağlayacak iyi işleyen ortak ve demokratik bir pazar oluşturulmak istenmiştir. Böylece tek bir piyasa tarafından sunulacak olan fırsatlardan tüm bölgelerin demokratik yararlanmasını sağlamaktır. Bu nedenle, AB zengin bölgeler ile fakir bölgeler arasındaki farkı azaltacak, geri kalmış bölgelerin diğerlerine yetişmeleri sağlayacak mali destekler sağlayacaktır (Reeves 2006).

AB'ne üye ülkelerin kendi bölgeleri arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak ve az gelişmiş bölgelerin Birlik fonlarından yararlanmalarını sağlamak amacıyla üye ülkeler kendi bölgeleme sistemi oluşturmuşlardır. Bölgeleme sisteminde amaç, bölgelerden gelen verilerin karşılaştırılarak bölgelerarası farkların belirlenebilmesi amaçlanmaktadır. Sistem, NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics) olarak adlandırılmaktadır (Acar 2008).

Türkiye AB'ne uyum süreci ile birlikte hızlı bir yapısal değişim sürecine girmiştir. Bu değişim sürecinde fiziki, sosyal ve kültürel kaynakların eşit bir şekilde değerlendirilerek bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması çalışmaları büyük önem kazanmıştır. Türkiye'de bölgesel politika, bölgesel kalkınma planları, küçük sanayi siteleri, kalkınma da öncelikli bölgeler, sektörel ve bölgesel yatırım teşvikleri ve organize sanayi bölgeleri aracılığı ile yürütülmektedir. Bu amaçla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından 1962 yılında Çukurova Bölgesi Planlama Projesi, 1963 yılında Doğu Marmara Bölge Planı, 1964 yılında Keban Planı, 1963-1964 yıllarında Zonguldak Bölge Planı, 1960-1965 yıllarında Antalya Planı, 1963-1969 yıllarında Ege Bölgesi Kalkınma Planı, 1989 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), 1997 yılında Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi (ZBK), 2000 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı (DOKAP), 2000 yılında Doğu Anadolu Kalkınma Planı (DAP) ve 2006 yılında Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) hazırlanmıştır. Şekil 4.7'de 1989 yılı ile 2006 yılları arasında yürütülmüş planlar gösterilmektedir. Türkiye AB bölgesel politikasına uyum kapsamında merkez ve bölge idarelerinde kurumsal yapının iyileştirilmesi, kamu mali yönetim reformu ve yerel idareler reformu gibi politikalar geliştirmiştir (Kayalak ve Kiper 2004; Elçi 2008).

Şekil 4.7. Bölgesel gelişim planları (Elçi 2008)

Bölgesel kalkınma, ulusal kalkınmaya temel oluşturmaktadır. AB İstatistik Bürosu (Eurostat), AB bölgesel istatistiklerde bir yapı oluşturmak için İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) geliştirilmiştir. Türkiye 1992’de yapılan Helsinki Zirvesi’nde aday bir ülke olduktan sonra üye ülkelerin yükümlülüklerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Uyum sağlamak açısından çeşitli konularda bölgesel istatistiklere gerek duyulmaktadır. Türkiye’de bu bağlamda adaylığın getirmiş olduğu şartları uygulayabilmek için ulusal program hazırlamıştır. 2001 yılında ulusal program gereği istatistiki bölgeler belirlenmiştir. İstatistiki bölgeleri belirlemek için İçişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Devlet İstatistik Enstitüsü görevlendirilmiştir. Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanması, 2001 yılında DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) ve TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) aracılığıyla oluşturulan İBBS raporu Bakanlar Kurulu’nun onayıyla 2002 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur (Şengül vd 2013).

AB üyelik sürecinde Ülkemizin yerine getirmek zorunda olduğu kriterlerden birisi İBBS’nin oluşturulmasıdır. İBBS’nin amacı bölgelerin sosyo-ekonomik analizinin yapılabilmesi, bölgesel politika planlarının hazırlanması ve Avrupa düzeyinde karşılaştırılabilir bölgesel istatistik verilerin üretilmesi olarak belirlenmiştir (Anonim 2018s).

İstatistiki Bölgelerin Tanımlanmasında Kullanılan Temel Etkenler

- Nüfus
- Bölgesel kalkınma planları
- Coğrafya
- İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
- Temel istatistiki göstergeler gibi faktörler göz önünde tutularak tanımlama yapılmıştır (Anonim 2018ö).

Türkiye’de illerin 3 düzey olarak belirlenmesi 2001 yılında hazırlanan İBBS sisteminde oluşturulmuş fakat idari birimler bulunmadığından düzey 1 ve düzey 2 bölgeleri komşu illerin gruplandırılması ile oluşturulmuştur (Öztürk 2009).

81 adet olan düzey 3 bölgesi nüfus, sosyo-ekonomik yapı, fiziki koşullar ve etnik yapı da göz önünde bulundurularak gruplanmış ve 26 adet alt istatistik bölge olan düzey 2 bölgeleri oluşturulmuştur. Son olarak da düzey 2 bölgeleri gruplandırılarak düzey 1 bölgeleri oluşturulmuştur (Taş 2006).

Düzey I; Düzey II’lerin gruplandırılması (12 adet)

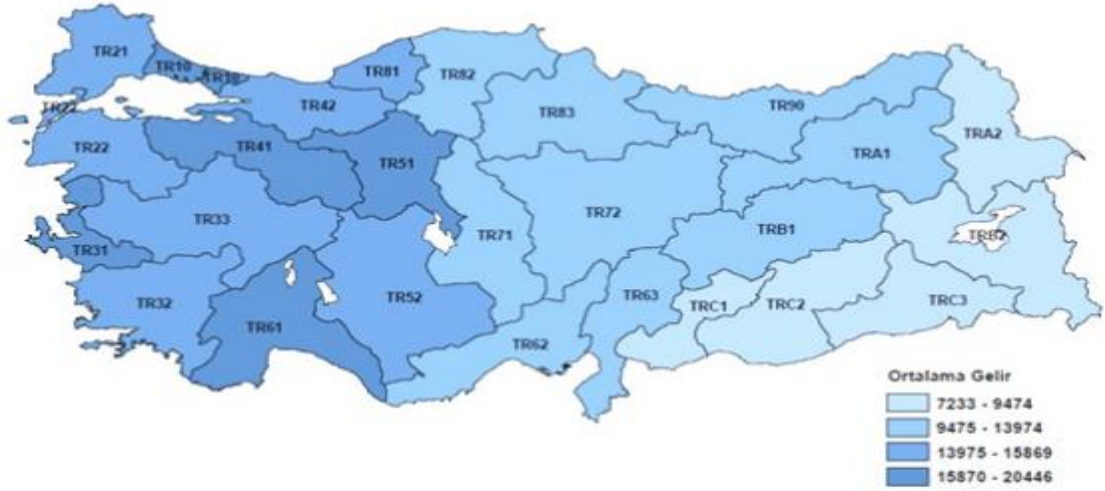
Düzey II; Sosyal, ekonomik ve coğrafik açıdan benzer komşu illerin gruplandırılması (26 adet)

Düzey III; İller (81 adet) (Anonim 2018p)

Şekil 4.8. Düzey I ve düzey II’lerin gruplandırılması (Anonim 2018ö)

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi düzel 1 bölgesi sosyo ekonomik açıdan birbirine yakın illerin gruplandırılmasıyla 12 adet oluşturulmuştur.

Şekil 4.9. Düzey II bölgesi gruplandırılması (26 adet) (Anonim 2016c)

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi, bölge kalkınması ve coğrafi açıdan birbirine yakın olması durumuna göre iller 26 düzey 2 bölgeye ayrılmıştır.

Çizelge 4.34. Düzey III; İller (81 adet) (Şengül vd 2013)

Kod	Düzey 1(12 Bölge)	Kodu	Düzey 2(26 alt bölge)	Düzey 3(81 il)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul alt Bölge	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli
		TR22	Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi	İzmir
		TR32	Aydın alt bölgesi	Aydın,Denizli,Muğla
		TR33	Manisa alt bölgesi	Manisa,AfyokK.,Kütahya,uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa alt bölge	Bursa,Eskişehir,Bilecik
		TR42	Kocaeli Alt Bölge	Kocaeli,sakarya,Düzce,Bolu,Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara alt bölgesi	Ankara
		TR52	Konya alt bölgesi	Konya,Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya alt bölgesi	Antalya,Isparta,Burdur
		TR62	Adana alt bölgesi	Adana.Mersin
		TR63	Hatay alt bölgesi	Hatay,K.Maraş,Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırklareli alt bölgesi	Kırklareli,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir
		TR72	Kayseri alt bölgesi	Kayseri,Sivas,Yozgat

Çizelge 4.34. (devam)

TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak alt bölge	Zonguldak,Karabük,Bartın
		TR82	Kastamonu alt Bölge	Kastamanu,Çankırı,Sinop
		TR83	Samsun alt bölgesi	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon alt bölgesi	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum alt bölge	Erzurum,Erzincan,Bayburt
		TRA2	Ağrı alt bölgesi	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya alt bölge	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli
		TRB2	Van alt bölgesi	Van,Muş,Bitlis,Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep alt bölg.	Gaziantep,Adıyaman,Kilis
		TRC2	Şanlıurfa alt bölge	Şanlıurfa,Diyarbakır
		TRC3	Mardin alt bölgesi	Mardin,Batman,Şırnak,siirt

2006 yılında yürürlüğe giren kanun ile kamu, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim arasında işbirliğini geliştirmek, bölgeler ile bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, kaynakların etkin ve yerinde kullanımını sağlamak, yerel dinamikler oluşturmak amacı ile Kalkınma Ajansları kurulmuştur (Anonim 2006). Kalkınma da alt birimden üst birime iletilen talepler göz önüne alınarak, yerel yönetimlerin katılımını sağlayarak, bilimsel araçlar yardımı ile oluşturulan kurumsal yapılanmalar Türkiye’de kalkınma ajansları olarak formüle edilmiştir (Elçi 2008).

2018 yılından itibaren Kalkınma Ajansları, Kalkınma Bakanlığı’nın yönlendirmesiyle Sonuç Odaklı Programlar hazırlamaya başlamıştır. Sonuç Odaklı Programlar kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek üzere, belirli bir sektör, tema veya mekânda kalkınma sonuçları elde etmek amacıyla alt program, proje ve faaliyetleri içeren, nitelikli analize dayanan, ilgili kurumlarla işbirliği halinde hazırlanan, ölçülebilir sonuç ve çıktı hedefleri olan orta vadeli programlardır. 2018 yılından itibaren ajansların tek başına kendi kaynakları ile projelere destek sağlamasından ziyade farklı kurumların kaynaklarının ortak amaçlar doğrultusunda kullanılması öngörülmektedir. Böylece bölgenin potansiyel arz eden sektör ve alanlarına odaklanma sağlanacak ve kurumlar arası etkileşimden sağlanan güç en üst seviyeye çıkarılacaktır.Yaklaşık on yıldır bölgelerde aktif bir şekilde faaliyet gösteren ajanslar, kaynaklarını bölge planlarında yer alan öncelikler doğrultusunda hazırlanan projelere tahsis etmiştir. Bu destekler

sayesinde ajansların bölgelerde tanınmasını sağlamış ve bölgelerde projecilik kültürünün gelişmesine katkı da bulunmuştur (Anonim 2018e).

Son yıllarda tarım sektörüne daha fazla destek sağlanması ve desteklemelerin kayıt altına alınması, üreticileri üretmeye, yeni teknolojiler kullanmaya ve daha etkin işletme planlaması uygulamaya yönlendirmiştir. Bu durum tarımsal üretimin artmasına neden olmuştur. Tarımsal desteklerin istikrarlı devam etmesi tarımsal üretimin artmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilemeye devam edecektir. Tarım desteklerinin özellikle tarımsal altyapı faaliyetlerine (arazi toplulaştırması, sulama kanalları, ıslah çalışması ve tarımsal ar-ge) yönelik yapılmaktadır. Yapılan destekler sayesinde tarımsal üretimde verimlik artmaktadır (Terin ve Atsan 2013).

Tezin asıl incelediği bölge TRA1 Düzey 2 bölgesidir. TRA1 Düzey 2 bölgesi 26 bölgeden biri olup Erzurum, Bayburt ve Erzincan illerinden oluşmaktadır. TRA 1 Bölgesi'nin AB yardımlarından Türkiye'ye ayrılan kısmın içerisinde ne kadar fayda sağladığı ve ne derece pay aldığı incelenmiştir.

Şekil 4.10. TRA1 bölgesi (Anonim 2018r)

TRA1 Düzey 2 Bölgesi Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinden oluşmaktadır. Bölgede 30 ilçe, 73 belediye ve 1.665 köy bulunmaktadır. TRA1 bölgesi 40.842 km'lik

yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %5,2'sini oluşturmaktadır. Erzurum, 25.066 km²'lik alanıyla bölgenin en büyük, Türkiye'nin ise 4. büyük ili konumundadır. Diğer illerden Erzincan 11.903 km² ve Bayburt ise 3.739 km² yüzölçümüne sahiptir. TRA1 Bölgesi yer şekli bakımından çok fazla yüksek ve engebeli bir yapıya sahiptir. Erzurum'un deniz seviyesinden yüksekliği 1.859, Erzincan'ın 1.180, Bayburt'un ise 1.550 metredir. TRA1 Bölgesi yükseklik nedeniyle oluşan sert iklim şartları ve buna bağlı bitki çeşitliliği kış ve yayla turizmini ve hayvancılık açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin çayır-mera alanları bakımından en zengin bölgesi TRA1 Bölgesi'dir zira Türkiye çayır-mera alanlarının %15,7'si bu bölgede yer almaktadır (Anonim 2013f).

İklim özelliği ve coğrafi konumu nedeniyle TRA1 bölgesi, zengin su kaynaklarına sahiptir. Türkiye'nin en önemli akarsularından Çoruh, Aras ve Fırat nehir havzalarının önemli bir bölümünü bünyesinde barındıran bölgede, bir çok yeraltı ve yüzeysel su kaynağı bulunmaktadır. Aras Nehri, Karasu Nehri, Tortum Çayı, Oltu Çayı, Hınıs Çayı, ve Çoruh Nehri gibi debisi yüksek akarsulardan sulama, su sporları ve enerji üretimi (HES) gibi çok çeşitli amaçlar için yararlanılmaktadır (Anonim 2011b).

Bölgede başta hayvancılık olmak üzere tarım ve ticarete dayanan hizmetler önemli ekonomik sektörü faaliyetlerdir. Son dönemde turizm potansiyelden yararlanılarak sosyo-ekonomik kalkınma sağlayabilecek önemli bir konu olarak görülmektedir. Sanayi üretimi, özel sektör yatırımları daha yavaş bir gelişim göstermektedir. Bölge tarımsal açıdan çok çeşitli ve zengin kaynaklar sunmaktadır. Hayvancılık, yem bitkileri, organik tarım, su ürünleri, tohumculuk, tıbbi ve aromatik bitkiler, arıcılık ve arı ürünleri bakımından potansiyeli çok yüksek olduğu görülmektedir. Bölgede temiz toprak, hava ve su potansiyeli çok yüksek, organik üretim bölge çiftçisi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Geleneksel hayvancılık yapan çiftçilerin yaş ortalaması 43 civarındadır. Ayrıca bölgede marka değeri taşıyan tulum peyniri ve civil peynir gibi yöresel ürünler bulunmaktadır. Bölgede başta kış sporları, doğa sporları, kongre, fuar, sağlık turizmine kaynak teşkil edecek 1.290 adet turizm varlık ve değeri bulunmaktadır (Kaya ve Atsan 2013; Toy 2016).

TRA1 bölgesi coğrafi konumu nedeniyle de tarih boyunca ticaret geçiş noktası özelliği taşımaktadır. Bölge Türkiye'nin batısını doğusu ile kuzeyini güneyi ile bağlayan bir kavşak niteliğinde olduğu görülmektedir. Tarih sahnesinde de bir çok ticaret yoluna merkez olmuştur bunlar, Hint-İran üzerinden gelen Baharat Yolu, Sibirya-Kafkaslar üzerinden gelen Kürk Yolu ile Çin-Türkistan-İran'dan gelen İpek Yolu gibi tarihi ticaret kervan yollarının Anadolu'ya giriş kapısı olmuştur (Anonim 2018t).

IPA çerçevesinde Merkezi Finans ve İhale Birimi aracılığı ile sürdürülen destek programlarına baktığımızda, TRA1 Bölgesi 150 tane projeye 16,1 milyon Euro hibe şeklinde mali yardım almış olup, Türkiye ölçeğinde aldıkları pay ve proje hazırlayabilme kapasitesi açısından bölge çok büyük başarı sağlamıştır (Anonim 2013f)

Çizelge 4.35. Erzurum ilinin almış olduğu AB mali yardımları (Anonim 2018ş)

Program	Faydalancı	Proje Süresi (ay)	AB Katkısı (EUR)	TR Katkısı (EUR)	Toplam Hibe Tutarı (EUR)
ISKUR_2002	Erzurum Esnaf Sanatkârlar Odaları Birliği	8	124 989,00	41 663,00	166 652,00
Sivil Toplum Diyalogu	Atatürk Üniversitesi	18	286 255,80	0,00	286 255,80
Sürdürülebilir Kalkınma	Doğu Anadolu Tarımsal Üreticiler ve Besiciler Birliği	12	61 513,70	0,00	61 513,00
Hayat Boyu Öğrenmenin Desteklenmesi	Ata. Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	12	95 621,18	16 874,33	112 495,50
Kayıtlı İstihdamın Teşviki	Tekman Ziraat Odası	12	93 652,07	16 526,84	110 178,90
Kadın İstihdamının Desteklenmesi	Erzurum Büyükşehir Belediyesi	12	146 567,55	25 864,86	172 432,41
	Ata. Üni. Girişimcilik Araştırma ve Uygulama Merkezi	12	64 711,35	11 419,65	76 131,00
Sivil Toplum Diyalogu- Mikro-Hibe	Çağlayan Bilim Kültür ve Sanat Derneği	3	4 975,00	0,00	4 975,00
	Oltu Havzası Aşıklar Kültür ve Dayanışma Derneği	4	4 970,00	0,00	4 970,00
Genç İstihdamın Desteklenmesi	Ata. Üni. Erzurum Meslek Yüksekokulu	11	148 591,42	26 222,02	17 813,44
	Erzurum İktisadi Sosyal Araştırma ve Yardımlaşma Vakfı	12	221 546,63	39 096,46	260 643,09

Çizelge 4.35. (devam)

	Türkiye Bilişim Derneği İstanbul Şubesi	12	192 840,27	37 030,63	226 870,90
Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşmasının Arttırılması	Yakutiye Belediyesi	12	92 455,27	16 315,64	108 770,91
	Ata. Üni. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi	12	114 020,57	20 121,28	134 141,85
	Dereboğazı İlköğretim Okulu	12	89 552,80	15 803,44	105 356,24
	Karayolu Çimento Müstahsilleri İşverenler Sendikası İlköğretim Okulu	12	108 635,47	19 170,96	127 806,43
Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadınların ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi	Eğitim ve Meslek Edinme Derneği	6	80 859,87	0,00	80 859,87
SKE	Ata. Üni. Ziraat Fakültesi	8	41 160,83	13 720,27	54 881,10
	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası	12	30 789,45	10 263,15	41 052,60
	Ata. Üni. Oltu Meslek Yük.Oku.	12	29 347,99	9 782,66	39 130,65
	Doğu Anadolu Tarımsal Üreticiler ve Besiciler Birliği	8	65 467,58	21 822,52	87 290,10
	Beyaz Ay-Görme Engelliler Derneği	12	32 703,8	10 901,02	43 604,10
	Narman Köylere Hizmet Götürme Birliği	12	45 045,99	15 015,33	60 061,32
	Hınıs Meslek Yüksek Okulu	12	38 704,50	12 901,50	51 606,00
	Ata. Üni. Ziraat Fakültesi	12	37 575,06	12 525,02	50 100,08
	Ata. Üni. Hemşirelik Yüksekokulu	12	48 655,88	16 218,63	64 874,51
	Taşkesen Köyü Muhtarlığı	12	27 264,60	9 088,20	36 352,80
	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası	11	37 119,50	12 373,17	49 492,67
	Ata. Üni. Ziraat Fakültesi	12	44 340,08	14 780,02	59 120,10
	Erzurum İl Arı Yetiştiricileri Birliği	5	56 193,75	18 731,25	74 925,00
	Ata. Üni. Pasinler Meslek Yüksekokulu	12	54 589,28	18 196,42	72 785,70
	Köprüköy Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	12	51 237,67	17 079,22	68 316,89
	Yeniköy Belediyesi	12	55 129,79	18 376,60	73 506,39
	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası	12	37 783,46	12 594,49	50 377,95
	Oltutaşı Sanatı Geliştirme Sanatkarı Koruma ve Kalkınma Derneği	12	62 388,72	20 796,24	83 184,96
	Erzurum Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği	10	65 981,25	21 993,75	87 975,00
	Ata. Üni. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi	12	55 290,77	18 430,25	73 721,02
	Porsuk Muhtarlığı	12	51 119,75	17 039,91	68 159,66
	Meska Vakfı Erzurum Hizmet Meslekleri Eğitim Merkezi	8	22 895,33	7 631,77	30 527,10
	Erzurum Ticaret Borsası	12	61 396,09	20 465,36	81 861,45

Çizelge 4.35. (devam)

Erzurum Kars Gümüşhane Bayburt Ardahan Iğdır Tabip Odası	12	53 763,20	17 921,06	71 684,26
Oltu Ticaret ve Sanayi Odası	12	30 304,89	10 101,63	40 406,52
Pazaryolu Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfı	12	41 531,06	13 843,69	55 374,75
Hasta ve Hasta yakınlarını Savunma Derneği Erzurum Şubesi	12	30 318,56	10 106,18	40 424,74
Tortum Ziraat Odası	6	39 164,01	19 888,20	79 552,80
Erzurum Ağrı Bölgesi Veteriner Hekimleri	12	59 664,60	19 888,20	79 552,80
Bağbaşı Belediyesi	10	50 527,20	16 842,40	67 369,60
Kübra Hanımlar Derneği	12	51 236,42	17 078,80	68 315,22
Maskan İnşaat	10	74 916,50	24 972,16	99 888,66
Daphan Ekolojik	12	74 987,44	24 995,81	99 983,25
Yiğiy Genç Petrol	10	57 906,74	19 302,25	77 208,99
Barınak Aile Piknik	6	21 648,38	7 216,12	28 864,50
Kral Turizm	6	56 076,38	18 692,12	74 768,50
Gürsel Mobilya	7	73 372,06	24 457,35	97 829,41
Libre Kuyumculuk İnşaat ve Ticaret A.Ş.	9	70 968,75	23 656,25	94 625,00
Kırıktarak Bayan Kuaförü	6	10 312,90	3 437,63	13 750,53
Ergün İnşaat	6	74 992,01	24 997,34	99 989,35
Alaybeyi Akdağ Süt Ürünleri	12	74 937,00	24 979,00	99 916,00
Can Ticaret	6	61 583,61	20 527,87	82 111,48
Yürüsoy Elektrik	8	46 650,00	15 550,00	62 200,00
Şahika Boya	6	36 780,00	12 260,00	49 040,00
Ça-Pa Gıda	6	39 900,00	13 300,00	53 200,00
Desni Gıda	9	57 761,55	19 253,85	77 015,40
Arslan Olgun	6	71 884,50	23 691,50	95 846,00
Bayramoğlu Yem	12	23 118,75	7 706,25	30 825,00
Enes Aliminyum Demir Doğrama	5	60 520,50	20 173,50	80 062,86
Genç Kardeşler Tüp	6	60 047,15	20 015,71	80 062,86
Erkim Erzurum Kimya	8	74 992,16	24 997,38	99 989,54
Arifoğlu Süt Ürünleri	7	45 110,25	15 036,75	60 147,00
Hüsamettin Öge Avcı Alabalık	12	62 741,73	20 913,91	83 655,64
Netline Bilgisayar	12	16 290,38	5 430,12	21 720,50
Turhan Kivılcım	6	48 937,50	16 312,50	65 250,00
Karadeniz Ticaret	10	24 105,00	8 035,00	32 140,00
Kuşkay Gıda	12	64 462,50	21 487,50	85 950,00
Ali Gürsoy Muayenehanesi	6	34 856,25	11 618,75	46 475,00
Ak Isısan	7	32 511,42	10 837,14	43 348,56
Bayramoğlu Yem	12	23 283,75	7 761,25	31 045,00
Pado Dondurma	12	40 579,88	13 526,62	54 106,50
Oltu'nun Sesi Gazetesi	8	54 466,89	18 155,63	72 622,52

Çizelge 4.35. (devam)

SKE_2005	İstanbul Bilgi Üni. Göç Çalışmaları ve Araştırma Merkezi	12	80 892,39	0,00	80 892,39
AB ve Türkiye Arasında Sivil Toplum Diyaloğu- IV- Tarım ve Balıkçılık Hibe Programı	Doğu Anadolu Tarımsal Üreticiler ve Besiciler Derneği	12	134 970,58	14 996,73	149 967,31
Toplam			5 127 013,19	1 291 236,48	6 418 249,65

Çizelge 4.36. Erzincan ilinin almış olduğu AB mali yardımları (Anonim 2018ş)

Program	Faydalancı	Proje Süresi (ay)	AB Katkısı (EUR)	TR Katkısı (EUR)	Toplam Hibe Tutarı (EUR)
Kayıtlı İstihdamın Teşviki	Erzincan Ticaret ve Sanayi Odası	12	121 391,65	21 422,06	142 813,71
Kadın İstihdamının Desteklenmesi	Erzincan İl Özel İdaresi	12	174 738,88	30 836,27	205 575,15
	Erzincan Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	12	272 443,28	48 078,23	320 521,51
	Erzincan'da Yaşayan Yaşlıları Koruma ve Kalkındırma Derneği	12	136 181,93	24 032,11	160 214,04
Genç İstihdamın Desteklenmesi	Erzincan Genç İş Adamları Derneği	12	237 073,12	41 836,43	278 909,55
SKE	Ata. Üni. Erzincan Meslek Yüksekokulu	6	44 950,95	14 983,65	59 934,60
	Altı İhtisas Spor Kulübü Derneği	8	31 473,38	10 491,12	41 964,50
	Erzincan Kalkınma Vakfı	12	51 650,33	17 216,77	68 867,10
	Erzincan İl özel İdaresi	7	51 025,95	17 008,65	68 034,60
	Ocak Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	12	30 299,06	10 099,69	40 398,75
	Ata. Üni. Erzincan Meslek Yüksekokulu	8	63 714,55	21 238,18	84 952,73
	Erzincan Ticaret ve Sanayi Odası	12	53 595,00	17 865,00	71 460,00
	Türkiye Muhtarlar Derneği Erzincan Şubesi	8	58 367,59	19 455,86	77 823,45
	Kemaliye Köylere Hizmet Götürme Birliği	10	64 895,41	21 631,80	86 527,21
	Kemaliye Belediyesi	12	53 183,25	17 727,75	70 911,00
	Erzincan ili Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	12	41 262,18	13 754,06	55 016,24
	Yalnızbağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	7	61 583,94	20 527,98	82 111,92
	Baş Un	8	65 084,71	21 694,90	86 779,61
	Öz Erzincan Tulum Peyniri	10	64125,00	21 372,00	85 500,00
	Özel Möble	8	52 106,25	17 368,75	69 475,00
	Polimatik Temizleme Sanayi	5	69 262,50	23 087,50	92 350,00
	Dumlu Ticaret	9	49 631,25	16 543,75	66 175,00

Çizelge 4.36. (devam)

	Baş Yem	8	69 187,03	13 062,34	92 249,37
	Çorlu Kardeşler Hayvancılık	12	31 302,11	10 434,04	41 736,15
	Bilgi İşlem Büro Makinaları	8	24 192,38	8 064,12	32 256,50
	Fuat Deliktaş	7	25 875,00	8 625,00	34 500,00
	Erzincan Turizm	8	59 494,05	19 831,35	79 325,40
	Er-Per Madencilik	8	72 685,43	24 228,48	96 913,91
	Toprak Tekstil	10	52 312,50	17 437,50	69 750,00
	Kamberli Hayvancılık	12	43 924,43	14 641,47	58 565,90
	Tekdal Ticaret	9	67 500,00	22 500,00	90 000,00
	Erzincan Belediyesi	10	809 281,72	269 760,57	1 079 042,29
	Refahiye Belediyesi	11	124 066,31	41 355,43	165 421,74
	Başköy Muhtarlığı	12	79 069,23	26 356,41	105 425,64
	Harmantepe Muhtarlığı	12	76 407,09	25 469,03	101 876,12
	Ulucak Muhtarlığı	12	81 845,16	27 281,72	109 126,88
	Çadirkaya Belediyesi	12	181 559,48	60 519,82	242 079,30
Toplam			3 646 742,08	1 067 842,79	4 714 584,87

Çizelge 4.37. Bayburt ilinin almış olduğu AB mali yardımları (Anonim 2018ş)

Program	Faydalanıcı	Proje Süresi (ay)	AB Katkısı (EUR)	TR Katkısı (EUR)	Toplam Hibe Tutarı (EUR)
ISKUR_2002	Bayburt İl Özel İdaresi	12	144 699,75	48 233,25	192 933,00
Sivil Toplumun Güçlendirilmesi-2006	Bayburt Bilim Eğitim ve Kültür Derneği	7	21 581,96	0,00	21 581,96
Hayat Boyu Öğrenmenin Desteklenmesi	Bayburt İl Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Birliği	12	71 440,29	12 607,11	84 047,40
Kayıtlı İstihdamın Teşviki	Bayburt Bilim Eğitim ve Kültür Derneği	12	162 146,14	28 614,02	190 760,17
Kadın istihdamının Desteklenmesi	Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası	12	181 856,57	32 092,34	213 948,90
Türkiyenin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadınların ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi	Bayburtlu Kadınlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	12	96 170,70	0,00	96 170,70
SKE	Bayburt Köylere Hizmet Götürme Birliği	10	55 655,10	18 551,70	74 206,80
	Bayburt İl Özel İdaresi	12	48 846,59	16 282,20	65 128,79
	Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası	12	43 525,35	14 508,45	58 033,80
	Bayburt Arı Yetiştiricileri Birliği	12	54 229,50	18 076,50	72 306,00
	Çayıryolu Belediyesi	10	36 975,25	12 325,08	49 300,33
	Bayburt Köylere Hizmet Götürme Birliği	9	37 914,35	12 638,11	50 552,46
	Aydıntepe Bayburt Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	6	46 448,95	15 482,98	61 931,93

Çizelge 4.37. (devam)

	Bayburt Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	8	40 604,63	13 534,87	54 139,50
	Karşıgeçit Köyü Muhtarlığı	10	53 375,59	17 791,86	71 167,45
	Ata.Üni. Bayburt MeslekYüksekokulu	12	44 031,39	14 677,13	58 708,52
	Aşakırzı Sulama Kooperatifi	10	54 119,88	18 039,96	72 159,84
	Bayburt Avcılar ve Atıcılar Derneği	12	52 138,49	17 379,49	69 517,98
	Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası	10	32 734,13	10 911,37	43 645,50
	Aydıntepe Köylere Hizmet Götürme Birliği	7	45 333,00	15 111,00	60 444,00
	Peykar Süt	4	36 150,00	12 050,00	48 200,00
	Baytek Tekstil	5	37 595,25	12 531,75	50 127,00
	İtimat Gıda	12	64 875,00	21 625,00	86 500,00
	Beşpınar Belediyesi	8	68 818,28	22 939,42	91 757,70
	Demirören Köylere Hizmet Götürme Birliği	8	194 171,18	64 723,72	258 894,90
	Demirören Belediyesi	10	172 167,53	57 386,17	229 556,70
	Aydıntepe Köylere Hizmet Götürme Birliği	12	341 193,87	113 731,29	454 925,16
	Bayburt Köylere Hizmet Götürme Birliği	10	111 741,00	37 247,00	148 988,00
	Aydıntepe Köylere Hizmet Götürme Birliği	12	173 013,67	57 671,22	230 684,89
	Bayburt İl Özel İdaresi	12	986 043,80	328 681,27	1 314 725,07
	Aydıntepe Belediyesi	12	368 451,45	122 817,15	491 268,60
Sivil Toplumun Desteklenmesi-2006	Bayburt Bilim-Eğitim ve Kültür Derneği	6	8 698,50	0,00	8 698,50
	Bayburt Şairler ve Yazarlar Derneği	5	7 812,00	0,00	7 812,00
Toplam			3 894 559,14	1 188 264,41	5 082 823,55

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntılarından sonra Avrupa'da kin ve düşmanlığa son vermek için 1950 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması önerilmiştir. Belçika, İtalya, Fransa, Federal Almanya, Hollanda ve Lüksemburg ülkeleri Kömür Çelik Ortak Pazarı oluşturmalarıyla bütünleşme yolunda ilk adımı atmışlardır. Çeşitli mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı için Roma Antlaşması'nı imzalayan bu altı ülke ortak pazara dayalı Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurmuşlardır. 1993 yılında Avrupa Topluluğu (AT) imzalanan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği (AB) adını almıştır. AET politikası çok başarılı olunca İngiltere, Danimarka ve İrlanda AET'ye katılmaya karar vermişlerdir. 1973 yılında 6 üyeli Avrupa Birliği'ni dokuza çıkmasını sağlayan ilk genişleme gerçekleşmiştir. Bundan sonra yedi genişleme dalgası gerçekleştiren AB, şuanda 28 üye sayısına ulaşmıştır.

AB, kuruluşundan günümüze kadar sürekli genişleyen bir yapıda mali yardım politikaları uygulamak zorunda kalmıştır. Bunun ilk nedeni Birlik içinde ekonomik ve sosyal bakımdan çok çeşitli seviyede ülkelerin yer alması ve bu farklılıkların giderilmesi ihtiyacı gösterilebilir. Avrupa Birliği, vatandaşlarının sosyo-ekonomik seviyesini yükseltmek için çalışan demokratik, güçlü bir topluluktur.

AB, Birlik üyesi ülkelerin ekonomi politikalarının birbirine yaklaştırılması, ortak pazar kurulması, üye ülkelerin sürekli ve dengeli gelişmesi, oluşturulan ortak politikaların finansmanının sağlanması, Birlik üyesi ülkeler arasında ve ülkelerin farklı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinin sağlanması amacıyla mali yardımlar yapmaktadır. AB, birliğe aday ve potansiyel aday ülkelere mali destekler sağlamaktadır. Aday ve potansiyel aday ülkelerin üyeliğe hazırlanmaları ve ülkelerle ilişkilerinin kuvvetlenmesinin sağlanması, genişleme politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca AB kendisine üye olmayıp çeşitli sebepler nedeniyle ilişki kurduğu üçüncü ülkelere yönelik de mali yardımlar yapmaktadır.

Avrupa Birliği kendi öz kaynaklarından oluşturduğu AB bütçesi aracılığıyla, hibe ya da kredi şeklinde mali yardım sağlamaktadır. AB bütçesi, belirlenen hedeflere ulaşabilmek için oluşturulan ve ortak politikaların gerçekteştirilmesini sağlayan önemli bir araçtır. Bütçenin %98'ini oluşturan ve ana gelirini sağlayan Öz Kaynaklar üç kalemden oluşmaktadır. Bunlar; Geleneksel Öz Kaynaklar, KDV payı ve GSMH payı başlıklarından oluşmaktadır. Bütçenin AB'nin Gayri Safi Milli Hasılasının (GSMH) %1,20'sini aşmasına izin verilmemektedir. Kalan bütçe gelirinin yaklaşık %2'si diğer gelir kaynaklarından oluşmaktadır. Bütçenin harcama kalemleri Birlik politikalarının hedeflerine ulaşabilmesi ve uygulayabilmesi bakımından son derece önemli ve gereklidir. Birlik bütçesinin harcama kalemleri şunlardır; sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların korunması ve yönetimi, vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet, küresel toplanmıştır. Bütçenin gelir ve giderleri birbirine denk olmak zorundadır.

1988 yılından günümüze kadar AB bütçesi mali planlar şeklinde yıllık harcama sınırları belirlenen bir yöntemle hazırlanmaktadır. Mali planlar AB harcamalarının sınırlarını ve öncelikli politikalarını belirleyen ve uygulanmasını sağlayan bir araçtır. Günümüze kadar ilki 5 diğer dördü 7 yıllık 5 farklı mali plan hazırlanmıştır. Her mali planda oluşturulan politikalara göre bütçe öncelikleri farklılık göstermektedir. 1988_1992 yılları arasında ilk ve beş yıllık mali plan öncelikleri; ortak pazarı koruma politikaları, yapısal politikalar, istikrarın sağlanması ve öz kaynakların genişletilmesi politikaları olmuştur. 1993_1999 yılları arasında ikinci yedi yıllık mali planda öncelikler; sosyal politikalar, parasal birliğin sağlanması, ortak tarım politikası ve uyum politikaları gibi politikalar olmuştur. 2000_2006 yılları arası üçüncü yedi yıllık mali plan öncelikleri; birliğin topluluk politikalarını güçlendirme, genişleme süreci, tarım ve yapısal faaliyetlere yönelik harcama politikaları olmuştur. 2007_2013 dördüncü yedi yıllık mali planda öncelikler; yapısal faaliyetler ve tarımın yerine doğal kaynak yönetimi ile sürdürülebilir kalkınma konularına yer verilmiştir. Bölgelerarası gelişmişlik farkının giderilmesi, AB'nin ulusal bir güç olabilmesi, ekonomik kalkınma, rekabetçi bir ekonomi ile istihdam dördüncü mali planın öncelikli hedefleri arasındadır. AB'nin ilk kez bütçe kesintisi yaptığı dördüncü mali plan, beşinci mali planla kıyaslanırsa harcama kalemlerinde %3,7 civarında azalmaya gidilmiştir. Uygulanmakta olan beşinci yedi

yıllık mali plan 2014_2020 yılları arasını kapsamaktadır. Beşinci mali plana bakacak olursak sürdürülebilir büyüme ile akılcı ve kapsayıcı büyüme AB'nin öncelikli politikaları olduğu ve Birlik bütçesinin büyük bir bölümü bu harcama başlıklarına ayrıldığı görülmektedir.

Mali perspektiflerin büyüklüğüne bakacak olursak birinci mali perspektifte 264 milyar Euro, İkinci mali perspektifte 505 milyar Euro, üçüncü mali perspektifte 640 milyar Euro, dördüncü mali perspektifte 862 milyar Euro kaynak tahsis edilmiştir. 2014 yılı itibarıyla 2014_2020 yıllarını kapsayan beşinci mali çerçeve uygulanmaya başlanmıştır. 2014_2020 mali dönemde harcama kalemleri 28 üye ülke için 2011 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 960 milyar Euro, özkaynaklar 908,4 milyar Euro şeklinde belirlenmiştir. 2014_2020 mali planda Cari fiyatlara göre ise harcama ödenekleri 1.082 milyar Euro, özkaynaklar 1.023 milyar Euro olarak hesaplanmıştır.

Avrupa Birliği ayrıca 1958 yılında Roma Antlaşması'yla kurulan AYB aracılığıyla da mali destekler sağlamaktadır. AYB kredileri genelde proje bazında ve öz kaynaklarından finanse edilerek sağlanmaktadır. Merkezi Lüksemburg'dadır. AYB sadece üyelerine veya aday ülkelere değil neredeyse tüm dünya ülkelerine ve bölgelerine mali destek sağlamaktadır. 1958'den bu yana 1 trilyonun üstünde yatırım yapan AYB %90'lık kısmını üyelerine sağlamaktadır.

Birlik, 2008 yılında yaşanan küresel kriz sonrası büyük bir daralma yaşamış ve bundan sonra oluşabilecek krizlerin etkilerini azaltmak için yeni araçlar tasarlamıştır. Bu yardım araçları, 2010 yılında geliştirilen ve en fazla 60 milyar Euro'ya kadar destek veren EFSM, sadece Euro alanında bulunan ülkelere geçici mali yardım yapan ve bütçesi 780 milyar Euro olan EFSF, Euro kullanan üye ülkelere yardım yapan ve toplam bütçesi 700 milyar Euro olan ESM, Euro kullanmayan üye ülkelere mali yardım yapan ve toplam bütçesi 50 milyar Euro olan BoP, Yunanistana bir defaya mahsus kredi sağlamak için oluşturulmuş ve 110 milyar Euro bütçeye sahip Yunan Kredi Aracı'dır.

Bu çalışmada, AB bütçesinden hibe veya AYB kaynaklarından kredi şeklinde üye, aday ve ilişki kurulan üçüncü ülkelere taahhüt edilen, ödenen yada ödenemeyen mali yardımların çeşidi ve miktarı ile ilgili konularda geniş bilgiler verilmiştir.

1990 yılının başından beri uygulanan ve 2007 yılında yapısı değiştirilip genişletilen katılım öncesi mali yardım araçları aday ve potansiyel aday ülkelerin öncelikli hedefleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak AB müktesebatına uyum sağlanması için ilgili ülkelerin yardım sağlanarak üyeliğe hazır duruma getirmek için tasarlanmıştır. 1990_2006 yılları arasında Balkan Ülkeleri ile Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne mali yardım sağlanan PHARE, CARDS, ISPA, SAPARD ve Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç uygulanmıştır. PHARE kapsamında 20 milyar Euro taahhüt edilmiş ve 15.358 milyar Euro ödenmiştir. ISPA kapsamında 4.340 milyar Euro taahhüt edilmiş ve 1.014 milyar Euro ödenmiştir. CARDS kapsamında 4,2 milyar Euro taahhüt edilmiş ve 4,1 milyar Euro'su sözleşmeye bağlanmış bunun 3,7 milyar Euro'su ödenmiştir. Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali araç kapsamında 2000_2006 yılları arasında, 1.660 milyar Euro taahhüt edilmiş fakat 1,3 milyar Euro kadarı ödenmiştir.

1999'da aday ülke ilan edilen Türkiye, böylece aday ülkeler için geçerli olan mali yardımlardan yararlanmaya hak kazanmıştır. Fakat Türkiye ISPA, SAPARD ve PHARE'ye bütçenin kesinleşmesi ve değiştirilemez olması mazeretiyle dahil edilmemiştir. Bu ayrımcı yaklaşım Türkiye açısından büyük bir dezavantaj olmuştur. Bu programlara dahil edilmeyen Türkiye için 2000-2006 yılları arasında Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği 2007_2013 mali dönemde daha önce uygulanan katılım öncesi mali yardım programlarını (PHARE, CARDS, ISPA, SAPARD ve Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardımlar,) 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla IPA adı altında tek çatı altında birleştirmiştir. 2007_2013 mali plan yılında IPA kapsamında aday ülkeler Türkiye, Hırvatistan, Eski Makedonya, Yugoslav cumhuriyeti ülkeleridir. IPA kapsamında Türkiye'ye 4799 milyon Euro, Hırvatistan'a 998 milyon Euro ve Yugoslav Cumhuriyeti'ne 615 milyon Euro kaynak ayrılmıştır. Potansiyel aday ülkeler Karadağ,

Sırbistan, İzlanda, Bosna Hersek, Arnavutluk ve Kosova ülkeleridir. Bu ülkelere ayrılan kaynak sırasıyla 591 milyon, 610 milyon, 236 milyon, 1385 milyon, 635 milyon ve 30 milyon Euro'dur.

AB, 2014-2020 dönemi mali planda aday ve potansiyel aday ülkelere 11.7 milyar Euro tutarında kaynak tahsis edilmiştir. IPA II kapsamında aday ülke olan Türkiye'ye 4453 milyon Euro, Arnavutluk'a 649,5 milyon Euro, Yugoslav Cumhuriyeti'ne 664,2 milyon Euro, Sırbistan'a 1508 milyon Euro ve Karadağ'a 270 milyon Euro kaynak ayrılmıştır. Potansiyel aday ülkeler olan Bosna Hersek'e 165,8 milyon Euro, Kosova'ya 645,5 milyon Euro kaynak tahsis edilmiştir. Türkiye ile diğer aday ülkeler karşılaştırıldığında yapılan yardımların son derece yetersiz olduğu ve Ülkemizin büyük bir haksızlığa uğradığı düşünülmektedir. AB ile Türkiye'nin ilişkisi birliğe aday ve birçok üye ülkelerden çok daha eski olmasına karşın Ülkemize yapılan yardımların tutarı diğer aday ülkelerle kıyaslandığında çok yetersiz olduğu görülmektedir.

Çeşitli nedenlerden dolayı ilişki içerisinde olunan çüncü ülkelere sağlanan mali yardımlar, küresel bir aktör olarak AB başlığı altındaki alt başlıklar olan Ortaklık Aracı, Avrupa Komşuluk Aracı ve Kalkınma İşbirliği Aracı kalemlerinden yapılmaktadır. 2014_2020 Mali planda Küresel bir Aktör olarak AB başlığına 70 milyar Euro kaynak ayrılmıştır. Bu kaynaklardan 16 milyar Euro Avrupa Komşuluk Aracı, 1 milyar Euro Ortaklık aracı ve 20 milyar Euro Kalkınma İşbirliği aracı olacak şekilde toplam 37 milyar Euro kaynak tahsis edilmiştir. Ayrılan bu kaynak bütçenin yaklaşık yüzde 3,7'sine denk gelmektedir

Avrupa Birliği ile ilişkilerimizin yarım asırdan fazla bir geçmişi vardır. 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından kısa bir süre sonra Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde Birliğe ortaklık için başvurmuştur. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin başvurusunu kabul etmiş fakat üyelik koşullarını halledinceye kadar ortaklık anlaşması imzalanmasını teklif etmiştir. Daha sonra 12 Eylül 1963 yılında antlaşma imzalanmış ve 1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe konulmuştur. Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe giriş tarihi, Türkiye ile AB arasında mali ilişkilerin başlama

tarihi kabul edilebilir. Türkiye 14 Nisan 1987 yılında Ankara Antlaşması'nda belirtilen dönemleri tamamlamadan tam üyelik için başvuru yapmıştır. Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde Türkiye'nin AB müktesebatına uygun bulunmamış ve başvurusu reddedilmiştir. Üyelik müzakereleri için bir tarih belirlenememesine ve Ortaklık Antlaşması kapsamında ilişkilerin geliştirilmesi önerisinde bulunulmuştur. Türkiye bu değerlendirmeyi olumlu bularak Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de belirtildiği gibi 1995 tarihinde tamamlanması amacıyla hazırlıklara başlamıştır. 5 Mart 1995 tarihinde Ortaklık Konseyi'nde kararlar alınmış ve alınan karar gereği Gümrük Birliği, AB ile Türkiye arasında 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye ile AB bütünleşmesi açısından ortaklık ilişkisinin en önemli basamaklarından biridir. Türkiye ile AB ilişkileri yepyeni bir boyut kazandırmıştır.

AB ile Türkiye ilişkilerinin dönüm noktası, AB Devlet ve Hükümet Başkanları ile yapılan 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'dir. Bu Zirve Türkiye'nin adaylığının resmen onaylanmıştır. Böylece diğer aday ülkelerle eşit şartlarda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Bu aşamadan sonra Türkiye için yapılacak ilk adım Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararı almak olmuştur. 17 Aralık 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi ile Türkiye siyasi kriterleri yerine getirdiği belirtilerek 3 Ekim 2005 yılında müzakerelere başlanma kararı alınmıştır.

Türkiye inişli çıkışlı 55 yıllık geçmişinde, AB'ne uyum çerçevesinde birçok mali yardımlardan faydalanmıştır. Ülkemiz aday statüsü kazandığı 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar ki süreçte yararlandığı mali yardımlar daha çok protokollerle düzenlenmiştir. Mali protokollerle hem kamu hem özel birçok proje gerçekleştirilmiştir. Türkiye o dönemde kendi kaynaklarıyla gerçekleştiremeyeceği projeleri mali yardımlarla hayata geçirmiştir. Türkiye'ye 1964_1996 yılları arasındaki dönemde, toplam 830 milyon ECU civarında bir mali yardım yapılmıştır. Bu yardımın 78 milyon ECU'lük kısmı hibe, 752 milyon ECU'lük kısmı ise kredilerden meydana gelmektedir. IV. Mali Protokol Yunanistan'ın vetosunun ardından yaşanan askeri müdahale ile iyice gecikmiş ve kullanılamamıştır. Bu dönem gelişmeleri aynı zamanda ikili ilişkilerdeki duraklama dönemidir.

Gümrük Birliği, Ankara Antlaşması'yla başlatılan bütünleşme sürecinin bir aşamasıdır. 1996 tarihinden itibaren süreci tamamlayarak yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten sonra 1999 tam üyelik sürecine kadar Türkiye toplam 930,79 milyon ECU kredi şeklinde destek almıştır. Türkiye hem Gümrük Birliği öncesin hem Gümrük Birliği sonrası süreçte taahhüt edilen yardımlardan üye ve aday ülkeler kadar alamamıştır. AB'nin Türkiye'ye ödemeyi planladığı yardımların birçoğu ya Yunanistan'ın vetosuna maruz kalmış ya da AB ile yaşanan siyasi problemler sebebiyle askıya alınmıştır.

1999 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi'de Türkiye'ye yapılacak mali yardımlar biraz artış olsada diğer üye ve aday ülkelere bakıldığında çok yetersiz olduğu görülmektedir. Avrupa Konseyi aday ülke statüsü kazanan Türkiye'yi, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler ile aynı temelde değerlendireceğini ifade etmiştir. Türkiye'nin coğrafik açıdan büyük olması ve kültürel, ekonomik ve sosyal özelliklerine bakıldığında, Türkiye'nin üyeliği AB bütçesine getireceği etki tartışmalara neden olmaktadır. Aday ülke statüsü almış olmasına rağmen AB'nin aday ve potansiyel aday ülkeler için hazırlanan 2000-2006 mali planında katılım öncesi mali yardımlara dahil edilmemiştir. Onun yerine Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali yardım adı altında 1,7 milyar Euro yardım taahhüt edilmiştir. Bu kaynaktan 1,3 milyar Euro tahsis edilebilinmiştir.

Türkiye IPA kapsamında 4,87 milyar Euro destekle en yüksek kaynak taahhüdü almıştır. Fakat gerek yüzölçümü gerekse nüfus göz önüne alındığında tüm aday ve potansiyel aday ülkeler arasında kişi başına düşen yardım miktarı bakımından en düşük seviyede destek almıştır. Ayrıca AB'nin Türkiye için diğer ülkelerden farklı şartlar getirmesi Ülkemizin AB mali yardımlarından yeterli miktarda faydalanmasını zorlaştırmıştır. Türkiye'ye şuan yürürlükte olan IPA II kapsamında 4,45 milyar Euro mali kaynak ayrılmıştır.

IPA II döneminde IPA I döneminden farklı olarak her ülke için yedi yıllık stratejik belgeler hazırlanmıştır. Aday ülkeler kendi kalkınma programlarını hazırlar ve IPA II çerçevesinde belirlenen önceliklere göre hareket etmeleri amaçlanmaktadır. Türkiye, AB fonlarının kullanımı ile ilgili önemli tecrübeler sağlasa da, AB yardımlarından

istenilen etkinlikte faydalanamamaktadır. Pek başarılı olmadığı konusu komisyon tarafından yayımlanan ilerleme raporlarında konu edilmektedir. Avrupa Birliği'nin taahhüt ettiği mali yardımlar ülkelere proje bazında kullanılmaktadır. Bu nedenle eğitimlere önem verilmeli ve proje üretme konusunda toplumsal bilinç oluşturulmalıdır. Özellikle ihtiyaç duyulan konularda Sivil Toplum Kuruluşları proje üretmeleri konusunda desteklenmelidir.

IPA II'yi daha verimli kullanabilmek için sözleşme yürütme kapasitelerimizin iyi olmalıdır. Bu sebeple ülkemizin konu ile alakalı dairelerinde sorumlu personelin eğer eğitim konusunda eksiklikleri varsa bunların giderilmesi gerekmektedir. Bu dönemde taahhüt edilen kaynaklardan etkin şekilde faydalanabilmesi için, gerekirse personel sayısının artırılması ve gelen yeni personelin eğitimlerinin tamamlanması gerekmektedir. Ayrıca IPA II fonlarının başarılı kullanılabilmesi açısından yeni personelin etkin bir sözleşme yöneticisi olabilmesi için bir süre tecrübeli personelle beraber çalışması önem arz etmektedir. IPA ile ülkemize yapılması planlanan mali yardımların tamamını kullanabilmek adına projeler üretilmesi çok büyük önem taşımaktadır. AB üyeliği adına doğru ve gerçekçi bir ilerleme için IPA yapılanmasının güçlü olması ve IPA'ya ilişkin kurumsal yapılanmanın etkin bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu konuda yazılı ve görsel basın kullanılmalıdır.

Avrupa Birliği ile bütünleşmede ülkemiz açısından birçok zorlu konu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Türkiye'deki bölgeler arasındaki farklılıklar olduğu söylenebilir. Bu konuda Türkiye diğer AB üyesi ülkelere daha fazla bahsedilmekte ve dikkat çekmektedir. Türkiye, 1999 yılından itibaren uyum çalışmalarını hızlandırarak, bölgesel politika konularında bir takım düzenlemeler yapmıştır. Adaylık sonrası 2001 tarihinde AB Konseyi Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Belgesi'ni onaylamış ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de AB Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı kabul etmiştir.

Türkiye AB'ye uyum süreci ile beraber hızlı bir yapısal değişim dönemine girmiştir. Bu değişim sürecinde fiziki, sosyal ve kültürel kaynakların eşit bir şekilde değerlendirilerek

bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması çalışmaları büyük önem kazanmıştır. Bu ilkeler ışığında Türkiye 2004_2006 mali dönemde AB tarafından yapılacak Katılım Öncesi Mali Yardım'ların etkin kullanımı açısından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın koordinasyonunda Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlamıştır. Bu programda belirtilen öncelikler adı altında iki önemli değişim yaşanmıştır. Bu değişimlerden birincisi 2002 yılında oluşturulan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)'dir. İkincisi ise, yirmi altı İBBS alt bölgesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın kurulmasıdır. Bu ajansların kurulması ile bu bölgelere için hazırlanan planlar daha hızlı oluşturulmuş ve bugün ikinci nesil planlar bu bölgeler için hazır hale gelmiştir. 81 adet olan Düzey 3 bölgesi nüfus, sosyo-ekonomik yapı, fiziki koşullar ve etnik yapı da göz önünde bulundurularak gruplanmış ve 26 adet alt istatistiki bölge olan Düzey 2 bölgeleri oluşturulmuştur. Son olarak da Düzey 2 bölgeleri gruplandırılarak 12 adet Düzey 1 bölgeleri oluşturulmuştur.

26 Düzey 2 bölgesinden biri olan TRA1 bölgesi bizim asıl konumuzu oluşturmaktadır. TRA1 bölgesi Erzurum, Bayburt ve Erzincan illerinden oluşmaktadır. Bölgeyi İBBS modelinin yürürlüğe girmesinden sonra iki plan oluşturmuştur. Bu çalışma, TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin AB mali yardımlarından ne derece faydalanabildiğiyle ilgili bilgiler vermektedir.

Erzurum, Bayburt ve Erzincan illerinden oluşan TRA1 Bölgesi, Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından yürütülen programlara bakacak olursak, IPA kapsamında 150 tane proje için 16,1 milyon Euro hibe desteğinden yararlanmıştır. Bu rakama baktığımızda tüm Türkiye kıyaslandığında proje hazırlama bakımından TRA1 bölgesi başarı seviyesi yüksek durumdadır. İller bazında incelersek Erzurum 80 proje ile 6.268.282,34 Euro, Erzincan 37 proje ile 4.714.584,87 Euro ve Bayburt 33 proje ile 5.082.823,55 Euro hibe desteği almıştır.

Büyükşehir Belediyeleri'nin yetkileri yeni yasa ile genişlemiştir. Genişleyen yetkiler sebebiyle bölgesel hedeflerden çok kendi önceliklerine yönelmesi proje planlarının gerçekleşmesinde engel teşkil etmektedir. Ayrıca ajansların proje hazırlayıp

uygulayamamaları, büyük kapasiteli marka projelerinin hayata geçirilmesinde ki zorluklar, kaynak kullanma ve kurumsal kapasitedeki düşüklük, bölgelerde beşeri sermayenin yetersizliği ve bölge planlarının hedeflerini gerçekleştirmedeki yetersizlikleri proje planlarında karşılaşılan çok önemli ve aşılması gereken problemler olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, Ö., 2008. Avrupa Birliği NUTS Sisteminin Türkiye’de Uygulanması: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Sisteminin Sınanması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akiş, E., 2010. Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101295> (25.06.2018).
- Akkahve, D., 2006. Ab Destekli Bölgesel Kalkınma Programlarının Yönetimi Ve Yapısal Fonlara Hazırlık. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum2/2_4_akkahve.pdf (11.07.2018).
- Anonim, 2003a. Avrupa Toplulukları genel bütçesine uygulanan Mali Tüzüğü ilişkin 1605/2002 sayılı Konsey Tüzüğü’nün (EC, Euratom) 185. Maddesinde belirtilen birimler için çerçeve Mali Tüzük hakkında 19 Kasım 2002 tarihli ve 2343/2002 sayılı Komisyon Tüzüğü (EC, Euratom). Düzeltme, OJ L2, 7.1.2003, s.39. <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/3031,mk8trpdf.pdf?0> (23.07.2018).
- Anonim, 2004a. Komisyonun 2007–2013 Dönemine İlişkin Gelecek Mali Perspektifi Çerçevesinde Dış Yardım Araçlarına İlişkin Konsey ve Avrupa Parlamentosuna Tebliği (COM/2004/0626 final). <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2881,ipa1trdoc.doc?0> (30.07.2018).
- Anonim, 2005a. Economic Commission Financial Framework Adopted By The European Council. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/misc/87677.pdf (30.07.2018).
- Anonim, 2006. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. Kanun No:5449, Ankara.
- Anonim, 2007a. Türkiye İçin 2007-2009 Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Planlama Belgesine (MIPD) İlişkin 30.04.2007 Tarihli C(2007)1835 Sayılı Komisyon Kararı. www.bumko.gov.tr/Eklenti/2906,ipa7trdoc.doc?0 (11.08.2018).
- Anonim, 2008a. IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı. https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/090205_IPA-Br_148x210_INH_gp.pdf (04.08.2018).
- Anonim, 2008ba. Mali Yardım ve Kredileri ve Vergisel Durumu Üzerine <https://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale38.pdf> (19.04.2018).
- Anonim, 2010a. Avrupa Yatırım Bankası Türkiye. <https://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/Raporlar/AYBveTurkiye.pdf> (01.08.2018).
- Anonim, 2011a. Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, Avrupa Birliği’nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: “Euro Rekabet Paketi”. https://www.ab.gov.tr/files/EMPB/euro_plus_pact.pdf (02.08.2018).
- Anonim, 2011b. Kuzeydoğu Anadolu kalkınma Ajansı resmi internet sitesi, TRA1 Düzey 2 Bölge Planı (2011-2013).

- http://www.dap.gov.tr/IMG_CATALOG/dosya/tra1-2011-2013-bolge-plani-kudaka-pdf.pdf (13.08.2018).
- Anonim, 2013a. 2014-2020 Avrupa Birliği Çok Yıllı Mali Çerçevesine İlişkin Bilgi Notu https://www.ab.gov.tr/files/ab_mff_2014_2020_notu.pdf, ANKARA.
- Anonim, 2013b. İktisadi Kalkınma Vakfı resmi internet sitesi, Ortak Tarım Politikası. http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=244 (09.04.2018).
- Anonim, 2013c. Avrumpa Birliği Bakanlığı resmi internet sitesi, Avrupa Birliğinin Tarihçesi https://www.ab.gov.tr/_105.html (07.07.2018)
- Anonim, 2013d. Economic Commission, COUNCIL REGULATION (EU, EURATOM) No 1311/2013 of 2 December 2013 laying down the multiannual financial framework for the years 2014-2020. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0884:0891:EN:PDF> (31.07.2018).
- Anonim, 2013e. Economic Commission, Laying Down Common Provisions On The European Regional Development Fund, The European Social Fund, The Cohesion Fund, The European Agricultural Fund For Rural Development And The European Maritime And Fisheries Fund And Laying Down General Provisions On The European Regional Development Fund, The European Social Fund, The Cohesion Fund And The European Maritime And Fisheries Fund And Repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1303> (01.08.2018).
- Anonim, 2013f. Kuzeydoğu Anadolu kalkınma Ajansı resmi internet sitesi, TRA1 Bölge planı (2014-2023). <https://www.kudaka.org.tr/ekler/8735d-bbtaslak2013.pdf> (13.08.2018).
- Anonim, 2014a. Budget, https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/34c1dc93-b8ad-4ac3-8994-8f58befde509/language-en?WT.mc_id=Selectedpublications&WT.ria_c=677&WT.ria_f=525&WT.ria_ev=search
- Anonim, 2014b. Economic Commission, Financial Framework 2014–2020 The Figures Andeu Budget 2014. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d2cf202e-f36a-45b2-84e7-1ac6ad996e90> (27.07.2018).
- Anonim, 2014c. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı. www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ABDGMBROSURLER/IPA%20BROŞÜR.pdf (06.08.2018).
- Anonim, 2015a. IPA II Dönemi (2014-2020). <http://www.diab.gov.tr/ipa-2-donemi-2014-2020> (06.08.2018).
- Anonim, 2016a. https://www.ab.gov.tr/files/EMPB/ab_butcesi.pdf (12.03.2018)
- Anonim, 2016b. (Fasıl 22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, <https://www.ab.gov.tr/87.html> (18.04.2018).
- Anonim, 2016c. <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/haber/Erzurum-Bolgesi-icin-sevindirici-sonuc/104159> (13.08.2018).
- Anonim, 2016c. Instrument For Pre-Accession Assistance, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en (26.04.2018).
- Anonim, 2016d. Avrupa Birliği Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (10.07.2018).

- Anonim, 2016e. Katılım Müzakereleri. <https://www.avrupa.info.tr/tr/katilim-muzakereleri-720> Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu resmi internet sitesi (15.07.2018).
- Anonim, 2016f. Avrupa Birliği Başkanlığı resmi internet sitesi, Türkiye-AB Mali İşbirliği. <https://www.ab.gov.tr/5.html> (10.08.2018).
- Anonim, 2016g. <http://www.ermurumgazetesi.com.tr/haber/Erzurum-Bolgesi-icin-sevindirici-sonuc/104159> (13.08.2018).
- Anonim, 2017a. Instrument For Pre-Accession Assistance (IPA) <https://epthinktank.eu/2017/06/06/how-the-eu-budget-is-spent-instrument-for-pre-accession-assistance-ipa-ii/> (03.05.2018).
- Anonim, 2017b. Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet sitesi, IPA I ve IPA II Dönemi Programlama. https://www.ab.gov.tr/ipa-i-ve-ipa-ii-donemi-programlama_45627.html (11.08.2018).
- Anonim, 2017ba. <https://epthinktank.eu/2017/06/06/how-the-eu-budget-is-spent-instrument-for-pre-accession-assistance-ipa-ii/the-ipa-ii-2014-2020-financial-allocation-per-country/> (03.05.2018).
- Anonim, 2017c. Economic Commission, How Is The Budget Decided? http://ec.europa.eu/budget/explained/management/deciding/deciding_detail/decide_detail_en.cfm, (23.07.2018).
- Anonim, 2017d. Economic Commission, 2017. Where Does The Money Come From?. http://ec.europa.eu/budget/explained/budg_system/financing/fin_en.cfm#own_re_s (23.07.2018).
- Anonim, 2017e. Avrupa Birliği Başkanlığı resmi internet sitesi, Türkiye AB ilişkilerinin Tarihçesi. https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (09.08.2018).
- Anonim, 2017e. <https://www.gidahatti.com/abde-seker-kotasi-kalkti-86926/> (25.07.2018).
- Anonim, 2017f. Avrupa Birliği Başkanlığı resmi internet sitesi, IPA I ve IPA II Dönemi Programlama. <https://www.ab.gov.tr/45627.html> (11.08.2018).
- Anonim, 2017g. Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet sitesi, IPA I ve IPA II Dönemi Programlama. https://www.ab.gov.tr/ipa-i-ve-ipa-ii-donemi-programlama_45627.html (11.08.2018).
- Anonim, 2017g. <https://www.gidahatti.com/abde-seker-kotasi-kalkti-86926/> (25.07.2018).
- Anonim, 2018a. http://ec.europa.eu/budget/mff/headings/index_en.cfm (09.01.2018).
- Anonim, 2018b. Economic Commission, Priorities For 2014-2020 http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities (18.04.2018).
- Anonim, 2018c. Avrupa Yatırım Bankası <http://mustafacaliskan.biz/yatirim-bankasi.pdf> (19.04.2018).
- Anonim, 2018d. Economic Commission https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en (21.09.2018).
- Anonim, 2018d. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/where-does-the-money-go_en.pdf (21.06.2018).
- Anonim, 2018e. EU Budget For The Future <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f6f4eb5a-5269-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-72848367> (08.07.2018).

- Anonim, 2018e. T.C. Kalkınma Bakanlığı resmi internet sitesi, Avrupa Birliğinde Kalkınma Ajansları. <http://www.sbb.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/813/Avrupa%20Birlik%CC%86inde%20Kalk%C4%B1nma%20Ajanslari.pdf> (09.10.2018).
- Anonim, 2018f. Avrupa Birliği Bütçesi İlke Ve Uygulaması Ekonomik Siyasi Hukuki Yapısı. <https://slideplayer.biz.tr/slide/2905930/> (22.07.2018).
- Anonim, 2018g. Economic Commission, Council Decision. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1527242435118&uri=CELEX%3A52018PC0325> (26.07.2018).
- Anonim, 2018h. European investmentbank, <http://www.eib.org/en/infocentre/events/all/annual-press-conference-2018.htm> (02.08.2018).
- Anonim, 2018ı. Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) <http://www.ikg.gov.tr/ipa/> (03.08.2018).
- Anonim, 2018i. <https://rekabetcisectorler.sanayi.gov.tr/ab-turkiye-mali-isbirligi> (05.08.2018).
- Anonim, 2018j. https://www.ab.gov.tr/potansiyel-aday-ulkeler_45467.html (06.08.2018).
- Anonim, 2018k. Overview - Instrument for Pre-accession Assistance. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en#ipa2 (07.08.2018).
- Anonim, 2018l. Economic Commission, ACP - multi-country cooperation. https://ec.europa.eu/europeaid/regions/african-caribbean-and-pacific-acp-region/multi-country-cooperation-africa-caribbean-and_en (08.08.2018).
- Anonim, 2018m. Economic Commission, European Development Fund (EDF). <https://ec.europa.eu/europeaid/node/1079> (08.08.2018).
- Anonim, 2018n. Economic Commission. ACP - Main funding programmes. (08.08.2018).
- Anonim, 2018o. Economic Commission, Turkey - Financial Assistance Under IPA II. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/turkey_en (11.08.2018).
- Anonim, 2018ö. <http://www.sosyal-bilgiler.com/blog/turkiye-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi/> (28.06.2018).
- Anonim, 2018p. Bölgesel Politika Ve Yapısal Araçların Koordinasyonu. <http://www.yereldeab.org.tr/Portals/0/DigerSunumlar/1/03-B%C3%B6lgesel%20Politika%20-%20Deren%20Dogan%20Yavuz.pdf> (26.06.2018).
- Anonim, 2018r. https://www.google.com.tr/search?q=tra1+b%C3%B6lgesi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi44dK51_DbAhUJL1AKHZ_tDm8Q_AUICygC&biw=1366&bih=635#imgrc=bZRJn1gMav8X-M: (26.06.2018).
- Anonim, 2018s. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)) Düzey 1 ve Düzey 2 Bölgeleri. <http://yereldemokrasi.net/haritalarla-kamu-idaresi/147-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi-ibbs-duzey-1-ve-duzey-2-bolgeleri> (13.08.2018).
- Anonim, 2018ş. Merkezi Finans ve İhale Birimi Resmi İnternet Sitesi, <http://www.cfcu.gov.tr/tr/search->

- grants?field_grant_city_ref=44&field_grant_organization_ref=&field_grant_program_ref=&search_api_views_fulltext= (14.08.2018).
- Anonim, 2018t. KUDAKA Resmi İnternet sitesi, <https://www.kudaka.org.tr/sayfa-kudaka-bolgemiz> (14.08.2018).
- Anonim, 2018u. Merkezi Finans ve İhale Birimi Resmi İnternet Sitesi, [http://www.cfcu.gov.tr/sites/default/files/cfcu-static/IPA%20II%20D%C3%B6nemi%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Uygulama%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1%20\(2014-2020\).pdf](http://www.cfcu.gov.tr/sites/default/files/cfcu-static/IPA%20II%20D%C3%B6nemi%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Uygulama%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1%20(2014-2020).pdf) , [http://www.cfcu.gov.tr/sites/default/files/cfcu-static/IPA%20I%20D%C3%B6nemi%20Ulusal%20Programlar%C4%B1-Bile%C5%9Fen%20I%20&%20Bile%C5%9Fen%20II%20\(2007-2013\).pdf](http://www.cfcu.gov.tr/sites/default/files/cfcu-static/IPA%20I%20D%C3%B6nemi%20Ulusal%20Programlar%C4%B1-Bile%C5%9Fen%20I%20&%20Bile%C5%9Fen%20II%20(2007-2013).pdf) , <http://www.cfcu.gov.tr/sites/default/files/cfcu-static/IPA%20%C3%96ncesi%20Ulusal%20Programlar.pdf> (14.08.2018).
- Anonim, 2018ü. Economic Commission <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcod=tps00001&plugin=11321-7844> ISSN 1321-7844 (14.08.2018).
- Anonim, 2018v. Economic Commission https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en (21.09.2018).
- Anonim, 2018y. T.C. Kalkınma Bakanlığı resmi internet sitesi, Avrupa Birliğinde Kalkınma Ajansları. <http://www.sbb.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/813/Avrupa%20Birlik%CC%86inde%20Kalk%C4%B1nma%20Ajanslari.pdf> (09.10.2018).
- Armstrong, H. 1990. Community Regional Policy, The European Community and the Challenge of the Future, London, 1990.
- Aykın, S.M. ve Gürsoy, K. 2011. Müzakere Sürecinde Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları: Taahhütler ve Gerçekleşmeler. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 18 (2), 159-179.
- Aytuğ, H.K. 2016. Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği Çerçevesinde Doğu Karadeniz'deki Avrupa Birliği Hibeleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23, 255-273.
- Başer, Z. A. 2008. Avrupa Birliğine Yeni Üye Ülkeler İle Türkiye'nin Mali İşbirliği Politikaları Karşısındaki Durumu. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Avrupa Birliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Bilge, S. ve Çelikay, F. 2010. Avrupa Birliği Bütçe Harcamaları Ve 2007–2010 Dönemi AB Bütçe Harcamalarının Analizi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 10 (1), 1-28.
- Bilge, S. ve Çelikay, F. 2016. Avrupa Birliği 2014-2020 Çok Yıllık Mali Çerçevesinin Harcama Kalemleri Açısından Değerlendirilmesi. KTÜ • Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11), 103-125.
- Bilgili, E. 2006. Türkiye'nin Üyeliğinin Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2), 61-80.
- Ceyhan, M. S. ve Özcan, Ö. S. 2016. Türkiye - AB Mali İşbirliği IPA I Ve IPA II Projeleri Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Edebilirlik Programı (BROP) Ve Uygulamaları. Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 7 (14), 385-406.
- Challenge of the Future, London, 1990.

- Çalık, H. 2014. Avrupa Birliği Fonlarının Mali Denetim Boyutları Ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Örneği Üzerine Bir Çalışma. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Çamur, A. ve Erdoğan, N. ve Tosun, Ç. 2014. Türkiye Ab Mali Yardımlar. Hitit Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü web.hitit.edu.tr/dosyalar/materyaller/oemrekoc@hititedutr171220148F5Q7A8C.docx (10.08.2018).
- Çeliktas, İ. 2006. 2007–2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı. Sayıştay Dergisi, 19 (1), 39-49.
- Çimen, A. 2012. Avrupa Birliği (Ab) Bölgesel Kalkınma Politikalarının Avrupalılaşması. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012 (12) 47-79.
- Çokgezen, J. Y. ve Yıldırım, E. 2007. Ab-Türkiye Mali İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (2), 147-168.
- Dağlıoğlu, E. 2008. IPARD Programı Kapsamında Türkiye'ye verilecek desteklere ilişkin ödeme süreci ve bu sürecin Türkiye açısından değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, Tarım ve Koyisleri Bakanlığı, Ankara.
- Demir, S. 2009. Avrupa Birliği Mali Yardımları. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Gaziantep.
- Denti, D., 2013. Did EU candidacy differentiation impact on the performance of preaccession funds? A quantitative analysis of Western Balkan cases, CIRR XIX (68), 61-91.
- Dinç, G. 2014. 2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları Ve 2007-2013 IPA I Dönemi İle Karşılaştırılması, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Efe, H. 2017. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Önemi. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP 2017/Özel Sayı , 222-241.
- Ekmen, A. 2008. Avrupa Birliğinin üye ülkelere sağladığı mali yardımlar ve Türkiye. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bölümü, Ankara.
- Elçi, O. 2008. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasındaki Gelişmeler, Mali Kontrol Ve Denetim Perspektifi. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Elçi, S., 2007. Avrupa Birliği Yapısal Fonları, AB Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım Ve Köyisleri Bakanlığı Dış İlişkiler Ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, ANKARA.
- Ellison, D. L. (2005). Competitiveness Strategies, Resource Struggles and National Interest In the New Europe, Working Papers, No: 159, Institute for World Economics (Hungarian Academy of Sciences), Budapest, <http://vki.hu/workingpapers/wp-159.pdf>.
- Erbaş, B. Kuru, D.; Yüce, A.; ve Kutlu, S. 2014. Avrupa Birliği Bütçe Harcamaları.Lisans Tezi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Çarum.
- Gençkol, M. 2003. Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye. Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği ile ilişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Givenicius, R. Podvezko, V. Bruzge, S. 2008. Evaluating The Effect Of State Aid To Business By Multicriteria Methods. Vilnius Gediminas Technical University,

- <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3846/1611-1699.2008.9.167-180?needAccess=true> (10.09.2018).
- Güvenç, M.H. 2008. Avrupa Birliği Bütçesi Öz Kaynaklar sistemi. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, ANKARA.
- Güvenç, M.H. 2010. Avrupa Birliği Bütçesi, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Araştırma ve İnceleme Serisi:1, ANKARA.
- Güvenç, M.H. 2010. Avrupa Birliği Bütçesi'nin Finansmanı: Öz Kaynaklar Sistemi, Maliye Dergisi Sayı: 158 Ocak-Haziran 2010. https://ec.europa.eu/europeaid/regions/african-caribbean-and-pacific-acp-region/main-programmes-eu-development-assistance-african_en (08.08.2018).
- Harrop, J. The Political Economy of Integration in the European Union, 3rd Ed. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar Publishing, 2000.
- Huseynov, F. 2003. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları. Belarus Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1 (52), 388-401.
- İncekara, A. Savrul B.K. 2011. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme. International Conference On Eurasian Economies 2011, Bishkek – Kyrgyzstan.
- Karabacak, H. 2004. Avrupa Birliğinin Mali Yardım Prösedürü ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali işbirliği. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi başkanlığı, Ankara.
- Karaman, M.S. 2014. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında Gerçekleştirilen Hizmet Sözleşmelerinin Yürütülmesi. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara.
- Karataş, H. 2010. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 195 s, Ankara,
- Karluk, S.R. 2005. Avrupa Birliği ve Türkiye. Beta Basım A.Ş. No:1313, 1090 s, İSTANBUL.
- Kaya, F. 2007. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında AB Mali Yardım Programları Ve Yapısal Fonlarının Türkiye İş Kurumu Hizmetlerinin Etkinleştirilmesindeki Rolü. Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kaya, T.E. ve Atsan, T. 2013. Kırsal Kadının Organik Tarımı Benimsemesini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma (TRA1 Bölgesi Örneği). Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 44 (1), 43-49.
- Kayalak, S. ve Kiper, T. 2004. İstatistikî Bölge Birimleri Nomenklatörü'ne (NUTS) Göre Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp4_5.pdf (11.08.2018).
- Kitt, F. 2010. EU Aid Architecture: Recent Trends and Policy Directions. The World Bank Group Concessional Finance and Global Partnerships Vice-Presidency, <http://documents.worldbank.org/curated/en/758011468029953473/pdf/538480WP0EU1Ai1box345632B01PUBLIC1.pdf> (08.08.2018).
- Koçak, S.Y. 2009. Ankara Anlaşması'ndan Müzakerelere Avrupa Birliği Mali Yardımları. Yönetim ve Ekonomi, 16 (2), 133-146.

- Kösekahyaoğlu, L. ve Yeğen, İ. 2010. AB Mali Yardımları ve Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Yeni AB Üyeleri Üzerine Bir Nedensellik Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (2), 27-42.
- Moussis, N. Handbook of European Union, Rixensart, European Study Service, 1998.
- Oktay, E. Çukur, T. AB'ne Aday Ülkelerin Tarım Sektörünün Birliğe Uyumunda Uygulanan SAPARD Projesi ve Konunun Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirilmesi. Türkiye VI Tarrnı Ekonomisi Kongresi, Tokat.
- Özcan, S. 2008. Avrupa Birliğinin Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Yaptığı Mali Yardımlar Ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdoğan, S., 2014. Ab Mali Yardımları Ve Eşleştirme: Türkiye Ve Diğer Aday Ülkelerin Tecrübelerinin Karşılaştırılması. Denizcilik Uzmanlık Tezi, T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Dış ilişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özek, Y. 2014. Avrupa Birliği Bütçesinin Hazırlanma Safhaları, Harcama Kalemleri Ve Uygulanan Mali Perspektifler. Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 19-34.
- Öztürk, A. 2009. Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistiki Bölge Birimleri Önerisi. Planlama Uzmanlığı Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bölgesel gelişme ve Yapısal uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Pişkin, M. 2016. Avrupa Birliği ve Sahra-altı Afrika Arasındaki Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31 (1), 201-226.
- Reeves, T. 2006. Regional Development In The EU And Turkey. Delegation of the European Commission to Turkey, https://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum1/1_2_reeves.pdf (09.09.2018)
- Roswitha, B. 1990. The History of the Association Agreement Between Turkey and the European Community. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-663-01422-5_4 (19.11.2018).
- Sancaktar, M. Ak, N. Kuru, Z. ve Zorlu, R. 2010. AbB Katılım Öncesi Mali Yardımlardan İspa, Phare, T.C. Hitit Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü.
- Susam, N. ve Bakkal, U. 2008. Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?. Maliye Dergisi, 155, 72-88.
- Şahin, S. 2007. Avrupa Birliği Fonları ve Türkiye'nin kullanabileceği mali yardım kaynakları. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana.
- Şengül, Ü. Eslemian, S. ve Eren M. 2013. Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması. Yönetim Bilimleri Dergisi, 11 (21), 75-99.
- Taş, B. 2006. Türkiye'de NUST Bölgelerine Göre Ekili-Dikili Tarım Alanlarının Dağılışı. IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumunu, Ankara.
- Terin, M. Aksoy, A. Güler, İ.O. 2013. Tarımsal Büyümeye Etki Eden Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 3(3),41-50.

- Topçu, T., 2003. Avrupa Birliği Tütün Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve A.T. Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Toy, S. 20165. TRA1 Düzey 2 Bölge Planı (2014–2023); Planlama Süreci ve Kapsamı. Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
https://www.researchgate.net/publication/299640662_TRA1_NUTS_II_Regional_Development_Plan_2014-2023_Planning_Process_and_Content (27.06.2018).
- Uzunpınar, A. 2008. Katılım Öncesi AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye’de Uygulanacak IPARD Programı Kapsamında Proje Hazırlama, Değerlendirme ve Seçim Süreci. AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Widgren, M. 2006. Budget Allocation In An Expanding EU- A Politics Power View, Stockholm, Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS),
<http://www.sieps.hemsida.eu/sites/default/files/40-200611.pdf> (15.07.2018).
- Yavuz, A. Şatav, C. ve Kır, S.G. 2013. Avrupa’da Borç Krizi Ve Çözüm Arayışları. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, 15 (2), 131-154.
- Yaylı, H. ve Gönültaş Y.C. 2017. Avrupa Birliği Mali Destekleri,
http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/34d4754df32c526cd0ed5dbc09750b90/0eafc5cee8c7127.pdf (03.04.2018).
- Yeğen, İ.2009. AB Mali Yardımları ve AB’nin Yeni Üye Ülkeleriyle Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, ISPARTA.
- Yıldız, H. ve Yardımcıoğlu, F. 2005. Türkiye’ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6 (2), 76-106.
- Yücel, E. 2009. Akdeniz Ülkeleri Ve Türkiye’ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Pazar’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Pazar’da tamamladı. 2004 yılında Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bölümü’nde lisans öğrenimine başladı ve 2008 yılında Tarım Ekonomisi bölümünden mezun oldu. 2009 yılında Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Politikası ve Yayım bilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Evli ve bir çocuk annesidir. Halen Köyceğiz Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü’nde çalışmaktadır.